STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06349

GEKLIBENE SHRIFTEN

Baal-Makhshoves

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

בעל־מחשבות
(ד״ר עליאַשעוו)

געקליבענע שריפטען

פינפטער באַנד

(שטריכען און געדאַנקען)

1929

אַרויסגעגעבן דורכן קאָאָפּעראַטיוו „ביכער״, וואַרשע

PNIRTED IN POLAND

Baał-Machszowes — „Gekłybene Szriften"
Drukarnia „Wyd. Wileńskie" B. Kleckina, Wilno

אין צייט־קאראהאד

חנוכה.

פאַר עטליכע טויזענט יאָהר האָט אונז געטראָפען אַ נס.

צווישען צעהנדליגער פעסער פעראומרייניגטען בוימעל האָט מען געפונען אַ קליין קריגעל, וואָס איז נאָך נישט בעשמוצט געוואָרען פון טרפ'ענע הענד.

און דער נס איז נאָך געוואָרען גרעסער, ווען דאָס קליינע קריגעל אייל האָט געסטאַיעט צו בעלויכטען דעם בית המקדש גאַנצע אַכט טעג מיט אַמאָל.

פאַר אַ פאָר טויזענט יאָהר זיינען די מענשען דאָך געווען נאַאיווער ווי היינט.

היינט וואונדערן מיר זיך גאָר נישט, ווען אַ ריין קריגעל איז אימשטאַנד צו לייכטען לענגער און ליכטיגער, ווי הער נישט-ריינער בוימעל.

מיר ווייסען שוין, אַז אין דער ריינקייט, לויטערקייט געפינט זיך אַזאַ קראַפט, וואָס איז בכח צו בעזיגען נישט נאָר די פינסטערקייט פון אַן אייגענעם בית-המקדש, נאָר אויך די פינסטערקייט פון אַ גאַנצער מענשליכער עפאָכע.

מען דאַרף נאָר האָבען די מנורה, וואו מען זאָל קאָנען אַריינגיסען דאָס ריינע בוימעל.

*   *

*

שווער צו גלויבען אַ היינטיגען מענשען אין נסים...

שוין אַן ערך פון הונדערטער יאָהרען, ווי מען געוועהנט צו דעם געדאַנק, אַז עס זיינען נישט פאַראַן קיין נסים אויף דער וועלט.

פריהער האָבען פון דעם סוד געוואוסט נאָר עטליכע געצעהלטע פילאָזאָפען.

הײַנט ווייסען שוין דערמאָלע מענשען, וואָס האָבען פער־בראַכט דייער יוגענד אויף דער שול־באַנק און האָבען געקנייטשט דייער שטערן איבער די גראָב־בײַכיגע ביכער פון אונזערע גרויסע נאַטור־פאָרשער.

און ווען עס קומט אויף אונז אַ שוואַכע מינוט און עס ווילט זיך גלויבען אין אַ נס, — שפּעטען מיר אַליין אָב פון אונזערע געפיהלען, וואָס שלעפּען זיך נאָך אונזער אינערער הכרה, ווי אַ הינקעדיגע קלאַטשע נאָכ׳ן געזונטען, שענעם אַראַבישען פערד.

אונזער שׂכל, דאָס פלינקע שענע אַראַבישע פערד, איז שוין לאַנג דערגאַנגען צו זײַן ציל; די הינקענדיגע קלאַטשע, דאָס געפיהל, קאָן זיך נאָך אַלץ נישט שיידען מיט איהר טונקעלן שטאַל, וואו אינאיינעם מיט דעם שטויב און די שאָטענס קריכען אַרום די האַלב־דונקעלע פאָרשטעלונגען פון שדים, רוחות און אַלערליי נסים.

אָבער עס קומען דאָך די שוואַכע מינוטען, ווען עס הויבט זיך אָן נישט ווילענדיג צו בענקען נאָך עפּעס... נאָך עפּעס אַ נס...

* *

*

אויך מיר, די הײַנטיגע, וואָס שטעהען אין מיטען קאַמף פאַר אַ בעסערער יודישער צוקונפט, ווערען אָפט בעפאַלען פון אַזעלכע מינוטען.

שווער איז דער קאַמף, לאַנג, שרעקליך לאַנג איז דער וועג, וואָס עס ווײַזט אונז דער שׂכל. עס ווילט זיך עפּיס אַזוינס, וואָס זאָל אונז אָבקירצען דעם לאַנגען שטיינערנעם וועג, עס ווילט זיך אַ נס...

און דעמאָלט זאָגט אונז אונזער האַרץ, אַז דער נס פון אַמאָליגען הנוכה וואָלט אונז איצט ווייניג־וואָס געהאָלפען.

אונז פעהלט נישט, ברוך השם, קיין ריין קריגעל בוימעל. אין די צוויי טויזענד יאָהר פון אונזער גלות האָבען מיר נישט איין קריגעל ריינעם בוימעל אָנגעזאַמעלט. צוליב אונזער ענגער בעריהרונג מיט דער היכער, ריינער, אַלגעמיין־מענשליכער קולטור האָט זיך צוזאַמענגעקליבען אין אונזער נשמה ריינע, ליטערע טראָפּענס,

וואָס קאָנען בעלויכטען נישט אײן מנורה פון אַ פאָלקס־בית־המקדש...

די איינציגע זאַך, וואָס עס פעהלט אונז, איז די מנורה.

די אַלטע השמונאים האָבען געהאַט די מנורה, זיי האָט נאָר געפעהלט דאָס אייל.

מיר, פאַרקעהרט, האָבען אפשר שוין צעהנדליגער פעסער מאַטעריאַל אויף צו פערברענען איפ'ן מזבח פון מענשען־ליבע, גערעכטיגקייט און הויכע צוקונפטס־אידעאַלען.

אונז פעהלט אָבער די מנורה, דער איין־איינציגער אָרט, וואו מיר זאָלען אונזער ליכט לאָזען איפפלאַמען.

און אין די מינוטען, ווען עס בענקט זיך נאָך אַ נס, בעטען מיר נאָר ביי גאָט, אַז ער זאָל זיין אַלטען, אַמאָליגען נס געבען אַ ניי פנים.

זיי, די אַלטע, האָט ער געבענשט מיט'ן „פך השמן", אָבער אונז, די יונגע, זאָל ער גראָד בענשען דערמיט, אין וואָס די חשמונאים האָבען קיין דחקות נישט געפּידלט.

זאָל ער אונז בענשען מיט אַ מנורה.

דער סעזאָן.

עס הויבט זיך שוין אָן דער סעזאָן.

אין שטעדט און שטעדטלעך זיצען שוין די „קעפ“ און קלע־דען, ווי אויסצונוצען די קורצע צייט פון די „אַכט ליכטלעך“.

אַי, מען דאַרף לייזונג, מען דאַרף לייזונג!

אַלע אונזערע בקור־חולים׳ס, מושב זקנים׳ס, הכנסת אורחים׳ס א. אַז. וו. האָבען זיך שוין גוט אויסגעהונגערט אין דער צייט פון זומער און הארבסט, און מען עסט שוין אויף די לעצטע קאָפּיקע.

אינגאַנצען „אַכט ליכטלעך“. ווי ווייניג פאַר אַן עדה יודען, וואָס איז נעביך אַזאַ גרויסער נצרך! אָבער די קאָמיטעט־לייט, אונזערע קעפּ, זיינען געלערנטע מענשען. זיי האָבען אַ גוטע השגה פון אַ „נדחה“, און מאַכען אַ גזרה־שוה: מה דאָך אַ תענית מעג מען אָבשטויסען פון איין טאָג אויף אַן אַנדערן, מכל שכן אַ יודישען באַל, אָדער אַ יודישען אָוענט.

און אָבשטויסען די „אַכט ליכטלעך“ מוז מען. דען אין די לעצטע יאָהרען האָבען זיך אַריינגעריסען אין די חנוכה־טעג נייע מיני יודען, חובבי ציון, ציוניסטען און אַנדערע היי־מאָדישע חשמונאים, וואָס האָבען מיט געוואַלד פאַר זיך גענומען דעם חנוכה אין אַרענדע.

זיי נעמען צו ביי אונזערע קאָמיטעט־לייט אַ ליכטעל נאָך אַ ליכטעל; מיט אַן איראָנישען שמייכעל אויף די ליפּען ציקלאַפּען זיי די טענות אין די תביעות פון אונזערע פילאַנטראָפּישע פאָר־שטעהער. זיי האַלטען בכלל נישט אַ סך פון דער גאַנצער פילאַנ־טראָפּיע. זיי רופען דאָס אָן פּאַליאַטיווען און האָבען נאָר אמונה אין „דעם כח פון דעם אויפגעלעבטען פאָלק“.

— „מיר שאַפען אייביגע זאַכען“ — זאָגען זיי מיט

אַ גאוה אין די אויגען — איהר, פאַרקעהרט, לעגט נאָר צו קליינע בלאַסטערלעך צו דער גרויסער טויזענט־יעהריגער יודישער וואונד".

יאָ, נייע יחסנים האָבען זיך בעוויזען אויף דער יודישער גאַס. מען מוז מאַכען אַ „נדחה"! מען מוז צושניידען די אַלטע ליכטלעך אויף זעכצעהן, כדי אַז אַ „מושב זקנים", אָדער אַ „סומך נופלים" זאָל אויך עפּיס געניסען פון חנוכּה.

און דאָס איז דאָך שוין אַ כלל, אַז ווען די קאָמיטעט־לייט הויבען אָן צו זאָרגען וועגען צרות הכּלל — ווערט אין שטאָדט היימליך. מען הויבט־אָן צו לכטערן דעם רעפּערטואַר פון יודישע טעאַטער־שטיק, אין די דראַמאַטישע חברות הויבט מען זיך אָן עפטער צוזאַמענצוקלייבען אויף אַ רעפּעטיציע פון אַ „יודעלע קלאַפּ" אָדער אַ „פּינטעלע יוד". מען לופטערט דורך דעם אַלטען לאַטיינער נישט ערגער, ווי די פילאַנטראָפּישע דאַמען לופטערן אויס די באַל־קליידער פון פאַר־אַ־יאָהריגען סעזאָן. אין גלופּסק האַלט זיך די מאָדע אַ פּאָר יאָהר לענגער, ווי אין פּאַריז. נישט נאָר אין פרויען־קליידער, נאָר אויך אין ליטעראַרישען געשמאַק.

מען הויבט אָן זיך צונויפצושרייבען מיט אַ פּאָר יודישע בעקאַנטע לעקטאָרען, וואָס דאַרפען זיך אין די „אַלטע ליכטלעך" צורייסען אויף 20 שטעדט, און מיט די פּאָר יודישע זינגערס, וואָס זינגען שוין אַ יאָהר צעהן „אלי, אלי" אויף יודישע אָוענטען אין די שטעדט און שטעדטליך. מען הויבט אָן „קאָאָפּטירען" צו די קאָמיטעט־זיצונגען אַלערליי יודען, וואָס האָבען אַ ידיעה אין יודישער ליטעראַטור, פּאָעזיע אין מוזיק און נאָך אַזעלכע „שמאָנצעס". אַ גאַנץ יאָהר קוקט מען ניט אין זייער ווינקעל אַריין, אָבער חנוכּה־צייט בעקומט מען אינטערעס צו די הויכע פאָדערונגען פון בילדונג אין קונסט און מען ניצט זיך מיט זיי.

עס הויבען זיך אָן די באַל־קאָמיסיעס מיט דאַמען און אָהן דאַמען, מיט דאַמען און מיט פריילינס און מיט דאַמען און אָהן פריילינס.

קורץ, עס ווערט היימליך אין שטעדטיל.

און אַז עס ווערט היימליך אין שטעדטיל, און די אַרענדאַטאָרען פון די חנוכּה־טעג האָבען שוין אָבגעטאָן זייערס — קומען אויך צו די זיצונגען די לייט, וואָס אַרביטען פאַר דער „אי־

ביגקייט" פון פאָלק, און בעטייליגען זיך אויך מיט אַ בעוועגטענעם שמייכעל אויף די ליפּען אין די יודישע פּאַליאַטיוון, קלעפּען אויף די פּלאַסטערלעך, פון וואָס זיי האָבען נאָך אַ ווײַלע פריהער אָבגעשפּעט.

יאָ, עס הויבט זיך אָן דער יודישער סעזאָן, די שווערסטע צייט פאַר אונזערע קאָמיטעט־לייט, די לעבעדיגסטע צייט פאַר אונזערע דראַמאַטיש־מוזיקאַלישע חברות, לעקטאָרען, פאָלקס־לידער־זינגער, אַלערליי דאַמען און פרײַלינס, און גלאַט יונגע־לייט און בעלי־בתים.

אָבער די גאַנצע לעבעדיגקייט און מונטערקייט קאָן זיך נישט פערגלייכען מיט דעם פרעהליכען פּנים פון דעם משגיח אין מושב זקנים, אָדער אין סומך נופלים, וואָס פילט, אַז איצט איז שוין געקומען די צייט צו בעטען — אַ הוספה'לע...

ערד.

בײַ שעקספּיר׳ן אין אַ דראַמע שרײַט אויס דער ענגלישער קיניג ריכאַרד, וואָס האָט פערלאָרען אין דער מלחמה זײַן פערד: „אַ פערד אַהער! אַ פערד! אַ האַלב קיניגרײַך שענק איך פאַר אַ פערד!“

ערד האָט דוקא דער קיניג געהאַט אונטער זײַנע קרומע פיס, (ריכאַרד דער דריטער איז געווען אַ לאָמער קיניג), עס האָט איהם נאָר געפעהלט אַ פערד, די פלינקע פיר-פיסיגע שטאָלצע חיה.

איך האָב אויך געקענט אַמאָל אַ קיניגס-פאָלק, אַן עם כהנים, וואָס האָט דוקא געהאַט גלײַכע פיס, אַזוינע פיס, וואָס זײַנען געווען מסוגל צו וואַנדערוווען איבער דער גאַנצער וועלט, — נאָר עס האָט איהם נעביך געפעהלט אַ שטיקעלע אייגענע ערד, וואו עס זאָל קאָנען שטעלען אַ מענשישע פאָר פאָדעשווס.

האָט עס אָנגעהויבען שוין אַ יאָהר דרײַסיג צו שרײַען: ערד! ערד! כאָטש אַזוי פיל ערד, וויפיל עס איז נייטיג פאַר אַן אָנשטענדיג בעל-הבתיש הײַזעל!

זײַנען געקומען אַלערליי בחורים, יונגע-לײַט, פאַנטאַסטישע קעפ און „לײַט, וואָס קאָנען לייענען אין די ביכער“, און האָבען אויסגערעכענט מיט זייער כח הדמיון, וואָס פאַר אַ גליק עס וואָלט געווען פאַר דעם וואַנדערנדיגען פאָלק, ווען עס וואָלט כאָטש געהאַט אַ טפח ערד אונטער די פיס.

האָבען זיך אָבער גענומען אויף זיי מיאוס בייזערן די אַלטע לײַט פון פאָלק, און אָנגעהויבען בעווײַזען מיט אַלערליי ראיות, אַז ערד האָט דאָס פאָלק איבער און איבער.

און איינער אַ גרייז-גראָהער זקן, אַ מענש, וואָס האָט שוין געהאַלטען איין פוס אויף דער אַנדערער בעסערער וועלט, האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און האָט געזאָגט: אמת, מיר זײַנען אַ

פֿאָלק פֿון וואַנדערער, האָבן מיר טאַקע דערפֿאַר ערד, וואו נאָר עס איז דאָ אַ שטאָט אין דער וועלט, וואו נאָר עס האָט זיך אויסגעפֿיקט אַ הייליגע קהילה.

אונזער ערד זענען די בית־עולמ׳ס, וואו מיר האָבן פֿאַרשאָטן דאָס געביין פֿון אונזערע זיידעס און עלטער־עלטער־זיידעס.

די גאַסן פֿון די שטעדט, וואו מיר וואַנדערן, זיינען אונז פֿרעמד, דערפֿאַר זיינען אונז נאָהנט די וויסטע פּוסטע פֿעלדער, וואָס ציהען זיך צו דעם אייגענם, צו די גיטער פֿון אונזערע אייביגע קבֿרים־לייט.

מיר דאַרפֿן נישט קיין ערד, מיר זיינען דערמיט שוין באַוואָרנט פֿון אייביגע צייטן.

און אַ צווייטער, שוין נישט אַזאַ זקן, האָט ערקלערט דער נאַרישער חבֿרה פֿון די בעלי־חלומות די יונגלעך, אַז „ערד" איז דאָ צוויי מינים: כשר׳ע און נישט־כשר׳ע. אַ שטיקעל כשר׳ע ערד וואָלט ער אויך געוואָלט האָבן, אָבער גלאַט אַזוי ערד איז ער מוחל במחילה גמורה.

איז געקומען אַ דריטער, — זיין באָרד האָט געהאַט מעהר שוואַרצע פֿעדים, ווי גראָהע, — און האָט געזאָגט: ערד, אַדרבא! אָבער נאָר דעמאָלט, ווען מען וועט נעמען דערויף אַ הכשר פֿון די פֿרומע לייט, וואָס פֿערזאָרגען מאַנכע קהילות ביי אַ פֿאָלק פּסח־צייט מיט פּסח׳דיגען טיי און פּסח׳דיגע פֿרייסלעך אויף די ווענט.

איז געקומען אַ פֿערטער און האָט ליטרע אַ בלינצעל געטאָן מיט׳ן פֿרומען אויג, — דאָס איז נאָך געווען אַ מענש אין די מיטעלערע יאָהרען, — און האָט שטילערהייד פֿערטרויט קלוגע מענשען אַ סוד:

— זאָלען די יונגע בעלי־חלומות געהן בעקומען אַ שטיקעל ערד, זאָלען זיי דאָס בעאַקערן מיט שווייס פֿון זייער אָנגעזיכט, זאָלען זיי דאָס מאַכען פֿרוכפֿערדיג און פֿעט — דעמאָלט וועט קומען די צייט, ווען מיר וועלען אַרויפֿלעגען אונזער הייליגע לאַפּע אויף דאָס שטיקעל ערד, און אַראָבנעמען דעם שמענעם, זאַפּטיגען גריניגען מעשר אין דער צייט פֿון שניט אין שייער.

איז געוואָרען אַ גרויסע מחלוקת צווישען די פֿרומע לייט פֿון

פאָלק און די פרייע בעלי־חלומות, אין עס האָט זיך צעפלאַקערט צווישען זיי די שנאה.

דאַרף מען דאָך אָבער האָבען געלט אויף ערד, — אַזוי פֿודערט זיך שוין ביי היינטיגע צייטען, — האָט מען גענומען אָנשלאָגען בלעכענע פושקעס צו איטליכער טיר פון פאָלק אָהן ערד.

האָבען די פרומע לייט געשמייכעלט אין באָרד און געזאָגט: מיר האָבען שוין לאַנג אונזערע פושקעס, נאָר אונזער געלט גייט אויף אַ שטיקעל ערד, וואו אונזער געביין זאָל קאָנען פוילען במנוחה.

האָבען געקריצט מיט די ציין די יונגע אין אַפּיקורסש געענטפערט: מעג אונזער געביין פוילען אין אָפענעם פעלד און ווערען צעפּיקט פון די ראָבען, — מיר ווילען אַ שטיקעל ערד פאַר אונזער געזונטען, לעבעדיגען וואַרימען גוף!

דער סוף פון דער מחלוקה איז געווען, אַז אין איטליכער שטוב פון דעם דאָזיגען פאָלק זיינען געווען אָנגעשלאָגען צוויי פושקעס: איינע פאַר די לעבעדיגע, איינע פאַר די טויטע.

איז אַמאָל אויסגעקומען אַ מענשען פון אַן אַנדער אָבשטאַם אַריינצופאַלען אין אַ שטוב פון דאָזיגען פאָלק, וואָס חלומט פון צווייערליי ערד, האָט ער אַ גאַנצע נאַכט נישט געקאָנט איינשלאָפען.

אַ וואונדערליך פאָלק, — האָט ער דערנאָך פערציילענט אין זיין טאָג־בוך, — ווען מען נעכטיגט ביי זיי, הערט מען ביי־נאַכט, ווי עס קריגען זיך די שטימען פון די טויטע און די לעבעדיגע. און מערקווירדיג, די שטימען פון די טויטע זיינען אָפט הילכיגער, ווי די לעבעדיגע.

— — — — — — — — — — —

זאָל מיר מוחל זיין דער לעזער: די דאָזיגע פאַנטאַזיע איז מיר אַריין אין קאָפּ, ווען איך האָב זיך צוגעהערט צו דעם קלאַנג פון די מטבעות, וואָס זענען געפאַלען פורים־צייט אין פערשיידענע פושקעס און קערות.

דריי פרויען=טיפּען.

נישט איטליכען מענשען גליקט אָב זיך צו בעקענען אין זיין קורצען לעבען מיט אַלע דריי פרויען-טיפּען. אַן אַנדערער האָט אַזאַ מול, אַז ער פּערקנס'ט זיך צו אַ יאָהר צוואַנציג צי מיט אַ ושתי, צי מיט אַן אסתר, צי מיט אַ זרש, און לעבט מיט איהר אָב זיינע גאַנצע זיבעציג יאָהר, קינדערלט אָן אַ וועלט מיט קאַליקעס און בלייבט דער איינציגער בעשערטער געטריי דאָס גאַנצע לעבען.

אַנדערע, ווידער, בעקענען זיך נאָר מיט צוויי פון די דאָזיגע טיפּען. זעלטען, ווער עס האָט אויסגעטרונקען דעם ליבעס-כּוס ביי אַלע דריי אויף אַמאָל.

האָב איך אָבער געהאַט אַ בעקאַנטען (בעט נישט, אַז איך זאָל אייך בעשרייבען זיין אויסערן פּנים, זיין הילוך, זיין געשטאַלט. אַ המן, פּורים נאָך דער צווייטער מגילה, זעהט נישט אויס שענער), וואָס האָט געהאַט מהוקות צוערשט מיט אַ ושתי, דערנאָך מיט אַן אסתר און סוף כּל סוף איז ער געוואָרען איינגעריסען פון אַ זרש'ל.

אין די לעצטע יאָהרען געהט ער שוין כמעט נישט אַרויס פון שטוב. נאָר איין מאָל אין יאָהר, ווען יודישע גראַגערס צעוועצען מהות אין די שולען און אין די קלייזען, בעוויזט ער זיך אויך אין קלויז, און אויך מיט אַ גראַגער

נאָר עפּיס אַ מאָדנע זאַך: דערהערט ער המנ'ס נאָמען, בלייבט ער קאַלט ווי אייז און זיין גראַגער ליגט ווי אַ גע'פּגר'טער; דערהערט ער אָבער דעם נאָמען ושתי, אסתר, זרש — ווערט ער אַן אָנגעצונדענער און כאַפּט באַלד משונה'דיג ווילד דרעהען מיט'ן גראַגער, אַז די גאַנצע שול מיט דעם בעל-קורא צוזאַמען ווערען מאוס מבולבל.

אַ מאָדנער יוד! — קוועטש מען מיט די פּלייצעס. אָבער פאַר א משוגע'נעם האַלט איהם קיינער נישט. ווייל דאָס ווייס איטליכער יוד, אַז מאַנכע אשה איז נישט לייכטער צו פערטראָגען, ווי המן דעם צורר היהודים.

אַפּילו דער בעל-קורא אַליין פערשטעהט, אַז אַ גראַגער קאָן אמאָל צו-נוץ קומען פאַר אַ ושתי'ן אויך.

איינמאָל נאָך דער ערשטער מגילה, —עס איז געווען אַ קלאָרע לבנה-נאַכט, — האָב איך מיין בעקאַנטען בעגלייט אַהיים. מיר זיינען געגאַנגען צו-פוס, כאָטש עס איז געווען אַ מהלך ווענס. מיר האָ-בען זיךביידע נישט געאיילט אַהיים. ביי מיר איז געווען אין דער-היים אַ ושתי און ביי איהם איז געווען אַ זרש'ל.

אונטערוועגס האָט מיין בעקאַנטער אַ ביסעל אויסגעגאָסען דאָס האַרץ פאַר מיר.

— זיי זיינען קיינער נישט בעסער איינע פאַר די אַנדערע.

מיין ערשטע ווייב איז געווען אַ מלכות'דיגע יודענע, אַן אמת'ע ושתי. איך בין נאָך דעמאָלט געווען יונג, געהאַט אַ שטורעמדיג קאָכעדיג האַרץ. מיר איז געפעלען געוואָרען, וואָס מיין ווייב איז אַן אמת'ע ושתי, האָט זיך אַן אייגענעם ווילען און טוט זיך וואָס זי וויל מיט אַן עכטער ווייבערשער עקשנות. איך בין געווען יונג און מיינע כחות האָבען פערלאַנגט דעם קאַמף, דעריבער האָב איך זיך אַזוי גליקליך געפיהלט, וואָס אין מיין שטוב דרעהט זיך אַרום אַן אייביגער קאַמף אין דער מלכותדיגער געשטאַלט פון אַ שיינער ושתי. ושתי'ן איז אָבער נישט גענוג געווען, וואָס זי טוט זיך איהר ווילען געגען מיינעם, זי האָט נאָך געוואָלט, אַז איך זאָל בכלל נישט האָבען קיין שום ווילען און... מיר האָבען זיך געג'גט.

האָב איך בעקומען אַן אסתר'ל, אַ ווייבעל, וואָס איז געווען פונקט דער היפך פון ושתי'ן, אַ יודענע, וואָס איז תמיד געווען אַנט-ציקט פון מיר און האָט שטאָלצירט מיט איטליכער נאַרישקייט, וואָס האָט אויסגעפיקט מיין מוח. זי איז געוואָרען פאַר מיין נשמה דער פאַלשער שפּיגעל, וואו איך האָב זיך תמיד געזעהן אין די שטראַהלען פון חכמה, גענימקייט, טאַלענטירטקייט און אַלערליי הויכע מעלות. קורץ, עס איז געקומען אַ צייט, ווען איך האָב זיך שוין אַליין אָנגעהויבען צו פערגעטערן, דערביי האָט זי מיר

געהאַלטען ווי אײַנגעוויקעלט אין וואַטע און האָט מיך דערשטיקט מיט איהר גרויסער אמונה אין מיר און אין מײַנע נאַרישקײַטען. נאָר איינמאָל, דורך אַ צופאַל, האָב איך זיך דערזעהן אין ריכ־טיגען שפּיגעל, און איך האָב בעקומען אַן עקעל פאַר זיך אַליין און פאַר דעם, וואָס עס איז פון מיר געוואָרען. איך בין אַוועק פון מײַן אסתּר'ן אין אַן אַנדער שטאָדט, געוואָרען ווידער אַ שטיקעל מענש... און מיר האָבען זיך צע'גט.

איך בין נאָך געווען צו זעניג אַלט, אום צו ליגען כסדר אַן אײַנגעוויקעלטער אין וואַטע, אין דעם נודנעם שפּײַעכץ פון איי־ביגער פערגעטערונג.

איצט האָב איך די זרש'ל. דאָס איז אַ קלייניקע, אַ קלוגע, אַ בייזע, אַ ווײַב, וואָס מישט זיך אין אַלע מײַנע געשעפטען, שפּילט אַלע טאָג מיט די זיסינקע ריידעלעך אויף מײַן עהרגײַץ; אויף מײַנע נידעריגסטע געפיהלען און נוצט אויס מײַנע פעהיגקיי־טען פאַר פּראָסטע, מאַנכמאָל גאָר פּראָסטע צוועקען.

די שעצט מיך נישט ווי אסתּר, אָבגעטיש־בלינד, נאָר אַזוי ווײַט, ווי דאָס קאָן נוצען, ווי זי פערשטעהט דאָס. זי מאַכט פון מיר אַ שטעקען ווי ושתּי, אָבער זי האָט נישט איהרע מלכות'דיגע הענט און ושתּים אַריסטאָקראַטישע געזינונג. קורץ, דאָס איז אַ געמיש פון אַ ושתּי און אַן אסתּר, נאָר אין אַ קלענערער הייקער־דיגער געשטאַלט. אַ שלעכטס, אַ יונגע קאַנטיכע.

בין איך אָבער שוין נישט אַזוי יונג ווי אַמאָל, און איך ווייס שוין, אַז בעגראָבען וועט מיך נישט ושתּי, נישט אסתּר, נאָר זרש'ל.

און מײַן בעקאַנטער האָט טיף אָבגעזיפצט.

פֿערבלאָנדזשעטע קינדער.

ער איז געזעסען מיט אַ גוייִשקען חבֿר און האָט צערעדט:

— און די אַנטיסעמיטען זאָגען זאָך, אַז מיר האָבען קיינעם נישט ליב. ס'אַ ליגען! מיר האָבען ליב נישט נאָר אונזערע אייגענע קינדער, נאָר מיר לעבען אויך אין הוילע דאַגות וועגען אַלע קריסטליכע קינדער אין דער גרויסער רוסישער מלוכה. מיר ציטערן און פֿלאַטערן איבער זיי נישט וועניגער און אפשר נאָך אַ סך מעהר ווי איבער אונזערע אייגענע „צוציקלעך“.

און אַז מיר געהען דורך אַ גאַס און זעהען, אַז אַ קליינער „איוואַן“, אָדער אַ „סטעפּאַן“ שפּרייזט איבערן טראָטואַר מיט זיינע באָרוועסע פֿיסלעך — כאַפּט אונז אָן אַן אימה. ער קאָן נאָך, חלילה, פֿערבלאָנדזשען און נישט קומען אַהיים נעכטיגען.

זאָגט, וואָס איהר ווילט, נאָר אַזאַ ליבשאַפֿט, ווי דער ייד ווייזט אַרויס צו אַ גויישען יונגעל, בעזונדערס פּסח־ציַיט — וועט איהר ניט געפֿינען ביי קיין אומה ולשון. מיט וואָס פֿאַר אַ נחת קוקט ער אויף דעם קליינעם גוייִשקען מישקאַ, וואָס ווערט געזיהרט ביים הענטעל פֿון דער באָנע, און וואָס לאָזט איהם נישט אַרומלויפֿען איינעם אַליין דורך די אַלעען פֿון שטאָדט־גאָרטען?

נאָכמעהר. עס זיינען דאָ אַזוינע ווייכהאַרציגע יודען, וואָס גיבען אַן עצה די גויים צו נעמען פֿאַר זייערע קינדער דווקא דייטשע באָנעס, ווייל אַ דייטשקע איז אַ סך געזיסענהאַפֿטער, ווי אַ רוסישע באָנע.

איבעריגענס, ווען אַ ייד זעהט, אַז דער קליינער גוייִשקער מישאַ האַלט זיך ביים פֿאַרטוך פֿון אַן אַלטער רוסישער „ניאַניע“, איז ער אויך צופֿרידען. די אַלטע ניאַנעס האָבען נאָך דאָס בלוט פֿון

די אַמאָליגע טרײַע קנעכט, וואָס האָבן אַוועקגעלייגט לײַב און לעבן פֿאַר דעם יונגען פּרילע פֿון זייער בעל־הבית.

און וואָס פֿאַר אַ מיטגעפֿיהל עס בעווייזט דער ייד, ווען אַט אַזאַ מישאַ ווערט מיט אַמאָל נעלם אַ ווײַלע, און די מאַמע און דער טאַטע הויבען אָן זוכען דאָס קינד אין אַלע אָבגעלעגענע גאַסען!

און אַקוראַט ווי זיי וואָלטען וויסען פֿון אינזער ליבשאַפֿט צו קליינע קינדער — קומען זיי זיך צוערשט נאָכפֿרעגען בײַ יודען, צי האָבען זיי ערגיץ נישט בעהאַלטען דאָס שענע קינד, וואָס איז אַזאַ געראָטען קינד, אַז מען מעג אויף איהם אַ ברכה מאַכען.

זײַט וויסען, אַז קיינער פֿיהלט נישט מיט אַזוי די קריסטליכע טאַטע־מאַמעס, ווען עס ווערט בײַ זיי אַ קינד נעלם, ווי מיר, יודען.

איינמאָל האָט געטראָפֿען, אַז אַ שגץ, וואָס האָט זיך אַ גאַנצען ליבען טאָג געשפּילט אויפֿ'ן הויף, איז צום אָוענט אַנידערגעפֿאַלען אַ מידער הינטער אַ קלאַפּטער האָלץ און איז דים איינגעשלאָפֿען. מילא, טאַטע־מאַמע זײַנען שיער משוגע געוואָרען, זוכענדיג דאָס קינד אין אַלע יודישע געוועלבלעך, וואו מען פֿערקויפֿט רויטען יין צמוקים... ביז יודען, וואָס האָבען שטאַרק רחמנות געהאַט אויף די עלטערן, האָבען זיך געלאָזט צום הויף, צום קלאַפּטער האָלץ און געפֿונען דאָס זיסע מלאכ'ל אַ שלאָפֿענדיגס מיט אַ שמייכעל אויף זײַנע שענע האַלב־אָפֿענע ליפּעלעך.

און מיינט נישט, אַז אונזער ליבשאַפֿט בעציהט זיך נאָר אויף בעל־הבית'ישע גויישקע קינדער. מיר ליבען נאָך אַ סך הייסער דאָס שקצ'ל פֿון פֿאָלק, דאָס קינד פֿון כּטוויש אין פֿון וואַסערטרעגער און פֿון דער וועשין, ווי דאָס קינד פֿון רײַכען קריסטליכען בעל־הבית.

זיי האָבען נעביך נישט קיין ניאַנעס, נישט קיין באָנעס; זיי לויפֿען נעביך אַרום גאַנצענע טעג מיט באָרוועסע פֿיסלעך אין די גאַסען ווי שעפּסעלעך אָהן אַ פּאַסטוך. ווי געשווינד קאָן זיך אַזאַ עופֿה'לע פֿערבלאָנדזשען, ווי גיך קאָן מיט אַמאָל קומען אַן אומגליק אויף די צאַרטע ווייכע הערצער פֿון די טאַטע־מאַמעס, פֿון די אָרימע סטרושאָוקעס און וואַסער־טרעגער, און ווי שווער איז די פֿערדאָרעוועטע מענשען צו געפֿינען באַלד דעם שפּור פֿון זייער קינד, וואָס איז אויף אַ ווײַלע נעלם געוואָרען!

איך זאָג אײַך, ס'אַליגען, אַז מען האַלט אונז פאַר שלעכטע בנוגע צו פרעמדע קינדער. אדרבא, מיר פלאַטערן און ציטערן איבער זיי אָפטמאָל נישט ווייניגער, ווי אייגענע טאַטע-מאַמע.

קומט אָבער פסח-צײַט, וואַקסט אַזוי גרויס אונזער ליבע צו זיי, אַז ווען אין אַ יודישער גאַס דערהערט זיך די טרויעריגע בשורה, אַז אַ קריסטליך קינד האָט זיך פערבלאָנדזשעט, ווערען מיר אויס מענשען, און זײַנען גרייט אַוועקצוּוואַרפען אַלע אונזערע געשעפטען, נאָר אָפצוזוכען דאָס קינד, וואָס האָט זיך נעבּיך פערבלאָנדזשעט.

הײַנט זעהט איהר שוין, ווי נאַריש עס זײַנען די בלבולים פון אַלע אײַערע אַנטיסעמיטען?

ערב פסח.

אויף דער יודישער גאַס איז לעבעדיג.

מען גרייט זיך צו פסח, מען הויבט זיך שוין אָן צו כשר'ן.

טירען און פענסטער, וואָס האָבען אַ גאַנץ יאָהר געשמאַק געדרימעלט אין שטויב און אין שמוץ, ווערען איצט אויסגעצוואָגען, ווי די קינדערלעך ערב שבת.

צוזאַמען מיט'ן ערב פסח איז אָנגעקומען דער פריהלינג, און דורך די אויפגעפראַלטע, אָפענע, אויסגעצוואָגענע פענסטער דרינגען אַריין די פרישע פריהלינגס-ליפטעלעך.

עס כשר'ט זיך מיט'ן יודען אויך די גאַנצע נאַטור, וואָס טרייבט איצט שטאַרקער דורך די רינשטאָקען די שמוציגע וואַסערן און וואָס רייניגט איצט דעם טייך פון דעם ווינטערדיגען אייז.

עס כשר'ט זיך אויך דער גראָהער הימעל, וואָס בעקומט די הונדערטער פון פריינדליכע בלאָהע אויגען, און די זון, וואָס איז אַזוי געווען פערזאַמערט די לעצטע חדשים, שמייכעלט מיט דעם גלאַנציגען אָבשלאַג פון אַ קראַנקען, וואָס איז אָקאָר'שט גענעזען געוואָרען.

פון די נאַקעטע ביימלעך שטעקען אַרויס די יונגע שפּראָצונגען זייערע תמ'עוואַטע קעפּלעך, און צוזאַמען מיט די גרעזלעך, וואָס זיינען שוין אַריבערגעוואַקסען די גראָהע ערד און האַלטען זיך דעריבער פאַר גרויסע — קוקען זיי מיט נייגעריגקייט אויף אַ וועלט, וואו עס שפּילט זיך אַ פריהלינג און וואו עס טאַנצען די זונען-פלעקען.

גאוה'דיג פרייט האָט זיך צעגאָסען דער טייך, וואָס אין זיינע ריינע וואַסערן וועלען באַלד קומען כשר'ן כלים די ווייבער און די מיידען. ער פליסט מיט אַ רוהיגער זיסעקייט, און ווען ער

פֿערטרינקט אַרום די בוימלעך בײַם ברעג — איז דאָס בײַ איהם גיכער אַ שפּיל, ווי אַ בייזע כונה.

עס בעווײַזען זיך אויף דער גאַס נײַע מענשען, יונגע פּנימ׳ער פֿון יודישע בחורים אין מיידלעך, וואָס זײַנען געקומען צו יום-טובֿ אַהיים, און וואָס געניסען די אונאָרדנונג, וואָס דער פֿריהלינג אין דער ערבֿ-פּסח האָבען אַרײַנגעטראָגען, מיט דער זיסער אומגעדולד פֿון אַ יוגענד.

יאָ, דער ערבֿ-פּסח צוזאַמען מיט׳ן פֿריהלינג טראָגען אַרײַן אַן אונאָרדנונג אין דעם גאַנצען יודישען פֿאָלקס-לעבען און אין דער גאַנצער נאַטור אַרום.

זיי האָבען זיך ביידע פֿעראייניגט, ווי אין די קינדער-מעשה׳לעך, די פּאָר שטיפֿער, מענדקע און פֿײַוועקע, וואָס קעהרען איבער די שטוב קאַפּויער, וואָס קאָנען נישט צוזעהן, ווען אַ בענקעל שטעהט נישט מיט די פֿיס אַרויף. זיי שטיפֿען מיט אַזאַ חן, זיי קעהרען איבער אונזער וועלטעל מיט אַזאַ קינדערשען לײַכטזין, אַז מען קאָן נישט זײַן אין כעס אויף זיי.

דער ערבֿ-פּסח איז די אונאָרדנונג פֿאַר אַ יום-טובֿ; דער אָנהויב פֿריהלינג איז דער שטיפֿער, וואָס זאָגט אונז צו אַ יום-טובֿ אין דער נאַטור.

אמת, עס שטעהען די בענקלעך און די טישען, די האַלב-געכשר׳טע, מיט די פֿיסלעך אַרויף; אמת, עס צעטראָגט זיך דער פֿריהלינגס-טײַך אַזוי ברייט, אַז ער פּרובֿט שוין נעצען די בוימלעך בײַם ברעג.

אָבער מיר ווייסען שוין, אַז נאָך אַ ווײַלע, און די טישען און בענקלעך, וואָס לופֿטערן זיך איצט בײַ דער טיר פֿון שטוב, וועלען אַרײַן צו אונז ריינע, אויסגעצוואָגענע מיט דעם ליבען חן פֿון אַ מיידעלע מיט די נאַסע פֿערפּלאָכטענע צעפּעלעך.

מיר פֿיהלען שוין פֿאָראויס, ווי דער שטיפֿערישער טײַך וועט אַרײַן אין זײַנע ברעגעס, און אויף דעם אָרט, וואו ער נעצט איצט די בוימלעך, וועט ליגען אַ גרינער טעפּיך, וועלען ציהען זייערע קעפּלעך די יונגע גרעזלעך צום בוימעל, וואָס איז איצט נעבעך אין אַזאַ סכנה איבער מענדקע דעם שטיפֿער.

דער קומענדיג יום-טובֿ בײַ אונז איז סײַ אַ פּסח, סײַ אַ „חג

האביב", אַ פריהלינגס-יום-טוב, און עס ליגט אויף זיינע ערב-טעג אויסגעגאָסען דער חן פון דעם מין אונאָרדנונג, וואָס רופט ביי אונז אַרויס אַ שמייכעל און רייצט נישט אונזערע נערוועו אפילו אויף אַ האָר.

הלואי וואָס עפּעטער אַזוינע אונאָרדנונגען, הלואי זאָלען די שטיפער פּיוּוקע און מענדקע אונז שטענדיג אַזוי דערצאָרענען מיט זייערע קינדערשע הנ'עוודיגע שטיפערייען.

פּסח-געדאַנקען.

בײַ קײן קולטור-נאַציע אין דער װעלט װעט איהר נישט געפֿינען אַזאַ פֿאָלקס-יום-טוב, װאָס זאָל לעבען אין בעזינגען דעם טאָג, די עפּאָכע, װען זי איז אַרױס איף דער שײַן פֿון גאַנץ ליכטיגער װעלט.

אָדער מיט אַנדערע װערטער, בײַ קײן נאַציע װעט איהר נישט געפֿינען אַזאַ טאָג, װאָס איז איהר אײגענער געבורטס-טאָג, װען זי צעהלט איהרע יאָהרען, װען זי גרױסט זיך מיט איהר אַלט-קײַט, װאָס שטאָלצירט מיט די גרױ-װײַסע פּעדים אין דער הדרת'-דיגער באָרד.

אמת, עס שטאָלצירען און גרױסען זיך די פֿירסטען און גראַפֿען מיט דעם טאָג, װען זײ האָבען אױפֿגעהערט צו זײַן פּשוט'ע בעשעפֿענישען און זײ זײַנען געװאָרען דערהױבען צו אַ גראַפֿישער אָדער אַ פֿירסטליכער משפּחה. און איטליכער אַדעלמאַן, װאָס האָט זײַן אַדעלס-בריף לענגער מיט אַ פּאָר יאָהר, װי זײַן חבר, האַלט זיך פֿאַר אַ גרױסען מיוחס, און פֿערלאַנגט, אַז לױט דעם יחוס נאָך זאָל מען איהם זעצען בײַם טיש פֿון די געסט.

איהר געפֿינט אָבער נישט בײַ די אומות העולם דעם נאַ-טירליכען פֿאָלקס-שטאָלץ, װאָס צעהלט די יאָהרען פֿון זײַן גזע, פֿון זײַן יחוס מיט דער אײגענער נאוה, װי אַן אַלטער גראַף, װאָס פֿיהרט זײַן יחוס-בריף; מיט דער אײגענער בעװאוסטזיניגקײַט, װי דער גרױסער שׂרה, בײַם טרױן פֿון מלך.

פּסח פֿײַערט אַ גאַנץ פֿאָלק פֿון אָרים און רײַך, פֿון קלײן ביז גרױס, פֿון יונג ביז אַלט אײן אײנציגע זאַך, אײן-אײנציגען טאָג, װען גאָט האָט עס בעשענקט מיט דעם ערשטען יחוס-בריף, מיט דעם ערשטען אַדעלס-בריף פֿון אַן עם כהנים.

* *

*

ווי שפּאָרעוודיג איז דער סדר, ווי קליין איז דער סדר-טיש, וואו עס איז קוים דאָ אָרט פאַר די צעהנדליגער ווייַן-גלעזלעך.

ווי קורץ איז די הגדה, וואָס וויל אויסדערצעהלען אין אַ פּאָר שעה צייַט די לאַנגע געשיכטע פון אַ פאָלק, וואָס לעבט שוין טויזענטער יאָהרען!

און דאָך ווי קונציג האָבען זיך דאָ בייַם קליינעם סדר-טיש, אין דער קורצער הגדה אָבגעשפּיגעלט גרויסע היסטאָרישע עפּאָכען מיט פערשיידענע קולטורען, מיט פערשיידענע מאַטעריעלע און גייַסטיגע צושטאַנדען.

פון די מצות, וואָס דערמאָנען אונז אָן דער מצרים-צייַט, ווען מען האָט האַסטיג געמוזט אַנטלויפען פון דער קנעכטשאַפט, ביז צו אליהו הנביא'ס כוס, וואָס דערמאָנט אונז אָן דער בייזער צייַט פון די מלכים בייַ די עשרת השבטים; פון קרבן-פסח, די קרבנות-צייַט (אַ זכר, דער שעפּסענער קאָפּ) ביז צו די חד גדיא'ס, וואָס דערמאָנען אונז אָן דער צייַט, ווען יודען האָבען שוין געלעבט אין די אַלט-דייַטשע פּראָווינצען און האָבען איבערגעמאַכט דייַטשע פאָלקס-לידער אויפ'ן אייגענעם שטייגער; פון די עשרה מכות, ווען יודען האָבען נאָך געברענט ציגעל פון ליים, ביז צו אַ שיר השירים, ווען דער אייגענער היסטאָרישער יוד האָט געזונגען די ליבליכסטע און די ליידענשאַפטליכסטע ליבעס-לידער צו די „רויזען-מיידלעך" אין שרון; פון אַ הללויה, וואָס דערצעהלט אונז פון די גליקליכע השמונאים-צייַטען, ביז אַ „שפוך חמתך", וואו עס מישט זיך אוים דער גיפט פון אַ בר-כבא מיט דעם צאָרן פון אַ פאָלק, וואָס האָט אַלץ פערלאָרען — בקצור, אין דעם מיש-מאַש פון דער הגדה האָבען זיך שטריכען-שטריכענווייַז אָנגעזעצט די ליידען און די פריידען, די שיקזאַלען און די אָנשיקענישען פון פערשיידענע צייַטען אין פערשיידענע עפּאָכען.

* *

*

און נישט נאָר די ערינערונג פון די עפּאָכען, נאָר איך דער לעבעדיגער קלאַנג פון זיי.

פאַר אַ מענשען, וואָס האָט אויערן, איז די הגדה, דער סדר אַ מין פאָנאָגראַף, וואו עס הערען זיך נאָך די לעבעדיגע שטימען פון די, וואָס זייער געביין איז שוין לאַנג אויסגעמישט מיט דעם שטויב פון דער ערד.

אין „כל דכפין ייתי ויכול" הערט איהר די שטים פונ'ם אַמאָליגען יודען, וואָס האָט שוין פערגעסען ריין לשון-קודש און האָט גערעדט אַראַמיש. אין די פערשיידענע פסוקים פון דער הגדה קלינגט די לעבעדיגע שפּראַך פון דער ביבלישער צייט, ווי פון דער מלכים-צייט און דער השמונאים-צייט. אין די חד גדיא'ס, ווי אין די מי יודע'ס און אַנדערע פיוטים, הערען מיר דעם יודענ'ס שטים פון מיטעל-אַלטער. און ווען מען נעמט נאָך די פרושים צו דער הגדה אינאיינעם מיט'ן דובנער מגיד'ס משל'ים, הערען מיר די שטימען פון די אַמאָליגע פראַנצויזישע, דייטשע און פּוילישע יודען, אַוש ביז צו דער לעצטער עפּאָכע.

און דעם סדר-טיש האָבען צוזאַמענגעשטעלט לעבעדיגע ריהרעוודיגע פינגער פון פערשיידענע צייטען; די פרומע פינגער פון אַ יודען אין דער צייט פון די אַנשי כנסת הגדולה, ווי די פינגער פון די שפּאַנישע אַנוסים, ווי אויך די צאַרטע ליליען-דורכזיכטיגע פינגער פון אונזערע אַלטע שענע פרומע ווייבער, די צנועות, די „אשת חיל'ס", און די פיינע פינגערלעך פון די אַמאָליגע כלה-מיידלעך. זיי, די פרויען, האָבען אַמאָל, פאַרצייטען, געשטריקט די טישטעכלעך צו בעדעקען די מצה, זיי האָבען אַריינגעטראָגען די שענקייט און די איידעלקייט אין דעם פּלאַן פון כוס'ת-שטעלען, און אין דער ווייכקייט פון הסבה-בעט, אין אַלץ צו וואָס עס מעג זיך צוריהרען אַ פרויען-האַנט.

אַ סך, אַ סך געדאַנקען רופט בײַ אונז אַרויס דער פסח. זאָל זיי אַליין דער לעזער ווייטער שפּינען...

יודישער פריהלינג.

דער הימעל האט שוין אראבגעווארפען פון זיך דעם גראהען ווינטערדיגען קאליר, די וואלקענדלעך ווערען וואס א טאג לויטערער און דורכזיכטיגער. עס לאכען צו אונז פון איבען די בלאהע קלארע אויגען פון פאסענווייז לויטער געווארענעם הימעל, און צווישען גאט'ס בלאה-ווייסען טעפיך און זיין טונקעלן פייכטען פוסבענקעלע פליהען ארום ווי פייל'ן די מיליאנען-מיליאסען פריהלינגס-שטראלען.

ניין, נישט ווי פייל'ן, — זיי זיינען נאך נישט ברענענדיג-שפיציג, זיי בריהען נישט און בראטען. זיי זיינען ווי די שטיפערישע קינדערשע חנ'עוודיגע שפרינגערייען, וואס ווארימען אונז מיט א מי'דען נחת, וואס רופען ארויס אויף איך די בלייכע ליפען און אין די האלב-פערלאשענע בליקען א זיסען שמייכעל, א פרעהליכען שיינדעל.

דער פריהלינג פאהרט צו אונז אויף שטילע גומענע רעדער. ער פאהרט און פאהרט, פאמעליך, רוהיג, און וואו ער קומט צו פאהרען, מאכט אן איבערקעהרעניש, אזא מין רעוואלוציע, וועגען וואס עס חלומ'ען די גרויסע מענשען-פריינד און די וויכע הערצער, וואס קאנען קיין בלוט נישט זעהן.

עס צעשמעלצט דער אייז פון די טייכען, און אלע קאלטע פערפרארענע אייזיגע צודעקען ווערען בעלי-תשובות און צוגיסען זיך אין ווייכקייט און אין הארציגקייט איבער דער פרוכפערדיג געווארענער גראהער ערד.

אפילו די רינשטאקען און די לושעס בעקומען מיט אמאל לייטישע פנים'ער.

דער פריהלינג האט גערייניגט זייערע וואסערן, האט זיי געמאכט

לעבעדיגער, ריהרעוודיגער און האָט זיי דורכנעצויגען מיט די גילדענע פעדעם פון אַ זון, וואָס איז ספּעציעל בעשאַפען געוואָרען פאַר די ערשטע טעג פון איהר יוגענד־צייט.

עס שטעקען אַרויס פון דער ווייך־געוואָרענער ערד די יונגע גרעזעלעך זייערע שפּיציגע קעפּעלעך און קוקען מיט זייערע גראָזענע אויגען, צי איז שוין פאַרביי די געפאַהר, צי האָט זיך שוין געענקט די מלוכה פון דער הברה שנייעלעך, און צי זיינען שוין געקומען צו לויפען די שטיפערישע זונען־שטראַלכעלעך, זייערע אַלטע פריינד און העלפער אין דער נויט?

און מיט פערוואונדערטע מיילכעלעך קוקען די ערשטע שפּראָצונגען פון די נאַקעטע בוימער איף אַ וועלט, וואָס זיי האָבען דאָס קיינמאָל נישט געזעהן, און וואו עס איז אַ מחיה צו לעבען.

. . . .

דאָס איז דער פריהלינג בכלל, אַפילו פאַר יודישע יונגלעך אויך.

דען דער יודישער יונגעל איז נאָך נישט קיין גאַנצער יוד, ער איז מעהר אַ שפּראָצונג אויף אַ נאַקעטען אַלטען בוים, ווי דער בוים אַליין.

ער קוקט אויך מיט אַ פערוואונדערט מיילכעל איף די שניי־לעך וואַסער אין די רינשטאָקען, וואָס יאָגען און איילען נישט ערגער, ווי אַן אמת טייכעל, און וואו עס לויפען זיינע שיפען נישט ערגער, ווי אויפ׳ן ים הגדול.

אויך ער בעקענט זיך נאָר איצט מיט אַ וועלט, וואו עס איז אַ מחיה, צו לעבען און וואָס איז נאָך נישט געטיילט איף לענדער און פעלקער, וואָס האָט נאָך נישט קיין לאַנד־קאַרטע, מיט אַלערליי רויטע, בלאָהע, גרינע און גראָהע לאַטעס אויף זיך.

פאַר׳ן דערוואַקסענעם יודען אָבער איז דער פריהלינג שוין נישט אַלע מאָל אַזאַ געהויבענע זאַך.

בעגלויביגטע מענשען זאָגען, אַז דער אַלטער בוים, וואָס שטעהט נישט וויַיט פון בית־עולם, האַלט אויך נישט שטאַרק פון פריהלינג. ווען דער בוים וואָלט האָבען לשון, — האָט ערקלערט אַמאָל דער קברות־מאַן, — וואָלט ער אפשר אויך פערביטערט דאָס לעבען פון די יונגע שפּראָצונגען.

ער ווייס, אַז בײַם ערשטן שטורעם וועלן זיי פֿאַלן צו דר ערד, ווי אַ פֿערטריקנטע צווײַגעל, וואָס איז פֿערדאַרט געוואָרן פֿון דאָרשטיגקייט.

פֿאַר'ן דערוואַקסענעם יודען איז דער פֿריהלינג די צײַט, ווען עס האָבען זיך געענדיגט אַלע טעמ׳מינען, און מען מעג שוין טרײַבען פֿון די דערפֿער און די שטעט.

ס'איז אויך די שענע צײַט, ווען מען צוימט אָב פֿאַר איהם מיט אַלערליי גראַטעס די דאַטשעס אויף די דערפֿער, די גרינע פֿעלדער הינטערן שטאָט, דעם שטילען פֿרײַען אָרט, וואו ער וואָלט זיך צוזאַמען מיט זײַנע קינדער געקאָנט אויסרוהען אַ ווײַלע, אָנעטעמען זיך מיט אַ פֿרײַער לופֿט אויף אַ גאַנץ ווינטער, ווען ער וועט ליגען פֿערשפּאַרט אין דער שטיקענדיגער אַטמאָספֿערע פֿון שטאָט.

עס איז אויך דער יום-הדין, ווען איטליכער יוד דערפֿיהלט דעם טעם פֿון דעם קומענדיגען שטעהן אין צופּיקעניש בײַ אַ שוועל פֿון אַ שול; ווען ער נעהמט זיך אָן מיט מוט און מיט אַ רציחה'שען כח אַרײַנצוברעכען סוף זומער זײַן קינד אין ערגיץ אַ שול; ווען ער ווערט משוגע, קלערענדיג אין זײַנע שלאָפֿלאָזע נעכט וועגען אַלע די קומענדיגע הוצאות, וואָס עס פֿאָדערט אַ דאַטשע (צוזאַמען מיט מתנת יד, אויף צו מעגען וואוינען דאָרט), וואָס פֿאָדערן די ספּעציעלע לעהרער אויף פֿאָרצוברייטען איף זיכער זײַן קינד אין אַ שול (צוזאַמען מיט...).

קורץ, דער פֿריהלינג בײַ אַ דערוואַקסענעם יודען איז ווייט נישט די פּאָעטישע געשטאַלט, וואָס פֿאָהרט אויף גומענע רעדער.

ער קלאַפּט איהם אין די אויערן ווי אַ וואָגען אויף אַ שלעכט געברוקירטער גאַס.

און ער איז מקנא פֿון גאַנצען האַרצען די משה'לעך און פֿייוועלעך, וואָס זײַנען נאָך ווי די שפּראָצונגען אויפ'ן נאַקעטען בוים, און זײַנען אַזוי פֿערטאָן אין דעם עסק פֿון לאָזען שווימען די שיפֿלעך איבער'ן רינשטאָק, וואָס איז זייער ים הגדול.

אין א רעגען־טאג.

— דער זומער האט אונז אפגענארט, — האט ער מוטליוו גע־זיפצט דורך די ציינער און זיין מאט אויג האט זיך א קעהר געטאן צום פענסטער, וואס איז געווען טונקעל, איבער דעם רעגען־נעץ, וואס האט פול געמאכט דעם גאנצען הויף און דער אפגעשטארבענער גאס.

— אין אזוינע רעגען־טעג, — האט ער ווייטער געגודעט, — ווילט זיך אראפציהען די גארדינען אויף די פענסטער, מאכען אין מיטען טאג — נאכט, אנצינדען אויפ׳ן שרייב־טיש א פאר סטעארין־ליכט און פערגעסען, אז עס איז דא א טאג אויף דער וועלט.

— דו רעדסט דאך שוין גאר מיט איוב׳ס לשון! — האב איך נישט ווילענדיג א שמייכעל געטאן.

מיין איראנישער טאן האט איהם א ביסעל אויפגעטרייסעלט פון זיין אפאטיע, און ער איז לעבעדיגער געווארען.

— דו ביסט טאקע גערעכט, און מיין טאן הערט זיך א שטי־קעל איוב. אין די דאזיגע רעגען־טעג פיהל איך זיך ווי א שערבעל, וואס מען האט ארויסגעווארפען אין מיסט־קאסטען, ווי א מצורע, ווען עס איז בעשערט שטענדיג זיך צו קראצען אין די אייגענע וואונדען. דער רעגען־נעץ, וואס פערשטעלט מיר שוין דריי טעג ווי מיט א פארהאנג דעם זומער, די ליכטיגע שפראצענדיגע וועלט, דעם חן פון די ליבליכע יונגע בעוועגונגען אין דער נאטור און אין דעם זומערדיגען מענשען, האט מיך ווי פערשפארט אין א פינסטערן געצעלט. איך בין עפיס אין א מין נח׳ס תיבה, וואו מען הערט נאר די רייסעריי פון די חיות און עופות אין איהר.

— ער האַלט שוין בײַ נח'ס תּיבֿה, — האָב איך ווידער אָנגע־הויבן צו איראָניזירען.

— וואַרט אַ ווײַלע, — האָט ער זיך שוין אַ בייזער געטאָן, — פון נח'ס תּיבֿה וועל איך נאָך גײען ווײַטער אַהינטער. איך וועל נאָך דערגרייכען ביז צו דעם טאָג, ווען אַלץ איז געווען „תּהו ובֿהו", און אַפילו אַ רוח האָט נישט אַרומגעשוועבט „איבּ'ן אָנגעזויכט פון די וואַסערן".

אַזוינע רעגען־טעג מאַכען פון אַלץ אין אונזער נשמה אַ „תּהו ובֿהו". ווען דאָס רעגענדיגע פּאַטשט פון פריה ביז בײַ־נאַכט און זינגט זײַן נודנע פּײַכטע מעלאָדיע, צעפּאַטשט עס אין אונז אַלע אונזערע פּלענער און אונזערע האָפענונגען.

ווען איך זאָג: דער זומער האָט אונז אָבגענאַרט — מיין איך נישט גראָד דעם איצטיגען זומער. איך מיין אַלע מײַנע האָפענונגען, פּלענער, געדאַנקען־זײַלען, אויף וואָס איך האָב געבויט מײַן לעבען.

ווען איך וויל איצט מאַכען נאַכט פון מיאוס'ן טאָג און אָנצינדען ליכט, איז עס דעריבער, ווײַל איך פיהל זיך אַצט ווי אַן אָבל און וויל בײַ דעם אומעטיגען שײַן פון ליכט בעטרויערן עפּיס אַ טײַערן נפטר, וואָס האָט זיך אָקאָרשט אַ לעבעדיגער אויסגעגליטשט פון מײַנע הענד, און ליגט איצט ווי אַ מת צו מײַנע שטרויכלענדיגע פיס.

ווען איך דערמאָן זיך איצט אָן נח'ס תּיבֿה, איז עס דערפאַר, וואָס אין אַזוינע נודנע טויטענדיגע רעגען־טעג כאַפּען זיך אויף אין מײַן נשמה אַלע חיות, אַלע שרצים און רמשים, פון וועלכע איך הער נישט קיין פּיפּס אין די זוניגע זומער־טעג און אין די פרישע קלאָרע ווינטער־טעג.

און ווען איך בין פערקראָכען ביז'ן ערשטען טאָג פון מעשׂה־בראשית, האָב איך דאָס צו פערדאַנקען מײַן אויסגעליידיגטען מח און מײַן פערטריקענטען האַרץ, וואו אַלץ, אַלץ איז אַזוי אָהן ממשות, וואו דער מיאוסער תּהו ובֿהו געניצט ווי אַ פינסטערע גרוב...

. . . .

צי האָבען מיך אָנגעשטעקט די ריד פון מײַן פרײַנד, צי

האָט אויך געווירקט אויף מיר אַזוי דער רעגען־טאָג, — נאָר ניט אַמאָל האָט אַרויסגעשפּאַרט אַ שטאַרקער אומעט פון מיין האַרץ, און איך האָב אַליין נישט בעמערקט, ווי איך האָב אָנגעהויבען הערן מיט אַ וויינענדיג קול איובֿ׳ס ווערטער: „פערשאָלטען איז דער טאָג, וואָס איך בין געבוירען געוואָרען, ווען מענשען זיינען געקומען מיט שמחה דערצעהלען: אַ יונג מענשעלע איז געקומען אויף דער וועלט“.

אין די זומערדיגע פּאַרנאַכטען.

אין די זומערדיגע פֿאַרנאַכטען גע׳הט ניט איינער אַליין דורך די גאַסען.

גע׳הט איהר אַרויס אין די אַלייען, אָדער פֿערבלאָנדזשעט אײַער פֿוס אין איינעם פֿון די גערטנער, וואו פֿאַרנאַכט ווערט נאָך די ליבליכע פֿינסטערניש געדיכטער און ליבליכער, און די פֿאָרלעך גיסען זיך צונויף מיט בוים, צווײַג, בלאַט, נאַכט אין שאָטען — נעמט עמיצען מיט זיך מיט.

נעמט מיט אַ פֿרײַנד, אַ חבֿר, אָדער דעם ערשטען בעקאַנטען, וואָס איהר טרעפֿט אויפֿ׳ן וועג. און האָט איהר דאָס אויך נישט, נעמט כאָטש מיט מיט זיך אײַער געטרײַען הונט, וואָס וועט מיטגעהן מיט אײַך, ווי אַ שטומער עדות פֿון אײַער פֿערבענקט האַרץ, און וואָס וועט לעקען מיט ליבע אײַער האַנד, ווען אין אײַער געמיט וועט זיך צעגיסען די מעלאָדיע פֿון פֿאַרנאַכטיגע הילכיגע, ציטערדיגע און אײַנגעהאַלטענע שטימען, וואָס זײַנען געוויקעלט אין פֿלאַטערדיגע שאָטענס.

אין די זומערדיגע פֿאַרנאַכטען גע׳הט ניט איינער אַליין דורך די גאַסען.

זײַט איהר נישט גליקליך, וועט איהר ווערען נאָך צעהן מאָל מעהר אומגליקליך.

זײַט איהר פֿערבענקט, וועט נאָך אײַער בענקשאַפֿט זיך מויזענט מאָל מעהר צעוואַקסען, וועט גרויס ווערען, ווי אײַער שאָטען פֿון דער נאַכט, ווען דאָס ליכט פֿאַלט אויף אײַך פֿון אַ ווײַטען, ווײַטען לאַמטערן.

איז אַוועק אײַער טאָג אין גראָהע דאגות, און עס ווייסט אין בעט זיך דאָס האַרץ כאָטש אַ קאָפּיטשקע נחת, אַ ביסעלע גליק —

וועט נאָך אין אײַער האַרצען שטאַרקער ווערען דאָס געוויין, און דאָס געבעט וועט שוין ני-ט זײַן קיין שעפּטשען מיט די לעפּצען, נאָר אפשר אַ קריטשען מיט די צייהן.

זומערדיגע פאַר-נאַכטען, וואָס פאַר אַ פײַניגער איהר זײַט!

דאָס געטליכע נעץ ווערט געדיכטער און געדיכטער. די וועלט ווערט נאָך פערהלומ׳טער, און מיר ווערען אַליין, ווי דער שלאָפער בײַ-נאַכט.

איז בײַ-טאָג דאָס לעבענס-נעץ געווען פאַר אונז קלערער, האָבען מיר אין איהם בײַם שײַן פון דער זון און בײַם גראָהען אַרבייטס-וואַרשטאַט געזעהן די הוילע גלאָצענדיגע לעכלעך אין נעץ — ווערט דאָס בײַ-נאַכט אַנדערש.

און מיר, די נאַרען, מיינען שוין מיט אַן אמת, אַז דאָס לע-בען איז נישט קיין לעבעדיגע זיפּ, נאָר אַ ליבע מתנה פון גאָט, וואָס איז אײַנגעוויקעלט אין די לופטיגע, דינע, פײַנע, זײַדענע גע-וועבען פון אַ קיניגליכען מאַנטעל.

ווי שטאַרק און מעכטיג עס ווילט זיך דעמאָלט לעבען אין דעם מאַנטעל פון אַ פרינץ!

ווי גרויס איז די בענקשאַפט אַוועקצולעגען דעם מידען, פער-הלומ׳טען קאָפּ אין דעם שויס פון אַ נאַכט, וואָס איז ווי דער שויס פון אַ יונגער, שענער מאַמע, וואָס איז אויך דער שויס פון אַ לאָקענדיגער געליבטער, וואָס פינטעלט מיט די זיסע און ליבע מזרי-שע ווייכע בליקען.

און דעריבער זאָג איך דיר, מענש, געה נישט אַרויס אַליין פאַרנאַכט מיט דײַן גרויסער בענקשאַפט אין די גאַסען...

בעהעפט דיך צו דעם ערשטען בעקאַנטען, וואָס דו טרעפסט, צו איטליך מיאוס מיידעל פון דײַנע קרובים, וואָס דו בעגעגענסט, און שטעק אַרײַן דײַן אָרעם אונטער׳ן צווייטענס אָרעם, און וואַנ-דערט, וואַנדערט אינאיינעם...

עס וועט דיר דאַן לײַכטער ווערען. דײַן בענקשאַפט וועט זיך באָדען אין אַ צווייטענס און וועט זיך קיהלען מיט אַן אָנגענעמער קיהלקײַט.

דו וועסט זיך נישט פיהלען אַזוי פערלאָזען אין אַ וועלט,

וואָס ווייזט דיר געטליכע שוואַרצע קונסט, ווען דאָס לעבען איז אַזוי גוט, אַזוי ליב, אַזוי ווערט, אַז מען זאָל צוליב איהם ליידען און ליידען, כאָטש מען לאַכט פון דיר אויבען, אין דו שטאַרבסט אַן אייביג-גענאַרטער.

דעריבער, אין די פינסטערע פאַרנאַכטען בלאָנדזשע נישט אַליין דורך די גאַסען און שטאָט-גערטנער...

דער וואַלד.

עס איז אַן אַלטער כּלל בײַ יודען, אַז צו גרויסע מענשען קומען בײַ־נאַכט די מלאכים, אָדער די „מגידים“, וואָס ברענגען אַרײַן קלאָרקײַט אין די פערנעפעלטע געדאַנקען, וואָס האָבען זיך בײַ די גדולים געפלאָנטערט אין מה בײַ־טאָג.

איך מוז איך זײַן אַזאַ מין גדול. דען הײַנט בײַ־נאַכט איז צו מיר אַ „מגיד“ געקומען און האָט מיר אַנטפלעקט אַזוינס, וואָס האָט מיך אַ גאַנצע נאַכט נישט געלאָזט שלאָפען.

צי האָב איך דאָס גאָר געקאָנט פאָראויסזעהן, אַז דאָס, וואָס איך בין אַ גאַנצען טאָג אָבגעלעגען פויל אין אַ האַלבען דרעמיל אין וואַלד, וועט פון מיר צונעמען די גאַנצע נאַכט.

אָ, די „מגידים!“ קײן טויער און קײן ריגעל איז פאַר זײ נישט זיכער, און ווען דו מאַכסט אַפילו צו אויפצופלײַסען די אײגענלעפעלעך, טרעטען זײ אויך נישט אָב פון דײַן בעט.

ווי שײן, שטיל און פאָעטיש האָט מיר אויסגעזעהן דער וואַלד בײַ־טאָג!

בײַ דעם בערגעלע, אויף וועלכען איך האָב זיך אַ בעט געמאַכט, האָבען אַזוי תמימות'דיג שטיל געזשומעט אַלערלײ בריאימילעך און רמשימ'לעך מיט פליגעלעך אויף די פיצינקע קערפערלעך.

ווי שטאָלץ, זיכער בײַ זיך און צוגלײַך אַזוי ווײַבעריש־נערוועז האָבען זיך אויסגעשטעלט פאַר מיר די סאָך־בוימער, די סאָסנעס און די אָסינעס (עספען), און ווי שײן האָבען זיך אָבגעשלאָגען די בלוטיג־רויטע וועלפישע יאַגדעס אַקעגען דעם ג ר י ן, אין דער הויך, און ג ר אָ ה־ב ר וי נ ע ר פאַרב אונטער מײַנע פיס.

די רוהיגקײַט פון וואַלד האָט זיך צעגאָסען אין אַלע מײַנע

גלידער און, איינדרימלענדיג, האָט זיך מיר צייטענווייז געדאַכט, אַז איך בין אַליין שוין כמעט אַ בוים, מיט אַ בוימישער נשמה און מיט דער בוימישער רוהיגקייט אין אַלע מיינע אברים.

איז אָבער געקומען צו מיר ביי-נאַכט דער מגיד און האָט מיר אַנטפּלעקט דעם סוד פון וואַלד.

— נישט דער בוים איז דער וואַלד, — האָב איך דערהערט זיין ערנסטע און כמעט טרויעריגע שטים, — נאָר זיינע וואָרצלען.

די רוהיגקייט, וואָס דו פיהלסט אין וואַלד, איז נאָר די רוהיגקייט פון דעם פערד'ס עק, ווען זיינע פיס לויפען אין גאַלאָפּ.

דער וואַלד, זאָלסטו וויסען זיין, לעבט מיט'ן קאָפּ אַראָב. זיין קאָפּ זיינען די וואָרצלען, וואָס הערען נישט אויף אַ רגע צו אַקערן און גראָבען דאָס אינגעווייד פון זייער שפּייזער אין שונא, פון דער פינסטערער ערד.

אַקוראַט ווי ביי אונז איז דער קאָפּ דער אָרט, וואו עס האָבען זיך צעלעגט אַלע אונזערע חושים, אַזוי איז איך ביים בוים — דער וואָרצעל. דער וואָרצעל זעהט, שמעקט, הערט און טאַפּט. אפשר דענקט ער אויך נישט ערגער פאַר דיין קאָפּ.

אויבען איז דער וואַלד רוהיג, — וויל דאָס, וואָס דו זעהסט, איז נאָר דער עק פון וואַלד. מען האָט איהם פערפלאַנצט מיט'ן קאָפּ אַראָב אין ד'ערד אַריין און דו, נאַרישער מענש, מיינסט, אַז דעם וואַלדס קאָפּ איז אויך דאָרט, וואו דיינער.

ווען דו וואָלסט נישט געווען אַזוי איינגעבילדעט, ווען דו וואָלסט נישט געקלערט, אַז די גאַנצע שאַפונג האָט נאָר איין פּלאַן, — וואָלסטו זיך נישט צוגעהאָרכט צו דעם רוישען פון וואַלדס עק, נאָר דו וואָלסט דערגעפאָרשט דעם וואַלד פון וואָרצעל, נישט פון שטעכעם, גרינעם, שטילען פּאָעטישען צווייג.

און דעמאָלט וואָלט דער וואַלד דיר אויסגעוויזען צו זיין דער אָרט, וואו די רוהיגקייט האָט זיך אַ פּלאַץ אויסגעבויט, אַ פּאַלאַץ מיט לעבעדיגע, שטאָלצע בוימער-זיילען.

מיין מגיד איז אַ ווילע אַנטשוויגען געוואָרען און, אַ פּאָך טוענדיג מיט דער האַנד פאַר מיינע אויגען, האָט ער עפּיס ווי אַ דינעם נעפּעל אַראָבגעצויגען פון מיר, און איך האָב מיט אַמאָל

דערזעהן עפּיס אַזוינס, פון וואָס מײַן האַרץ איז אינגאַנצען פערגליווערט געוואָרען.

די ערד אין וואַלד איז געוואָרען פאַר מיר מיט אַמאָל דורכזיכטיג ווי אַ גלאָז, און אונטערן גלאָז האָב איך מיט אַמאָל דערזעהן אַזאַ ווילדען אַכזריות׳דיגען קאַמף, אַזאַ משוגע׳נע בלוטיגע רשעות, אַזאַ מורא׳דיג געשלעג, אַז עס איז מיר פינסטער געוואָרען אין די אויגען.

דאָס האָבען אַכזריות׳דיג געקעמפט די וואָרצלען און וואָרצעלעך פאַר אַ טראָפּען וואַסער, פאַר אַ קערנדעל זאַלץ, פאַר אַ קליינער באַקטעריע, וואָס האָט געדינט בּיי זיי, ווי בּײַ אונז אַמאָל, אַן אייביגער שקלאַף.

און אין מאַנכע לעכעלעך פון דער ערד, וואו עס דרינגען דורך אַ פּאָר אָרימע, שוין פערפינסטערטע זונען-שטראַלען איז דאָס שטורפעניש, דאָס דריקעניש און די רײַסערײַען פון די וואָרצעלעך געווען אַזוי ווילד, ווי, למשל, בײַ אונז מענשען, ווען צוויי אַרמייען שלאָגען זיך אויף צו פערנעמען איינער בײַם אַנדערן אַ פעסטונגספאָרט.

דאָס, וואָס מײַנע אויגען האָבען דערזעהן, האָט אַזאַ שטאַרקען אײַנדרוק געמאַכט אויף מיר, אַז דער וואַלד מיט זײַן רוהיגקײַט האָט זיך פּלוצלונג אַנטפּלעקט פאַר מיר פאַרן גרעסטען גזלן, וואָס עס געפינט זיך נאָר אויף דער ערד.

איך האָב געוואָרפען אַ בעטענדיג בליק אויפ׳ן מגיד, וואָס האָט אויראָניש מיך בעטראַכט, און האָב קוים אַרויסגערעדט:

— צו וואָס נעמסטו צו פון מיר דעם וואַלד, מײַן וואַלד?...

דער מגיד האָט אַ שמייכעל געטאָן און קאַלטבלוטיג געענטפערט:

— קיינער נעמט פון דיר דײַן וואַלד נישט צו, ער וועט בלײַבען שטענדיג דײַנער.

נאָר ווייס, אַז הוץ דײַנעם איז נאָך דאָ אַ צווייטער, וואו די בוימער זײַנען מעהר נישט ווי דער עק פון אַן איבערגעקעהרט אַכזריות׳דיג בעשעפעניש.

די טעג פון אונזער יחוס.

צו די טעג, וואָס דערמאָנען אונז אונזער אַלטען יחוס, געהערען, חוץ די שבתים, וואָס חזר'ן זיך איבער פופציג מאָל אין יאָהר, נאָך עטליכע יום-טובים.

צו דעם שבת, וואָס בעקרוינט אונזער אָרימקייט מיט אַזאַ זעלטענעם יחוס, האָבען מיר זיך שוין אַזוי צוגעוועהנט, וועניגסטענס אין די גרויסע שטעט, אַז עס מאַכט שוין, ליידער, אויף אונז נישט דעם גייסטיגען איינדרוק, וואָס ער האָט געדאַרפט מאַכען.

אַנדערש איז אונזער בעציהונג צום יודישען יום-טוב, ווען אויך נישט צו אַלע יום-טובים.

נישט דאָ איז דער אָרט, זיך צו פערטיפען אין דער פראַגע, פאַרוואָס טייל טעג אין יודישען יאָהר, ווי פסח, ראש השנה, יום-כפור, און די לעצטע צייט — חנוכה, — האָבען נאָך נישט פערלוירען פאַר אונז זייער גאַנצען אַמאָליגען גלאַנץ; פאַרוואָס אין די דאָזיגע טעג הויבט אָן צו שלאָגען אַ „יודישער אָדער“ אין אַזוינע הערצער, וואָס ווילען אַ גאַנץ יאָהר נישט וויסען פון זייער יודישקייט און פון זייער אַלטען היסטאָרישען יחוס.

נאָר דאָס איז אַ בעקאַנטע זאַך, אַז ראש-השנה, יום-כפור, קלעקען נישט קיין שולען, בתי-מדרשים און מנינים, אום אַריינ-נעמען אין זייערע פיר ווענט די טויזענטער, טויזענטער גאַנצע און האַלבע יודען, וואָס זיי האָט זיך מיט אַמאָל פערגלוסט אַ חזן, אַ פריידיגער, אַ מחזור און אַ ספר-תורה'לע.

אין די גרויסע אייראָפּעאישע הויפּט-שטעט זעהט מען אין די דאָזיגע טעג, ווי עס זיינען מיט אַמאָל בלינד געוואָרען די שענסטע מאַגאַזינען און קאַפע-הייזער; ווי די בערזע, וואו עס שוויבעלט און גריבעלט פון אונזערע יודעלעך, איז עפּיס פער-

יתומ'ט געוואָרען; ווי אויף די ברייטע טראַסען פֿון בערזען־פּאַלאַץ שפּרינגען אַרום ראָבען און פֿערשפּעטיגטע וואַנדער־פֿויגעל; ווי גרויסע געצעלטען פֿון אַלערליי מוזיק־זאַלען און קאַפֿע־שאַנטאַנס ווערען מיט אַמאָל פֿערוואַנדעלט אין די פֿ ר ו מ ע געצעלטען פֿון יעקב'ן, וואו עס שטעהט אַן ערנסטע עדה יודען אין צילינדערס און טלית'לעך אויף זייערע קעפּ און אַקסלען.

אין די דאָזיגע טעג בלעטערט דאָרט דער נעכטיגער לעבע־יונג נישט אין פּראָגראַם־ביכעל פֿון אַ קאָנצערט אָדער פֿון אַ מיוזיק־האָל (וואַריעטע־טעאַטער), נאָר אין אַן אַלטען מחזור, וואו ער איז נעביך אַ סך ווייניגער בעהבינט, ווי אין די פּראָגראַמען פֿון אַ קאַפֿע־שאַנטאַן־טעאַטער.

וועלכע געפֿיהלען האָבען מיט אַמאָל געצוואונגען דעם פֿערטאַראַראַמטען יודען, וואָס פֿיהלט זיך אַ גאַנץ יאָהר פֿאַר וואָס איהר ווילט, פֿאַר אַן ענגלענדער, דייטש, פּאָלאַק, נאָר נישט פֿאַר אַ קינד פֿון אַ טויזענט־יעהריגען פֿאָלק, — אַז ער זאָל מיט אַמאָל קומען צו אַ גאָטעס־דינסט, אין אַ מקום, וואו זיין פֿוס האָט נאָך נעכטען געטרעטען גאָר מיט אַן אַנדער מחשבה, גאָר מיט אַן אַנדער תאווה?

דאַכט זיך אַז צוויי געפֿיהלען בעהערשען אין די דאָזיגע טעג דעם גרויס־שטעטישען יודען, וואָס האָט אין זיין וואָכעדיגען לעבען פֿערלוירען דעם כאַראַקטעריסטישען נאַציאָנאַלען אָנבליק פֿון זיין גייסטיגען לעבען.

ערשטענס, הויבט אָן צו בליהען אונטער דעם אַש פֿון זיין אַסימילירטען, פֿערברענטען האַרצען עפּעס אַ רמז'ל אויף אַ שטיקעל רעליגיעזיטעט, און צווייטענס, דערפֿיהלט ער אין אַ האַלבקלאָרען אופֿן אין די דאָזיגע טעג דאָס פֿערגעניגען צו זיין אַ ק י נ ד מ י ט אַ ל אַ נ ג ע ן, ג ר ו י ס ע ן י ח ו ס.

מעגען טענ'ען אונזערע שונאים און די געגנער פֿון אַ יודישער ראַסע, אַז מיר זיינען נישט קיין רעליגיעז פֿאָלק, אַז דאָס, וואָס דער אייראָפּעער רופֿט־אָן „דאָס שטרעבען צו גאָט", איז ביי אונז להלוטין נישט פֿאַראַן, אַז מיר זיינען ווי די ציגיינער, וואָס וואַנדערען אין דער וועלט אונטער פֿערשיידענע מאַסקעס, און אַז די הויפּט־זאַך ביי אונז איז נאָר צו מאַכען בערזען־געשעפֿ־

טען און צו האנדלען מיט אלטווארג, — אבער טיף אין הארצען לעבט נאך דער פונק ביי איטליכען פון אונז, די הכרה און דאס געפיהל, אז מיר זיינען נעהנטער צו גאט, ווי מאנכע פון די היינטיגע רעליגיעזע סעקטעס, אז אונזער בונד מיט איהם איז פארט אן עלטערער און פעסטערער, ווי מיט אנדערע פעלקער, וואס האבען נאך גאר נישט לאנג, זיך ווארעמענדיג אין די פעלען פון געהרגעטע חיות, געאפערט צו אלערליי שטיינערנע און קופערנע געצען.

צוגלייך אבער מיט דעם רעליגיעזען געפיהל, וואס מען מוז מודה זיין, איז נאך זעהר שוואך און קלעקט אפשר נאר אויף א פאר מינוטען אין די „ימים נוראים“, הויבט זיך ביי אונז אויף ווי א שטראם אן אנדער חוש, דער חוש פון אונזער אלטען טויזנט-יעהריגען יחוס.

קיינמאל שטאלצירט נישט דער יוד אזוי שטארק מיט זיין פערגאנגענהייט, ווי אין די דערמאנטע טעג, ווען די מצות דערמאנען איהם צייטען און עפאכען, פון וואס דער היינטיגער אייראפעער האט נאך אין זיין געשיכטע נישט גענאסען, וואס דער האר איז ווערט; און ווען דער שופר רופט ארויס ביי איהם אזוינע אלטע היסטארישע דמיונות, צו וואס דער דייטש, דער ענגלענדער האט קיין שום שייכות נישט.

דער יוד אין די דאזיגע יחוס-טעג פון יאהר פיהלט, אז ער איז דער עלטסטער יחסן צווישען די היינטיגע אריסטאקראטען, וואס זייערע עלטער-זיידעס האבען נאך געבוקט זיך צו ליימענע געצען, אין דער צייט, ווען ער האט שוין געטראגען דעם גרעסטען אחדות-געדאנק אין די קנייטשען פון זיין מארך און אין די פיבערן פון זיין הארצען.

שטעהענדיג ימים נוראים פאר א מחזור, וואו עס האבען איינגעקריצט זייערע געדאנקען און הארצענס-פיין אלטע פערשיידענע עפאכען; פאר א חזן, וואס זינגט מיט די טענער פון אלטע, פערגאנגענע, טיף-גלויביגע און טיף-טרויעריגע צייטען; פאר א ספר-תורה, וואס עס האבען שוין מיט עהרפארכט בעריהרט מיט די ליפען פאר טויזענטער יאהרען די גרעסטע גייסטער פון זיין פאלק; זיך צוקוקענדיג צו א גאטעס-דינסט, וואס עס הא-

בען געפראַוועט אַמאָל פאַר טויזענטער יאָהרען כהנים און לוים; זעהענדיג ביים פאַלען „כורעים“ אַ בילד פון טויזענטער עולי רגלים, וואָס האָבען אויסגעלענט מיט זייערע פרומע קערפער די שטיינערנע פאָדלאָגעס פון אַן אייגענעם פרעכטיגען טעמפעל — אין אַזוינע מינוטען דערפיהלט דער יוד זיין אַלטען גרויסען יחוס, די הויכקייט פון זיין גזע (אָבשטאַם), ווערט זיין ברוסט צושפּאַרט פון אַ גליקליכען געפיהל פון אַן אַלטען אַריסטאָקראַט, וועמענס פאָר-עלטערן האָבען זיך איבערגעוואונקען מיט אַ וועלט אויסגעשטאָרבענע פעלקער, קולטורען, געוועלטיגער, און וואָס האָבען געטראָגען אונטער זייער אַלטערטימליכען פורפורנעם מאַנטעל „דעם גרויסען אמת“ פאַר אַ באַרבאַרישער פערווילדעטער וועלט, וועלכע האָט איצט די גאַנצע ממשלה.

ער פיהלט זיך אין די טעג, ווי דער אַריסטאָקראַט דער יורד קעגען דעם פערגרעבטען אויפגעקומענעם גביר.

זיין אָרים דערשלאָגען נאַציאָנאַל לעבען פון אַ גאַנץ יאָהר בעקומט מיט אַמאָל דעם גלאַנץ, דעם אָבשיין פון דער צייט, ווען דער גביר איז נאָך אויף דער וועלט נישט געווען, און דער יורד איז געווען דער פערשפּרייטער פון ליכט, וואָהרהייט און אַ העכערער מאָראַלישער קולטור.

אויב די דערמאָנטע טעג דערהויבען אונז נישט צו אַ טיפערער רעליגיעזיטעט, בעלעבען זיי אונז מיט דעם גדאַנק און געפיהל, אַז מיר זענען נישט קיין ציגיינער, אַז אין אונזער בלוט פליסט דער זאַפט פון די כהנים — מלכים, דער גייסט פון די, וואָס זיינען געקומען אויף דער וועלט מיט אַ געוויסער שליחות.

און אויך אין דעם דאָזיגען יחוס-געפיהל וועט געפינען מאַנכער דענקער פון יודישען לעבען אַ שטיק אמת'ע רעליגיעזיטעט.

ארום א גרויסען שאטען

טעאדאר הערצל.

ווען עס איז ארויס אנהויב 1896 הערצלס „יודענשטאאט“, האט ער נאר געמאכט אן איינדרוק אויף די, וואס זיינען געשטאנען ווייט פון ציוניזם.

דער ציוניסט, וואס האט שוין געטראגען מיט זיך די זכרונות פון א ד״ר פינסקער׳ס „אויטאעמאנציפאציאן“ און פון ד״ר בירנבוימס „די ווידערגעבורט דער יודען אים לאנדע איהרער פעטער“, האט שוין נישט געקאנט אריין אין קעלבערנע התלהבות פון א בראשורע, וואס האט, אין גרונד גענומען, נישט ענטדעקט קיין נייע אמעריקע, און וואס האט איבערגע׳הזר׳ט אלטע אמת׳ן.

דער ווארעמער טאן פון דער בראשורע האט אויך נישט געקאנט קאנקורירען מיט די פלאמענדיגע ווערטער פון א ד״ר פינסקער, מיט דער טיפזיניגקייט פון א ד״ר בירנבוים.

ניי איז אין איהר געווען דער אדמיניסטראטיוו-טעכנישער פלאן, וועלכער האט געדארפט אנגעווענדט ווערען, אום אויסצופיהרען בפועל אזא נייעס, ווי דעם „יודענשטאאט“.

דער נאמען הערצל איז געווען צו עהנליך צום נאמען הערצקא (אויך א ווינער יוד), וואס האט גע׳הלומ׳ט פון אן אוטאפיסטישען „פריילאנד“, און טייל האבען געזעהן אין הערצלס „יודענשטאאט“ א נייע אוטאפיע, א נאציאנאל-יודישע אוטאפיע, ווי יענע איז געווען א ריין-סאציאליסטישע.

הערצל און הערצקא זיינען דערביי געווען ווייט פון די אלטע פעלקער-פסיכאלאגישע פראגען, וואס בעשעפטיגען יעדען נאציאנאליסט.

ביידע האבען בעטראכט די מאסע אלס א טויטע מאטעריאל,

וואָס האָט אָפּשר נאָר איין אינטערעס: רוהיג צו פּערדינען און רוהיג צו פּערצעהרען דאָס פּערדינטע.

הערצל אין „יודענשטאַט“ איז, ווי ער האָט זיך שפּעטער אויסגעדריקט וועגען איינעם אַן אוטאָפּיסטישען געגנער זיינעם, דער „בּאַראָן הירש אָהן די מיליאָנען“, ד. ה. אַ גרויסער פּילאַנטראָפּ, וואָס וויל פּערגרינגערן דאָס עלענד פון די אָרימע יודען.

אַלע פּאָרשטעלונגען פון אַ יודישער נאַציע, פון אַ יודישער קולטור פערנעמען בּיי איהם קיין אָרט נישט.

ער בּויט טעכנישע פּלענער, ווי צו ראַטעווען אַ פּאָלקס-גייסט פון אונטערגאַנג און נישט מעהר.

דערבּיי מאַכט דער „יודענשטאַט“ אַן איינדרוק, אַז ער איז געשריבּען פון אַ מענשען, וואָס האָט נאָר ליב צו געבּען אַן עצה, מיינט אָבּער, הלילה, נישט זיך אָבּצוזאָגען פון זיינע פריהערע געוועהנהייטען, און אַליין פערזענליך זיך אַריינמישען אין אַזאַ פּער-פּלאָנטערטען ענין, ווי די יודען-פּראַגע.

די ווירקונג פון „יודענשטאַט“ אויף דעם ציוניסטען וואָלט געווען גלייך גול, ווען הינטער דער תּמימות'דיגער בּראָשורע וואָלט ניט געשטאַנען אַ פּ ע ר ז ע נ ל י כ ק י י ט, די גרויסע פּערזענ-ליכקייט פון ד"ר ה ע ר צ ל.

* *
*

טייל מענשען האָבּען שוין אַזאַ מזל, צו זיין גרעסער, ווי מען קאָן דאָס ערוואַרטען פון זייערע שריפטען.

הערצל געהערט צו די מענשען.

לייענט מען זיינע שריפטען, סיי די ציוניסטישע, סיי די אַלגעמיינע — קאָן מען נישט בּעגרייפען, ווי האָט געקאָנט אַזאַ אָדם גדול זיך אָבּגעבּען מיט אַזעלכע קליינע שאַפונגען.

סיי די ציוניסטישע, סיי די אַלגעמיינע שריפטשטעלעריי זיי-נע גיבּען נישט קיין בּעגריף פון דעם וואונדערבּאַרן הערצל.

אין איין נויג מיט'ן קאָפּ, אין איין בּליק זיינעם — איז געלעגען אַ סך מעהר, ווי אין גאַנצען „געטאָ“ און זיינע אַנדערע דראַמעס.

גראָד דאָס, מיט וואָס ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין זײַן קורצען לעבען — מיט דער קראַפט, וואָס ער האָט פערמאָגט, צו־צוציהען, ווי מיט אַ מאַגנעט, אַלערליי מענשען פון פערשיידענע קלאַסען, פון פערשיידענעם עלטער, — גראָד דאָס געפינט מען נישט אין זײַנע שריפטען.

הערצלס אָנציהונגס־קראַפט איז דאָך געווען אַזוי גרויס, אַז נאָר ער אַליין, מיט זײַן אויסערן הדרת פנים האָט שוין אַרײַנגעבראַכט אָרדענונג אין צעזייהטען און צעשפרייטען יודענטום.

אַלץ איז געווען בײַ איהם שען, האַרמאָניש און גרויסאַרטיג.

קוקענדיג אויף הערצלען, האָט זיך אויסגעדוכט, אַז אין איהם זעהען מיר אַ לעבעדיגען מוסטער פון דעם אַמאָליגען, היסטאָרישען האַרמאָנישען יודען.

און אויך פון דעם צוקונפטיגען געזונטען שטאַרקען קינד פון אַ פאָלק, וואָס האָט ווידער געפונען דעם וועג צו זײַן פאָטערלאַנד.

וועניג היסטאָרישע בעוועגונגען זײַנען געווען בײַם יודישען פאָלק, וואָס האָבען פלוצלונג פעראייניגט פערשיידענע קלאַסען, שטאַנדען און פערשיידענע עלטערס. דאָס צעזייהטע און צעשפרייטע יודענטום האָט זעלטען ווען בעקומען אַן אַנטראַקציאָנס־צענטער, צו וועלכען עס ציהען זיך אַלע הערצער. דער אַלוועלטליכער ציוניזם איז געוואָרען פלוצלונג אַזאַ אָנציהונגס־צענטער.

און ס'איז אוממעגליך זיך פאָרצושטעלען דעם ציוניזם אָהן אַ הערצל־געשטאַלט.

הערצלס געשטאַלט האָט נישט אַזוי געווירקט אויף אונז דורך איהר קלוגשאַפט, טיפקײַט, אָדער דורך דעם נײַעם אמת, וואָס זי האָט אונז געגעבען, נאָר דורך עפּעס אַן אומבעגרײַפליכער קראַפט, וואָס מענשען רופען דאָס שענהײַט, אידעאַלע האַרמאָניע.

ווען אַ סמיטשיק ריהרט אָן די סטרונעס פון אַ פידעל, הויבען אָן די צעשפרייטע זעמדעלעך אויף דער פאָדלאָגע זיך צו בעוועגען, און אַמאָל זעהען מיר, ווי די צעוואָרפענע זעמדעלעך לעגען זיך אוים מיט אַ סדר, אויסמאָלענדיג גאַנצע פיגורען.

דאָס איז אַ פֿאַקט, וואָס איטליכער, וואָס האָט געלערנט פּי־זיק, ווייס דאָס אויסגעצייכענט.

הערצל איז געווען אַזאַ מין גייַסטיגער פֿידעל־טאָן אין דעם דעזאָרגאַניזירטען יודענטום.

די צעשפּרייטע זעמדעלעך פֿון אַ פֿערוואָגעלט פֿאָלק האָבען זיך גענומען פלוצלונג אָרגאַניזירען און בילדען שעֶנע נאַציאָנאַלע פֿיגורען.

הערצל האָט מעהר געווירקט מיט'ן טאָן פֿון זייַן שטים, ווי מיט דער לאָגיק פֿון זייַנע רייד, מעהר דורך זייַן האַלטונג, מעהר דורך זייַן בליק, ווי מיט ווערטער.

גרויס איז ער געווען אַלס טוער, נישט אַלס רעדנער. אין זייַן טון איז מעהר געווען אויסגערעכענטקייַט, טיפֿקייַט און טאַקט, ווי אין זייַנע רעדעס אויפֿ'ן קאָנגרעס.

דער, וואָס בעאורטיילט הערצלען נאָך זייַנע איבערגעלאָזענע שריפֿטען, האָט אייגענטליך אַ קליינע פֿאָרשטעלונג פֿון איהם.

הערצל איז געווען מיט 10 קעפּ העכער פֿון דעם, וואָס ער האָט געשריבען זייַנע פֿעליעטאָנען אין „נייַע פֿרייַע פרעסע“ און געהאַלטען די קאָנגרעס־רעדעס.

דאָס וועט מודה זייַן איטליכער, וועמען ס'איז בעשערט געווען צו זעהן דעם לעבעדיגען הערצל, צו הערען זייַן שטים, צו פֿיהלען אויף זיך דעם לייַכטענדען בליק פֿון זייַנע פּראַכטיגע אויגען.

* *

*

קורץ פֿאַר'ן אוגאַנדע־קאָנגרעס האָבען פלוצלונג בעמערקט די מקורבים זייַנע, אַז הערצל איז פלוצלונג פֿערשוואונדען.

אַן אדם גדול לאָזט מען קיינמאָל נישט אַליין, און מען איז נאָכגעגאַנגען איהם זוכען.

מענשען האָבען בעמערקט, אַז ער האָט זיך שטילערהייט אָבגעגנב'עט פֿון זייַנע מקורבים און אַוועק אַליין שפּאַצירען אין אַ געווויסער ריכטונג. מען איז איהם נאָכגעגאַנגען אַזוי ווייַט, ביז מען איז געקומען צום יודישען בית־עולם אין ווין. און דאָרטען

האָט מען איהם געפונען שטעהענדיג בײַם קבר פון זײַן פאָטער...

ווי עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזען, איז הערצל געפאָהרען צום אונגאַרנדע־קאָנגרעס מיט אַ שווער האַרץ, און פאַר דער ענטשיידונג האָט ער שטילערהייט בעזוכט זײַן פאָטערס קבר, אַקוראַט ווי ער וואָלט זוכען דאָרט זײַן ענטשלוס.

איך ברענג דאָ דעם מיסטישען צוג אין הערצלס כאַראַקטער, וועלכער איז געווען נישט דער איינציגער בײַ איהם.

הערצל האָט זיך צײַטענווײַז געפיהלט, ווי פון אַ גאָט **געשיקטער**.

צעגלידערט מען זײַן פערגאַנגענהײַט, געפינט מען וועניג איבערגאַנגען צום צוקונפטיגען הערצל.

די לעצטע 9 יאָהר פון זײַן לעבען זײַנען אַ רעטעניש פאַר יעדען פּסיכאָלאָג. עס דוכט זיך אויס, אַז מיט איהם האָט פּאַסירט דאָס, וואָס האָט פּאַס׳רט מיט די פאַרצײַטיגע נביאים, וואָס פלעגען מיט איינמאָל אויפשטעהן מיט דעם געפיהל, אַז אַ געטליכע שליחות האָט זיך בעזעצט בײַ זיי אין האַרצען.

הערצל אין די לעצטע יאָהרען איז אַזוי נישט עהנליך געווען צו אַ נאָרמאַלען הויכבעגאַבטען יודישען אייראָפּעער — אַז ס׳איז גאָר נישט מעגליך צו שטעלען איהם מיט זיי אין איין רייה.

ווי קליין, נישט צו פערגלײַכען קליין, זעהט אויס אַ נאָרדוי, וואַרבורג, זאַנגוויל — נעבען אַ הערצל.

נאָרדוי אַליין האָט אַמאָל דאָס אויסגעדריקט אויף אַ ציוניסטישען באַנקעט. ער האָט געזאָגט, אַז ער פיהלט זיך גליקליך צו זײַן דער סאָלדאַט, דער כלי־זין־טרעגער פון הערצלען.

דוכט זיך, אַלע זײַנען זיי הויכבעגאַבטע מענשען און גוטע יודען, טאָ פאַרוואָס דער אונטערשייד? נאָר זיי פעהלט דאָס, וואָס הערצל האָט פערמאָגט: **דער מיסטישער געפיהל פון אַ געטליכער שליחות.**

פאַר׳ן טויט האָט הערצל פערזאָגט, אַז מען זאָל זײַן געביין אַריבערפיהרען קײַן ארץ־ישראל.

זײַן איינציגען זון האָט ער איבערגעגעבען דעם ציוניזם אין די הענט, און געשטאָרבען איז ער פאָרט, ווי אַן אידעע וואָלט

געווען זײַן פֿאָטער און מוטער, גלײַך, ווי די הײַסע ערד פֿון ארץ־ישראל וואָלט געווען זײַן קישען.

צו אַזאַ מיסטיציזם איז ניט מסוגל קיינער פֿון אונזערע הײַנטיגע גרויסע יודען.

און גראָד דער מיסטיציזם, אָט דאָס געפֿיהל פֿון אַ געטליכער שליחות, האָט געמאַכט פֿון הערצל אַ פֿאָלקס־העלד, אַ לעגענדאַרע געשטאַלט.

.1910

הערצל דאָס קינד.

„גאָט צו דאַנקען, דאָס קינדער־צימער איז נאָך נישט ליי־דיג“ — אַזוי האָט געשריבען ט. הערצל אין 1897 יאָהר, ווען ער איז אַרײַן אין צימער פֿון זײַנע קינדער, און מיט אַלײַכטען טרויער געקוקט אויף די פֿערלאָזענע צאַצקעס, פֿערלאָזען פֿון זײַ־נע קינדער, וואָס זענען אַוועק מיט דער באָנע שפּאַצירען.

אין דעם אייגענעם יאָהר האָט ער געפֿײַערט דעם ערשטען געבורטס־טאָג פֿון נאָך אַ קינד, זײַן „יודענשטאַט“.

אין דעם אייגענעם יאָהר האָט ער צונויפֿגערופֿען דעם ער־שטען ציוניסטען־קאָנגרעס, וואָס איז שוין הײַנט, גאָט צו דאַנ־קען, אַ בחור׳ל פֿון 11 יאָהר.

דעמאָלט האָט ער געהאַט דאָס גליקליכע געפֿיהל פֿון אַ פֿאָטער, וואָס זעהט אַרום זיך וואַקסען, בליהען און זיך ענט־וויקלען אַ נײַעם דור, אַ נײַעם צווײַג פֿון אייגענעם זאַפֿטיגען בוים. פֿון דעמאָלט אָן זײַנען אַוועק 14 יאָהר.

דאָס קינדער־צימער האָט זיך אויסגעליידיגט.

דאָס טעכטערל פּולינאַ איז שוין אַליין באַלד אַ מוטער.

דער קליינער האַנס איז שוין אַ גרויסער פֿערענגלישטער בחור.

דער „יודענשטאַט“ איז נעבּיך געוואָרען אַ זקן פֿאַר דער צײַט, און נאָר מענשען, וואָס האָבען אַ גוסט צו אַלטע הפֿצים, פֿיהלען נאָך צו איהם אַ שטיקעל תּשוקה.

און דער 11־יעהריגער בחור׳ל איז נאָך אַפֿילו יונג, אָבער ער טראָגט שוין אויף זיך די קנייטשען פֿון אַ יודישער יוגענד, „בײַ וועמען די יוגענד לויכט, ווי אין אַ מיאוס׳ן השונ׳דיגען טאָג די זון“.

הערצל אַליין, וואָס האָט זיך אַזוי געפּרעהט, וואָס דאָס קינדער-צימער איז נאָך נישט ליידיג, איז שוין אַוועק פון דער וועלט. נאָר אַ מאַרמאָרנע מצבה שטעהט איצט מיט אַ שטיינערנעם פּנים איבער די אַש פון דעם געליבטען הערצל, וועלכער איז געווען נישט נאָר אונזער פיהרער, נאָר אויך אונזער קינד.

אַלע די יודען מיט בערד, מיט די טיפע קנייטשען אויף די פּנימ'ער האָבען זיך נישט נאָר געלאָזט פיהרען פון דעם יונגען הערצל, זיי האָבען איהם אויך ליב געהאַט, ווי אַ בן-יחיד, אַ בן-זקונימ'ל, פערציַיהענדיג איהם פאָראויס אַלע די האַסטיגע, קינדיש-חנ'עוודיגע געֶנג פון זייַן שטאַרקען יונגען ווילען.

בייַ פיל, וואָס האָבען געקענט טעאָדאָר הערצל פערזענליך, וואָס האָבען געטרונקען פון ערשטען קאָנגרעס דעם אַראָמאַטישען ווייַן פון זייַן אומבעגרייַפליך הדרת'דיגער פערזענליכקייַט — איז דאָס קינדער-צימער אויך אויסגעליידיגט געוואָרען.

פון זיבעטען קאָנגרעס אָן פיהלען די אַלטע ציוניסטען, אַז אויף איטליכען קאָנגרעס שטעהט אַ ליידיגע הוילע ראָם, וואָס בעט זיך, אַז מען זאָל אין איהר אַרייַנשטעלען הערצלס לעבעדיגע געשטאַלט. און מיט קלעמעניש און אַ שטילען וועהטאָג קוקען זיי אויף די שוואַרצקייַט, וואָס פליסט פון דער אייַנגעבילדעטער ראָם, וועלכע שוועבט איבער דעם גאַנצען זאַל, ווי אַ שווימענדיגער פלעק אין אַן אויג.

דער יאָהרצייַט פון הערצל איז פאַר זיי נישט נאָר דער צוואַנציגסטער אין תמוז, נאָר אַ סך גיכער אַ טאָג פון אַ ציוניסטישען קאָנגרעס, ווען אינאיינעם מיט די נייַע צוגעקומענע קלייַבט זיך צונויף די אַלטע גוואַרדיע, די אַלערליי טאַטעס פון דעם געניאַלען יודישען קינד.

און עס וועט מיך נישט וואונדערן, ווען הייַ-יאָהר, בייַם צעהנטען קאָנגרעס, וועט נאָך דאָס ערינערונגס-געפיהל אָן דעם גיכען טויט פון ט. הערצל זייַן כמעט אַזוי שטאַרק, ווי אין דעם טאָג, ווען זייַן קראַנק האַרץ האָט אויפגעהערט צו קלאַפּען.

אַ יודישע לעגענדע דערצעהלט, אַז דער גרויסער רב, וואָס האָט דערלעבט אַ הויכען עלטער, צוליב די געשענקטע יאָהרען פון אַ יודישער טאָכטער, וואָס איז אַליין צוליב דעם אַוועק יונג

פון דער וועלט — פלעגט אַרומגעהן גראָד די נעכט אַ שטאַרק
צעטראָגענער, ווען ער האָט לויט זײַן שכל אויסגערעכנט, אַז
אין די נעכט האָט געדאַרפט עפּעס ווילטיגעס און גוטעס געשעהן
מיט דער יודישער טאָכטער, וואָס איז צוליב איהם אַזוי יונג אַוועק
פון דער וועלט.

דאָס אייגענע וועט זײַן מיט פיל דעלעגאַטען אויפ'ן יובילײ-
קאָנגרעס, צו וואָס זייער בעגרינדער האָט נישט דערלעבט אפשר
דערפאַר, ווײַל ער האָט געשענקט דעם ציוניזם צו-פיל יאָהרען
פון זײַן אייגענעם לעבען.

„די האַנד, וואָס האָט אונז אַ שטוים געגעבען פאָרווערטס
— פוילט שוין אין דער נאַסער ערד, און מיר בעוועגען זיך
נאָך אַליץ ווײַטער און ווײַטער", וועלען פיל טראַכטען, און אַ גלאַנ-
ציגע טרער וועט בײַ טייל זיך אַראָבקײַקלען פון די ברעמען.

די ריינסטע קריסטאַלענע טרער, וואו עס פינקעלט אָב די
טיפסטע טראַגיק פון מענשליכען קורצען לעבען...

אויך ווען דאָס מענשליכע לעבען איז געבענשט מיט אַ געש-
ליך-גרויסער לעבענס-קראַפט...

1911.

ארום א גרויסען שאטען.

געטע זאָגט אין איין אָרט, אַז אום צו מאַכען אַן עפּאָכע אין דער וועלט, געהערען דערצו צוויי זאַכען: ערשטענס, דאַרף מען האָבען אַ גוטען קאָפּ און, צווייטענס, דאַרף מען בעקומען אַ גוטע ירושה. נאַפּאָלעאָן דער ערשטער האָט געירשנ'ענט די פראַנצויזישע רעוואָלוציע, פרידריך דער גרויסער — דעם שלעזישען קריג, לוטער — די פינסטערניש פון די גלחים אין מיטעלאַלטער, א. א. וו.

ווען מען פערטיפט זיך אין געטעס ווערטער, פערשטעהט מען, אַז ער נעמט דאָס וואָרט ירושה אין אַ העכערן זין. ער מיינט דערמיט צו זאָגען, אַז הגם די גרויסע פעהיגקייטען, מיט וואָס דער גרויסער מענש צייכענט זיך אויס, מוז ער נאָך געפינען פאַר זיך אַ צייט, ווען זי איז דורכגעזאַפּט מיט איין איינציגער גייסטעס-שטימונג, אָדער, וועניגסטענס, מיט אַ געוויסער הויפּט-שטימונג, און נאָר דעמאָלט קאָן ער שאַפען אַן עפּאָכע.

גרויסקייט, געניאַלע אויפטועכצען זיינען אַ טראַף-זאַך. עס מוזען שטענדיג זיך צוזאַמענטרעפען צוויי זאַכען: דער קלוגער, ענערגישער, געניאַלער מה מיט'ן גרויסען ווילען פון זיין צייט. איז דער רצון פון זיין צייט אַ צעבּרעקעלטער — וועט ער מיט זיין גאוני'שקייט גאָר נישט אויפטון. וואָס שטאַרקער, געדיכטער עס דריקט זיך אויס די צייט-שטימונג, די נטיה פון אַ געוויסער עפּאָכע צו טון גראָד די און די אַרבייט, אַלץ גרעסער וועט אַרויסטרעטען דער גאון, וואָס נעמט אויף זיך אַ גרויסע שליחות, די שליחות פון זיין צייט.

עס קלעקט נישט, ווען מען געהט אַרויס פון דער מוטערס שויס מיט אַלע מעלות, וואָס צירען אַ הויכען גייסט. מען

מוז נאָך געבוירען ווערען אין אַ צײַט, ווען די נויטיגט זיך אין אַ שליח צבור, נויטיגט זיך אין אַ געניאַלען חזן, וואָס זאָל זיך שטעלען פאַר אַ פאַרטיגען עמוד.

אויך ד״ר הערצל האָט מיטבעקומען אַ ירושה, ווען ער איז געוואָרען אונזער ש״ץ צבור. זײַן ירושה איז געווען דער חבת ציון. אין זײַן געניאַלען מח האָט אויפגעבליצט אַ געדאַנק. ער האָט צוערשט אַפילו נישט געוואוסט, אַז די שטראַלען פון דעם דאָזיגען געדאַנק האָבען שוין בערידערט אַנדערע מהות; ער האָט געמיינט, אַז ער שטעהט איינער אַליין מיט זײַנע נײַע אידעען, און זײַן הויפט-ציל איז צוערשט געווען צו שאַפען דורך זײַנע שריפטען אַ קליינע עדה פאַר זײַן נײַעם געדאַנק, נישט האָפענדיג אפשר, אַז צו זײַנע צײַטען וועט די עדה אַזוי אויסוואַקסען, אַז זי וועט שוין מוזען האָבען איהר אייגענעם שליח צבור.

אָבער זײַן גרויסער געדאַנק האָט פלוצים צונויפגעפיהרט מענשען פון אַלע עקען פון דער וועלט, האָט מיט אַמאָל איהם בעוויזען, אַז עס איז שוין לאַנג דאָ אַ שטימונג אין געוויסע קרײַזען, אַז עס טליעט שוין לאַנג אין די הערצער פון די יודישע פאָלקס-קינדער דאָס אייגענע, וואָס האָט בעלויכטען זײַן אייגענעם מח — און הערצל איז געוואָרען ממילא דער זינגער און זאָגער, דער נביא און דער כהן פון אַ נײַער יודישער בעוועגונג, וואָס האָט שוין אין דער פינסטערקײַט פון דער יודישער געזעלשאַפטליכער נשמה זיך לאַנג געריסען צו אַ טאַט, צו עפעס אַ ממשות׳דיגען אויפטו.

היסטאָריש דאַרף מען מעסטען הערצלס גרויסקײַט לויט דער גרויסקײַט פון דער ירושה, וואָס ער האָט מיטבעקומען.

עס איז זעהר מעגליך, אַז הערצל, לויט זײַנע גרויסע גײַסטיגע בעגאַבונגען, איז געווען גרעסער, ווי ער האָט זיך אַרויסגעשטעלט; איז געווען אויסדערוועהלט מעהר אויפצוטון, צו שאַפען אַ גרעסערע עפּאָכע אין יודישען לעבען. אָבער די צײַטשטימונג, וואָס ער האָט בעקומען בירושה, איז נישט געווען גענוג ראוי דערצו אויפצוהאָרעווען בײַ זיך דעם שליח צבור ביז צו די לעצטע גרעניצען פון זײַנע פעהיגקײַטען. זי האָט נישט געהאַט אַזאַ כח, אַזאַ אײַזערנעם רצון, אַז זי זאָל קאָנען קרעפ-

טיג און ענערגיש אונטערשפּאַרען דעם, װאָס האָט זיך געשטעלט אויף די אַקסלען פֿון פֿאָלק.

דען די ירושה, װאָס הערצל האָט בעקומען, איז געװען די ירושה פֿון אַ פֿאָלק, װאָס איז אינעװײניג צעבּרעקעלט, און נישט נאָר פֿערװאָגעלט צװישען פֿרעמדע פֿעלקער, נאָר אויך צװישען די אײגענע געפֿיהלען, צװישען פֿערשײדענע אײגענע צוקונפֿטס־פּלענער און צוקונפֿטס־געדאַנקען.

* *

*

איך האָב מיר געמאַכט אַ געװעהנהײט איטליכס יאָהר פֿאַר הערצלס יאָהרצײט נאָכאַמאָל דורכצולײענען אײנס פֿון זײַנע שענע אָריגינעלע ביכער.

הײַנטיגס יאָהר האָב איך נאָכאַמאָל דורכגעלײענט זײַן בעריהמט בוך „פּאַלע בורבאָן“, װאו ער גיט אַזאַ פּרעכטיג־געלונגען בילד פֿון פֿראַנצויזישען פּאַרלאַמענטאַרישען לעבען.

און צוקלאַפּענדיג דאָס בוך, װאָס איז דורכגעזאַפּט מיט אַזאַ אומעטיגען הומאָר, מיט אַזאַ טרויעריגער בעאָבאַכטונגס־גאַבע, מיט דער קיהלער, שטאָלצער קלוגקײַט פֿון אַן אַריסטאָקראַט, װאָס קוקט זיך צו צו דער בעל־הבית׳ישקײַט פֿון אַ דעמאָקראַטישע רעגירונג, מיט דער גאַנצער קריטיק פֿון אַ מענשען, װאָס שטעהט מיט עטליכע קעפּ העכער פֿאַר זײַנע אַרומיגע בעקאַנטע, — זעה איך פֿאַר זיך אַ זעלטענע געשטאַלט, װאָס איז נישט קײַן עסטרײַכער, נישט קײַן פֿראַנצויז, אויך נישט דער געװעהנליכער טיפּ פֿון אַן אײראָפּעאישען יודען.

איך טראַכט: הערצל האָט זיך קײנמאָל נישט אַסימילירט.

גרויסע מענשען אַסימילירען זיך נישט. זײ נעמען נאָר אָן דעם אויסערן מלבוש פֿון דעם פֿאָלק, װאו זײ לעבען, — אָבער אינעװײניג, אין זײערע געפֿיהלען, אין זײער דענקען, אין זײערע אַלע אָבשאַצונגען בלײַבען זײ שטענדיג די עכטע, אמת׳ע, די, װאָס בײַטען זיך נישט.

אין קײן זײַטעל פֿון דעם בוך װעט איהר נישט זעהן קײן

בעגייסטערונג פאר עפעס א פרעמדער קולטור. הערצל מוז שפעטען מיט א פיינעם שמייכעל פון אלץ, וואס ער זעהט ארום זיך. ער איז נישט דער פאטריאט, וואס פרובט שטענדיג פערגלייכען די סדרים פון זיין פאטערלאנד מיט די פון פראנצויזישען. סיי אין דער היים, ווי אין דער פרעמד, ווערט ער נישט מבולבל, ווי דער מיטעלער אייראפעאישער יוד, פון דער קולטור און פון דעם גייסט, וואס נעמט איהם ארום, ווי א וואסער פון אלע זייטען.

הערצל איז אין קיינם פון זיינע ביכער, וואס האבען איהם אזא נאמען געמאכט, נישט געווען דער מענש, וואס צאהלט אב די גוטיגקייטען פון דער אייראפעאישער קולטור מיט דער בעגייסטערונג פון זיין הארצען.

ביי דעם מיטעל-אייראפעאישען יודען זעהען מיר דאס פונקט קאפויער. פון גרויס דאנקבארקייט, וואס ער דארף נישט פערקויפען קיין אלטע הויזען הינטער די מויערן פון א געטא, איז ער קאפאבל צו פערהימלישען די אייראפעאישע קולטור אין זיין „פאטערלאנד“, און צו מאכען א מינע פון א בעגייסטערטען אייראפעער אדער פאטריאט.

און אז הערצל האט זיך געקאנט בעגייסטערן, בעווייזען די לעצטע 10 יאהר פון זיין לעבען, די צייט, ווען עס איז אריין אין זיין געמיט זיין אייגענער מלאך, ווען אין די שטילע ביי-נאכטיגע שעהן האבען איהם אנגעהויבען צו בעזוכען די פערבארגענע גייסטער פון זיין אייגענער הערצלישער יודישער נשמה.

ווער עס לייענט זיינע ציוניסטישע שריפטען און זיין „פאלע בורבאן“, זעהט פאר זיך, דוכט זיך, די אייגענע געשטאלט, אבער דאך צוויי פערשיידענע. אין „פאלע בורבאן“ זעהען מיר א מענשען טראגען אויף די אקסלען די פולע עמער מיט גייסט, בלאנדזשענדיג דורך די גאסען אהן א ציל, אהן א פלאן. די פולע עמער דריקען נאר ווי א לאסט, און דער וואונדערליכער מענש האט נאר א נערוואסטענישען שפאטישען שמייכעל אויף די ליפען און א טרויעריגען גלאנץ אין די אויגען.

שפעטער אבער, אין זיינע ציוניסטישע שריפטען, פיהלען מיר, אז דער געניאלער וואסער-טרעגער האט געפונען די הייזער,

וואו פֿערטריקענטע מײַלער לעכצען נאָך אַ טראָפּען פֿײַכטקײַט, און מיט אַ שטאָלצען קיניגליכען טריט טראָגט ער זײַנע עמער אין די וואוינונגען פֿון די, וואָס גאַרען אַזוי נאָך זײַן פֿרישען בעלעבענדיגען געטראַנק.

און מערקווירדיג. אין אַזוינע טאָפּעלטע געשטאַלטען וויַיזען זיך פֿאַר אונז אַלע גרויסע מענשען: א י י ן מ אָ ל — ווען ד ע ר ב ע כ ע ר א י ז פֿ ו ל, נ אָ ר ע ס א י ז נ י ש ט אָ ו ו ע ר ע ס ז אָ ל ט ר י נ ק ע ן, ד אָ ס צ ו ו י י ט ע מ אָ ל — ווען עס זײַנען גע־ק ו מ ע ן ד י ד אָ ר ש ט י ג ע ל י פּ ע ן, וואָס גאַרען נ אָ כ׳ן געט ר אַ נ ק פֿ ו ן א ו י ס גע ש ט ר ע ק ט ע ן ב ע כ ע ר.

און וואָס גרעסער דער גדול איז, אַלץ מעהר זיינען זײַנע געשטאַלטען, אין וועלכע ער שטעלט זיך פֿאָר אין פֿערשיידענע עפּאָכען פֿון זײַן לעבען. דאָס בעסטע בײַשפּיל דערצו איז געטע, אפשר דער גרעסטער גײַסט, וואָס האָט בעלויכטען און טוט נאָך ווײַטער בעלויכטען די געבילדעטע וועלט פֿון איראָפּע שוין זינט מעהר, ווי 150 יאָהר.

* *
*

די שאָטענס פֿון גרויסע גײַסטער זײַנען אָפֿט וויכטיגער פֿאַר דער מענשהײַט, ווי די לעבעדיגע גשמיות׳דיגע קעפּ, הענט און פֿיס, וואָס מאַכען פֿול אונזער וועלטעל מיט אַזאַ גערויש און געפּילדער.

און זייערע שאָטענס האָבען אַ מאָדנע טבֿע. נישט נאָר זיי ווײַזען אונז שטענדיג דעם זומפּיגען אָרט, פֿון וואַנען מיר האָבען זיך אָבגעטראָגען, פֿון וואַנען זיי האָבען אונז אָבגערוקט בשלום, — נאָר זיי מאָלען אויך מיט זייער שאָטען די וועגען פֿון דער צוקונפֿט.

אין זייער שאָטען איז פֿאַראַן עפּעס אַ שײַן, אַ קליין לעמפּעלע, וואָס צייכענט אונז אָן דעם וועג אויף ווײַטער.

אויך הערצל איז נישט נור בלויז ג ע ש י כ ט ע פֿאַר אונז. זײַן גײַסט האָט אונז איבערגעלאָזען נאָך אַ סך צ ו ק ו נ פֿ ט ס - ש אָ־

ט ע נ ס, וואָס וואַרטען, אַז עס זאָלען קומען די נישט-צעבּרעקעל-טע, קרעפטיגע, ענערגישע מענשען, וואָס וועלען שוין אַרויס-שטעלען זייער נייעם שליח צבור.

נישט דעם שליח צבור, וואָס קומט עפּטערס אויף דער וועלט פריהער פאַר זיין ירושה, נאָר ד ע ם, וואָס ווערט געבאָ-רען אין אַ העמדעל, מיט די רעכט אויף אַ גרויסער ירושה.

1913.

קאנגרעס־טיפּען

(צום ציוניסטישען יובילײ־קאָנגרעס)

דער בחור מיט די לאַנגע פֿיס.

קומען קומט ער אויף'ן קאָנגרעס פֿון ניו-יאָרק, טשיקאַגאָ, קאַנאַדע, טראַנסוואַל, אָבער זייַן מאַנדאַט איז פֿון איישישאָק, גרינקישאָק אָדער בייסאַגאָלע.

כאָטש זייַנע לאַנגע פֿיס שפּרייַזען איבער אַלע טיילען פֿון דער וועלט, אָבער ער איז פֿאָרט אַ תּושבֿ פֿון די קליינע שטעטלעך, וואו ער האָט אין די ערשטע קאָנגרעס-יאָהרען פֿערדינט זיך די ערשטע שליפֿעס פֿון אַ ציוניסטישען אַגיטאַטאָר.

ווען מען לייענט זייַנע בריף, וואָס ער פֿלעגט שרייַבען צו די אַגודות פֿון אַלע עקען פֿון דער וועלט, און וועלכע ליגען נאָך ביז הייַנטיגען טאָג אין די אַרכיוען פֿון אַ גרינקישאָקער אַגודה, — קאָן מען מיינען, אַז ער איז זיך אַריבערגעפֿאָהרען פֿון טראַנסוואַל קיין קאַנאַדע נאָר צוליב דעם, אָנצושרייַבען אַ בריף צו אַן אַגודה, וואָס האַלט אין פֿאַלען. אָט אַזוי ענג פֿערקניפּט איז ער מיט די לייַט פֿון זייַן רוסיש שטעטעל! און טאַקע די דאָזיגע לייַט פֿערגעסען אָן איהם נישט קיין איינציג קאָנגרעס-יאָהר און שיקען איהם אַוועק אַ מאַנדאַט.

באַלד ווי ער קומט אין קאָנגרעס-ביוראָ, ווערט ער שוין געוואָר, וואו עס געפֿינט זיך די רעדנער-ליסטע און הויבט אָן זיך צו פֿערשרייַבען צום וואָרט בייַ יעדען פּונקט פֿון פּראָגראַם. ער קומט צו פֿאָהרען אַן אָנגעלאָדענוועטער, ווי אַ פּולווער-פֿאַס; צו איטליכער פֿראַגע האָט ער צו מאַכען אַ וויכטיגע בעמערקונג, און וואָס אָנבעלאַנגט דער פֿראַגע וועגען בעריכט פֿון פּרעזידיום, איז ער פֿול מיט טענות און תּביעות, ווי אַן אוגערעק מיט קערנדלעך.

הייַנט קומט נאָך צו דאָס, וואָס אין טראַנסוואַל, קאַנאַדע

און אין די פֿעראייניגטע שטאַטען איז נישטאָ מיט וועמען אויסצורעדען אַ וואָרט וועגען ציוניזם, און אין אַ משך פֿון אַ פּאָר יאָהר האָט ער נאָר דורך בריף צו אַגודות געקאָנט אַ ביסעל פֿריי מאַכען דעם גאַז פֿון זיין ציוניסטישער נשמה.

און זיין ציוניסטישע נשמה האָט זיך אַזוי ברייט צעלעגט אין זיין ברוסט, אַז עס איז שוין נישטאָ קיין אָרט פֿאַר אַנדערע אינטערעסען. מיט׳ן ציוניזם הויבט זיך אָן, מיט׳ן ציוניזם ענדיגט זיך דאָס. פּינסקער, אחד־העם, בירנבוים; הערצל, נאָרדוי און טריטש; דער גרויסער ס־ם—אָוועץ און דער בעקאַנטער פּועל־ציון — קורץ, אַלע, וואָס בעדעקען מיט זייערע בילדער די ווענט פֿון אַ ציוניסטיש מוח — אינטערעסירען איהם אַ סך מעהר, ווי די אינסטרומענטען און כלים פֿון זיין פּראָפֿעסיע, מיט וואָס ער דערהאַלט זיך בײַם לעבען.

און עס דאַרף טאַקע אַזוי זיין.

דער ציוניזם איז געווען פֿאַר איהם אין לעבען נישט נור אַ נאַציאָנאַל־פּאָליטישע בעוועגונג, נאָר אויך אַ מין לעקסיקאָן, וואָס האָט איהם אויסגעלערנט אַלע שבֿע חכמות.

אַ סאָציאָלאָג און פֿילאָזאָף איז ער געוואָרען צוליב אחד־העם און בירנבוים׳ען; אַ ליטעראַטור־קענער — צוליב הערצלס פֿעליעטאָנען. אַ באַנק־מענש — צוליב דער קאָלאָניאַל־באַנק און אַ דאַנק דעם דירעקטאָר ד״ר קאַצענעלסאָנס באַנק־בעריכטען; מיט דער וועלט־פֿראַגע פֿון קאָלאָניזירען נייע לענדער איז ער בעקאַנט געוואָרען צוליב די רעדעס, ויכוחים און רעפֿעראַטען פֿון די ציוניסטישע סטודענטען מיט די בונדיסטישע; און מיט דער עמיגראַציאָנס־פֿראַגע — בלויז צוליב די ס.־ס׳אָוועס, וואָס האָבען, — דאָס קאָן ער זיי נישט מוחל זיין, — צוגענומען פֿון ציוניזם אַזאַ קרוין, ווי ישראל זאַנגוויל.

קורץ, זיין גאַנצע בילדונג האָט ער צו פֿערדאַנקען דעם ציוניזם, און אַזוי ווי ער איז נאָך אַלץ אַ בחור, אָהן ווייב און קינדער, — גיסט ער אויס זיין גאַנצע ליבע און געטריישאַפֿט צום ציוניזם.

די אַרכיוועו אין דער אַגודה פֿון אַ גרינקישאָק מיט זיינע אַפּאָסטאָלישע בריף קאָנען צו־נוץ קומען פֿאַר אַ מוסטער פֿון לי-

בעס-בריך פאַר כלות און חתנים, נאָר מען דאַרף אויסמעקן דאָס וואָרט „ציון“ און שרייבען „מיין טייערע לעאָנאָראַ“.

אויף דער קאָנגרעס-בימה בעווייזט ער זיך אַזוי אָפט, אַז אין די נישט-אויסגעשלאָפענע קעפּ פון די דעלעגאַטען בלייבט שטענדיג אין זכרון דער גרינקישאָקער דעלעגאַט מיט זיין אויס-געצויגענער פיגור און די לאַנגע שטרוי-דינע פיס.

נאָך איידער עס קומט דערצו, מען זאָל שליסען די רעדנער-ליסטע, האָט ער שוין זיינס אָבגעזאָגט. קיינער הערט נישט, וואָס ער זאָגט, חוץ דעם סטענאָגראַף. קיינער פערשטעהט נישט זיין יודישע שפּראַך, וואו עס האָבען זיך שוין אויסגעמישט די אַקצענטען פון רומעניען, גאַליציען, פוילען, וואָלין און אַמעריקע. נאָר איהם אַרט דאָס נישט.

ער שטעהט אַ פערבייזטער אויף דער בימה און פאָכט מיט די הענט, דבר'ט עפּעס פלאַם-פייערדיג, און זיין גאָרגלענדיגע שטים שיט עפּעס אויף עמיצען שוועבעל און פעך.

מען פיהלט, אַז דאָס רעדט אַן אָנגעלאָדעוועט געמיט, וואָס דאַרף זיך אָבלאָדען, און עס איז קיין הילוק נישט, צי הערט מען איהם, אָדער נישט. די ציוניסטישע רעדעס ווערען סטענאָ-גראַפירט, און גרינקישאָק וועט שוין לייענען זיין רעדע.

געהן געהט ער אַראָב פון טריבונע אַן אָנגעבלאָזענער; איז עפּעס אויף אַלעמען אין כעס און באַלד טאַקע פערלאָזען זיינע פיס דעם זאַל פון קאַזינאָ.

ער איז ברוגז. נאָר נישט, חלילה, אויפ'ן ציוניזם. נאָר גלאַט אַזוי, ווייל ער האָט שוין אַזאַ אַלטע אַגיטאַטאָרישע ברוגז-דיגע מינע.

אָדער אפשר ווייל טיף אין האַרצען ווייסט ער, אַז דער קאָנגרעס וועט פאַרטיג ווערען אָהן איהם, און ער איז ברוגז נאָר אויף זיך אַליין? ברוגז, הייל ער, דער געטרייער פערליבטער ציו-ניסט, מוז מיט אַמאָל אָנהויבען צו קריטיקירען פון דער בימה אַראָב, פאַר אַלעמען אין די אויגען, זיין איין-איינציגע געליבטע?

ווי גוט איז דאָס צו זיין אַן אַגיטאַטאָר פאַר אַ זאַך, וואָס דו האָסט ליב, און ווי שלעכט עס איז צו זיין אַ קריטיקער פון אַזאַ טייערע זאַך!

נאָר ער, דער בחור, וואָס איז אַזוי ענג פֿערקניפּט מיט גרינקישאָק און וואָס האָט זײַן העכערע בילדונג בעקומען אויף די קאָנגרעסען, קאָן זיך נישט פֿאָרשטעלען אַ קאָנגרעס־דעבאַטע אָהן ביטערער קריטיק. און ער טוט זיך אָן אַ כּח און פֿערשרײַבט זיך צום וואָרט, נאָך איידער עס האָט זיך אָנגעהויבען דער קאָנגרעס.

דער מיוחס.

אויף אַלע קאָנגרעסען זײַנען געװען ספּעציעלע מיוחסים: די „קאַטאָװיצער", די „בילויצער", די ערשטע קרבנות פֿון „אַגודת אלף" און אַנדערע אַגודות, װעלכע האָבען פֿערלאָרען זייער געלד דורך טיאָמקין'ען, כּאַנקין'ען און אַנדערע, װאָס האָבען פֿערנוצט דאָס געלד אויף זאַמדיגע װיספּעס, אָדער מען האָט זיי אָנגע־נאַרט מיט די „קושאַנעס", מחמת זייער אומגעניטקײַט אין ערד קויפען.

נאָר דער הײַנטיגער קאָנגרעס האָט געהאַט נאָר אַ שפּאָ־געל־נײַעם מיוחס. דאָס איז דער דעלעגאַט, װאָס איז געװען אויף אַלע צעהן קאָנגרעסען.

און מיינט נישט, אַז דאָס איז אַ קליינער מיוחס! אויפ'ן נײַנטען קאָנגרעס, װען מען האָט געװאָלט אָבשאָקלען פֿון זיך אַ װײַלע די דאגות װעגען דער „לייטונג", איז אײַנגעפֿאַלען עמי־צען צו מאַכען אַ שענע װעטשערע נאָר פֿאַר די, װאָס זײַנען געװען אויף אַלע נײַן קאָנגרעסען. און שטעלט זיך פֿאָר: פֿון די אַן ערך 400 דעלעגאַטען האָבען זיך נאָר געפֿונען עלף מענ־שען, װאָס האָבען געהאַט די פּריװילעגיע צו זײַן אויף דער דאָזיגער װעטשערע.

עס איז אַ טעות, װען מען מיינט, אַז צו יעדען קאָנגרעס קומען אַלץ די אייגענע מענשען. חוץ די גרויסע בערען, װי נאָר־דוי, װאָלפסאָן, סאָקאָלאָװ און אַנדערע, װעלכע װאַרפען זיך אין די אויגען, בײַטען זיך שטענדיג די פּנים'ער פֿון די דעלעגאַ־טען. די גענעראַלען קומען שטענדיג, די סאָלדאַטען דינען אויס זייער דינסט און נעמען זיך בויען אַן אייגען הויז מיט אַ װײַנגאָר־טען און פֿערלירען באַלד זייער סאָלדאַטישע דיסציפּלין. און אויך

מאַנכע גענעראַלען פֿערברענגען דעם זומער אין אַ סאַנאַטאָריע אָנשטאָט צו פֿערברענגען בײַם פּרעזידענטען־טיש. דער אַדוואָקאַט ראָזענבוים, למשל, און אַנדערע, אַפֿילו מאָצקין, דער פֿיהרער פֿון דער יוגענד, ווי עס איז אָנגענומען איהם צו בעטיטלען, איז אויך נישט געווען אויף אַלע קאָנגרעסען.

איין אָווענט, ווען מען האָט שוין געוואוסט אויף געוויס, אַז וואָלפֿסאָן איז שוין אויס פּרעזידענט, און די קלאַפּענדיגע הערצער האָבען זיך שוין אָנגעהויבען צו בערוהיגען, בין איך בעקאַנט געוואָרען מיט אַזאַ מיוחס.

דאָס איז געווען אַ יודעל פֿון שניפּישאָק, אַ קליינס, אַ דאַרס, מיט די געלע פֿאַרבען פֿון אַ מענשען, וואָס לײַדט שוין אויף עפּעס אַן אינעוויינינגסטען אבֿר, מיט אַן אויסגעשטאַרצעטען בײַכעל איבער די קורצע דאַרע פֿיסלעך. דאַכט זיך, אַז ער האָט וואַסער אין בויך.

זײַנע אויגלעך האָבען מיט גאוה געקוקט אויף דעם עולם אַרום, און אַ גליקליכער זעלבסט־צופֿרידענער שמייכעל האָט גערוהט אויף זײַן פּנים.

דאָרט, אין דער היים בײַ איהם, ווייס מען גאָר נישט אָבצושאַצען זײַן יחוס, וואָס ווייס אַ קליין שטעטעל! אָבער דאָ, אין באַזעל, ווייס מען, ווער ער איז.

פֿאַר צוויי יאָהרען איז ער געווען אויף דער שוועדער וועטשערע צוזאַמען מיט נאָרדוי, וואָלפֿסאָן, סאָקאָלאָוו. צווישען די גרויסע דערהויבענע נעמען האָט מען זײַן נאָמען אויך געוואוסט. ער איז געזעסען מיט זיי בײַ איין טיש און האָט אַקוראַט ווי זיי דערצעהלט זײַנע זכרונות וועגען די נײַן קאָנגרעסען. און אַלע האָבען איהם אויסגעהערט, אַקוראַט ווי דאָס רעדט גאָר נישט ער, נאָר אויך אַ מאַקס נאָרדוי.

בײַם קאַזינאָ־טישעל האָט ער מיר דערצעהלט, ווי איז דאָס געווען, אַז ער האָט קיין קאָנגרעס נישט אויסגעלאָזען.

צום ערשטען קאָנגרעס איז ער געקומען גאָר צופֿעליג. ער האָט אַוועקגעפֿיהרט קײַן דאַוואָס (שווייץ) אַ קראַנקען פּלימעניק, קראַנק אויף די לונגען. אונטערוועגס איז ער דערגאַנגען וועגען קאָנגרעס. ער האָט זיך גיך אָבגעפֿאַרטיגט אין דאַוואָס און

איז אַוועקגעפֿאָהרען קײַן באַזעל, אַ קוק טון אויף אַלערלײ גרויסע
מענשען, פֿון וועלכע ער האָט געהערט, אַלס אַן אַלטער שניפּי-
שאָקער חובֿבֿי-ציון. אויפֿ'ן צווייטען קאָנגרעס איז ער שוין געפֿאָה-
רען אַליין. דאָס שטעטעל האָט איהם, אַלס בעהבֿינטען מענשען
אין קאָנגרעס-ענינים, אויסגעקליבען פֿאַר אַ דעלעגאַט. פֿון דריטען
קאָנגרעס אָן לײַדט ער עפּעס אויף די נירען און פֿאָהרט אַלע יאָהר
אין אַ באַד. לאָנדאָן איז איהם אַפֿילו געווען אַ ביסעל ניט אויפֿ'ן
וועג, נאָר ער האָט דאָרט אַ סך קרובֿים און איינעם אַ שטיף-ברו-
דער אויך. איז ער שוין צוגעפֿאָהרען אַהין. אין האַג איז ער שוין
געפֿאָהרען אָהן אַ טעם, ווײַל ער האָט שוין געהאַט די טבֿע צו
זײַן אויף אַלע קאָנגרעסען. אין האַמבורג האָט ער נאָך געמאַכט
אין די טעג פֿון קאָנגרעס אַ קליין עסק'ל און פֿערדינט נאָך אַ שען
ביסעל געלד. מיט האַמבורג שטעהט ער שוין לאַנג אין געשעפֿ-
טען.

„וואָס איז דאָ צו רעדען? — האָט ער מיט אַ תענוג אין
האַרצען זיך צעזונגען אויפֿ'ן קול, — אָט ווי איהר זעהט מיך,
בין איך געווען אויף אַלע קאָנגרעסען“. און ער האָט אַ קוק גע-
טאָן אויף מיר, ווי גענעראַל סקאָבעלעוו אויף אָסמאַן-פּאַשאַ (מיך
האַלט ער אויך פֿאַר אַ שטיקעל מיוחס; ער ווייסט, אַז איך שרײַב
אַמאָל אין די בלעטער).

שטאַרק הנאה פֿון צעהנטען קאָנגרעס האָבען מענשען נישט
געהאַט. מזרחים, הסתדרות, די פֿראַגע פֿון דער לייטונג, די פֿאַ-
נאַטישע ווערטער: עבֿרית או רוסית, — קורץ, די שטימונג איז
נישט געווען געהויבען בעזונדערס. מײַן יודעל אָבער, דער שני-
פּישאָקער מיוחס, האָט זיך געפֿיהלט אויפֿ'ן צעהנטען קאָנגרעס,
ווי אַ פֿיש אין וואַסער. איהם האָט זיך געדאַכט, אַז נאָך דער
בלאָה-ווײַכער פֿאָהן אויף דעם קאַזינאָ-הויז — איז ער די צווייטע
פֿאָהן, וואָס פֿלאַטערט אַרום איבער'ן קאָנגרעס-זאַל, און אַלע קאָ-
נען זיך נישט זאַט אָנקוקען אויף דעם זעלטענעם דעלעגאַט, וואָס
איז געזעסען אויף אַ דעלעגאַטען-שטול אויף אַלע צעהן קאָנ-
גרעסען.

ער האָט מיטגעבראַכט צום קאָנגרעס זײַן טעכטערל, וואָס
לײַדט אויף סקראָפֿעלאָזע — אַ גאַנץ שען מיידעל — און מיט

אַגליקליכען שמייכעל פלעגט ער זיך טיילמאָל פערקוקען אויף דאָס טעלטערל.

ער האָט געטראַכט, אַז אַזאַ מיוחס ווי ער, דאַרף שוין נישט האָבען קיין סך נדן פאַר זיין טאָכטער. מען וועט אַזוי אויך וועלען אַ שדוך טון מיט אַ טאָכטער פון אַ טאַטען, וואָס איז געווען אויף אַלע צעהן קאָנגרעסען.

איבער צוויי־יאָהר וועט ער ווייטער קומען צום קאָנגרעס. ווער ווייס? אויב גאָט וויל, דערלעבט מען אויך צו אַ צוואַנציגסטען קאָנגרעס.

איך ווינש דאָס דעם ציוניסטישען מיוחס פון גאַנצען האַרצען.

דער קינסטלער.

דער קינסטלער קומט אויפ'ן קאָנגרעס גאָר צוליב אַן אַנדער טעם, ווי דאָס רוב אַנדערע דעלעגאַטען (זעלבסטפערשטענדליך, האָב איך איצט נישט אין זינען דעם קינסטלער הערמאַן שטרוק, וואָס איז אַזאַ געטרייַער מזרח'יסט און וואָס פיהרט די מזרח'יסטישע קולטור־פּאָליטיק).

געוועהנליך, טרייַבט דעם איינזאַמען יודישען קינסטלער צום קאָנגרעס דאָס, ווייַל ער וויל זעהן מיט די אויגען אַ סך יודען מיט אַמאָל.

ער, וואָס איז שטענדיג אַליין צווישען זייַנע אַרישע ברידער, וואָס לעבט אייביג אין אַ פרעמדער סביבה און בעגייַסטערט זיך ממילא פאַר פרעמדע געטער, ישו הנוצרי נישט אויסגענומען, וויל אַמאָל זעהן דאָס צעשפּרייטע יודענטום, די איינצעלנע צעוואָרפענע זעמדעלעך אויף די ברעגעס פון אַלע ימים, ווי זיי קלייַבען זיך צוזאַמען אויף אַ וואָך צייַט אין איין אָרט, אין איין געדיכטען זאַמד־בערגעל. ער ווייסט, אַז דאָס בערגעל איז פון זאַמד, און דער ווינט האָט עס נאָר אויף אַ ווייַלע צוזאַמענגעטריבען. אָבער זייַן אויסגעהונגערט געמיט, וואָס גאַרט אַזוי, אַז זייַן צעשפּרייטער שטאַם זאָל בעקומען אויף אַ רגע אַ פּנים פון אַ פאָלק, זעטיגט זיך, ווען ער זעהט די הונדערטער דעלעגאַטען, וואָס זייַנען זיך צוזאַמענגעפאָהרען פון אַלע עקען וועלט און שמועסען אַרום די אינטערעסען פון יודען, אַקוראַט, ווי די יודען וואָלטען באמת געווען אַן אָרגאַניזירט פאָלק.

די גאַנצע צייַט, זינט ער איז אַ קינסטלער געוואָרען, הערט ער אויף טריט און שריט נאָר איינס, — אַז יעדער קינסטלער איז נאָר דאַן אַ גרויסער, ווען ער בעריהרט מיט זייַן מאָלער־פענזעל

אָדער מיט זײַן אָבגעטאָקט וואָרט די טיפּסטע נאַציאָנאַלע זײַטען פון אייגען פאָלק.

ער פיהלט אויך אָפט, אַז זײַן קינסטלערישער „איך" קאָן נאָר זעלטען אַרויס אויף דער ליכטיגער זון, ווײַל ער שעפּט נישט זײַנע אידעען און זײַנע זעהונגען פון אייגענעם נאַציאָנאַלן קוואַל.

ערגעץ־וואו אין מיונכען צי אין רוים, צווישען אַ פרעמ־דער וועלט מיט פרעמדע פּנים׳ער, האָט ער אויפגעשטעלט זײַן קינסטלער־געצעלט, און ווען ער אַרבײַט פאַר דעם מאַרק, וואָס קויפט גוטע בילדער, מוז ער זיך צופּאַסען צו אַ גוסט, וואָס איז נישט אינגאַנצען זײַנער, וואָס איז צײַטענווײַז אַזוי פרעמד זײַן אייגענעם נאַציאָנאַלן גוסט.

אין די יונגע יאָהרען פלעגט ער נאָך אַמאָל הלומ׳ען וועגען אַ גאַנצען יודענטום, מיט אַ פעסטען נאַציאָנאַלן פּנים. די ערשטע זאַכען זײַנע פלעגט ער אַפילו מאָלען אָדער שרײַבען פון יודישען לעבען. אָבער מיט דער צײַט איז דאָס אַנדערש געוואָרען. ער האָט זיך אָבגעטונקט אין דעם גרויסען וואַסער, וואו מען ווייסט שוין נישט קײַן חילוק פון יוד און גוי.

צום קאָנגרעס קומט ער נישט אַלס פּאָליטיקער, וואָס וויל אַרײַן אין פאָלק פון די טעטיגע סאָלדאַטען, נאָר אַלס סענטימענטאַלער, אַלס איינער, וואָס וויל פערשטאַרקען אויף אַ וואָך צײַט די קאַלטע, לויע געפיהלען זײַנע צום יודענטום, צו זײַן נאַציע, וואָס איז איהם שוין אַזוי פערפרעמדט געוואָרען.

גראָד דאָס, וואָס איז דער תּוך פון קאָנגרעס, איז איהם נישט אינטערעסאַנט און מאַנכמאָל פײַנליך אַפילו. אַלע די ברייטע בעריכטען וועגען דער לייטונג, וועגען נאַציאָנאַל־פאָנד א. א. ח. זײַנען איהם לאַנגווײַליג. און דאָס גרעסטע פערגעניגען האָט ער דעמאָלט, ווען פון קאָנגרעס־זאַל דערלאַנגען זיך אַ שאָט אַרויס די דעלעגאַטען און שטעלען זיך אָב קופּקעס, קופּקעסווײַז אין די קאָרידאָרען, לעבעדיג און פרײַ שמועסענדיג וועגען אַלערליי יודישע פראַגען.

דעמאָלט קוועלט אין איהם דאָס יודישע האַרץ. ער קאָן זיך נישט זאַט אָנקוקען אויף אַלע די פרעמדע און צוגלײַך נאָהענטע פּנים׳ער. עס דוכט זיך איהם אויס, אַז עס איז מקום גע־

וואָרען זײַן אַמאָליגער חלום וועגען אַ יודישער אַחדות, אַז עס זײַנען פֿאַראַן מינוטען, ווען ער מיינט, אַז דאָ אויפ'ן קאָנגרעס זעהט ער טאַקע די אַחדות אַליין. איהם, דעם אייביג איינזאַמען, איינזאַם בײַ זיך, איינזאַם אין דער קונסט, ווערט אַזוי גוט אויפ'ן האַרצען, ווען ער דערפֿיהלט זיך פֿלוצים אַלס רינגעלע אין דער קאָנגרעס-קייט, וואָס איז אייגענטליך די יודישע אַחדות.

און איך זעה איהם, ווי פֿאַר זיבען יאָהרען אויפ'ן זעקסטען אוגאַנדע-קאָנגרעס, ווען די קייט האָט זיך פֿלוצים צעריסען פֿאַר זײַנע בליקען אין „יאָ"- און „ניין"-זאָגער, האָט ער געוויינט מיט ביטערע טרערען. ער איז געלאָפֿען פֿון קופּקע צו קופּקע, געבעטען זיך רחמים בײַ זיי, געבעטען זיך מיט פֿערוויינטע אויגען, אַז זיי זאָלען נישט צעשטערען זײַן חלום פֿון אַ יודישער אַחדות. ער האָט געווי נישט פֿערשטאַנען, וועגען וואָס דאָ רעדט זיך. אָבער ער האָט געפֿיהלט, אַז עפּעס ברעכט זיך דאָ, אַז אָט, אָט קאָן עפּעס פּלאַצען זײַן חלום, ווי אַ שעַנער זייפֿען-בלאָז. און ער האָט שטאַרק, שטאַרק געליטען אויף יענעם קאָנגרעס.

אויך אין האַמבורג אויפ'ן קאָנגרעס איז איהם געווען שווער אויפ'ן האַרצען. פֿערקעהרט, הײַ-יאָהר, אויף דעם שלום-קאָנגרעס, האָט ער געהאַט שעַנע גליקליכע מינוטען. דען ער קומט דאָך גאָר אויפ'ן קאָנגרעס, אום זיך צו פֿיהלען אַ ווײַלע אַ היימישער, אַן אייגענער, אַ קינד פֿון אַ געזונטען אַלטען שטאַם, אַ רינגעלע אין דער יודישער אַחדות-קייט.

און דער יובליי-קאָנגרעס האָט מיט זײַן שלום-טאַקטיק געגאָסען באַלזאַם אויף זײַן האַרצען.

דער גענעראַל-רעדנער.

ווען נישט דער ציוניזם מיט זײַנע קאָנגרעסען, צוזאַמענפֿאָהרען א. א. וו., וואָלט ער אפֿשר אָבגעלעבט זײַנע 70 יאָהר און וואָלט קיינמאָל נישט געוואוסט, וואָס פֿאַר אַ כּח הדבור ער האָט. דען כּל ימיו איז ער געווען דאָס, וואָס מען רופֿט אַ „לעבּטנער מענש“, אַ וואוילער בחור, אַ ליבער חבר, אַלס סטודענט, אַ פֿרעהליכער קאַמעראַד בײַ אַ גלעזעל ביר, קורץ — אַ מענש, וואָס קוקט אויף אַלעמען מיט שמייכלענדיגע אויגען און וויל, אַז אַנדערע זאָלען איהם אויך בעגעגענען מיט דעם איגענעם שמייכעל. אַ מענש אָהן עקען און קאַנטען, וואָס האָט פֿײַנט עמיצען צו פֿערטשעפּען און וואָס האָט אויך שטאַרק נישט ליב אַלע די דאָזיגע ביכער, וואָס פֿערפּלאָנטערן אַ יונגען מח און רופֿען אַרויס בענקענישען און נאָגענישען אין יונגע הערצער.

מיר, זײַנע חברים, וואָס האָבען געלייענט מיט אַ ניגון ניטשע'ן און האָבען געהאַלטען שטאָל און אײַזען פֿון אַן איבסען, גערהאַרד הויפּטמאַן און אַנדערע געטער — האָבען נישט געהאַט קײַן הויכע מיינונג פֿון אונזער חבר, דעם צוקינפֿטיגען גענעראַל-רעדנער. מיר האָבען איהם אַלע ליב געהאַט פֿאַר זײַן פֿרעהליכקײַט, אָבער וועניג וואָס געהאָפֿט אויף איהם אין דער צוקונפֿט. פֿאַר אונז אין די אויגען איז ער שוין געווען אַ פֿאַרטיגער מענש, זײַן ליניע איז שוין געווען אָנגעצייכענט, ער איז אונז געווען ליב, אָבער נישט אינטערעסאַנט.

מיר האָבען אָבער אַ שטיקעל טעות געהאַט, כאָטש איינגאַנצען אומגערעכט זײַנען מיר נישט געווען. מיר האָבען נישט בעמערקט אין איהם זײַן פֿרעהליכע הוצפּה, וואָס מאַכט אָפֿט

פֿון געוועהנליכֿע מענשען אַ צענטראַלע פֿיגור. און נאָך עפּעס האָט ער פֿערמאָגט, וואָס אין סטודענטישע קרײַזען האַלט מען דערפֿון נישט אַזוי הויך, ווי אין די פּראַקטישע קעפּ־מענישע. ער האָט געהאַט אַ גוטע, זעהר אַ גוטע תּפֿיסה פֿאַר געוועהנליכֿע פּראַקטישע זאַכֿען.

אַט די פֿרעהליכֿע הוצפּה און דער כּח התּפֿיסה האָט איהם געמאַכֿט מיט דער צײַט פֿאַר אַ גענעראַל־רעדנער.

נאָר אַזוי ווי ער איז געווען אָרים אין אידעען און האָט געהאַט אַ קנאַפּע פֿאַנטאַזיע — איז ער אויף די ערשטע קאָנגרעסען געווען מעהר אַ רואה ואינו נראה. אויף די שפּעטערדיגע קאָנגרעסען אָבער, ווען מען האָט נאָר געדאַרפֿט האָבען אַ פּראַקטישע תּפֿיסה פֿאַר דאָס אַלטע, ווען דער ציוניזם האָט זיך אַלץ גענומען פֿעסטער אָרגאַניזירען און האָט מיט אַ געוויסער אומגעדולד אָנגעהויבען אָבצוטרײַבען פֿון זיך נײַע פּלענער און אידעען — פֿלעגט דער צוקינפֿטיגער גענעראַל־רעדנער אַלץ עפֿטער און עפֿטער אַרויף אויף דער בּימה.

געהאַלטען האָט ער זיך פֿאַר אַן אָפּאָזיציאָנעלן ציוניסט, נאָר דאָס איז געווען דערפֿאַר, ווײַל ער האָט זיך שטאַרק בּעטייליגט אַמאָל אין דער דעמאָקראַטישער פֿראַקציע.

אָבער אין דער אמת'ן איז ער שטענדיג געווען אַ געוועהנליכֿער ציוניסט, וואָס איז מיט אַלעמען צופֿרידען, ווען נישט דער בּעהעלפֿער.

דען איהר זאָלט וויסען זײַן, אַז דער רעדנער אָהן אידעען און פֿאַנטאַזיע האָט שטענדיג געהאַט אַ קאַמעראַד אַ בּעהעלפֿער, וואָס פֿלעגט איהם מיט עטליכֿע וואָכֿען פֿאַר'ן קאָנגרעס אַרײַנדרומלען אין מה אידעען און פֿאַנטאַזיעס. און גראָד איז נעווען אַ צײַט מיט יאָהרען זײַן בּעהעלפֿער איינער, וואָס האָט געשאַפֿען די דעמאָקראַטישע פֿראַקציע. שפּעטער, אַז עס איז געקומען אַן אַנדערער, איז שוין זײַן אָפּאָזיציאָנעלער גײַסט אויפֿ'ן קאָנגרעס געווען כּמעט נישט צו זעהן. און איצט אויפֿ'ן 10־טען קאָנגרעס האָבען מיר שוין פֿאַר זיך אַ מענשען, וואָס איז גרייט הײַנט־מאָרגען אַרײַנצוגעהן אין ענגערן אַקציאָנס־קאָמיטעט.

ער האָט שוין די מלאכה פֿון צו זײַן אין ענגערן אַ.־ק.

אויף תּופֿס געווען.

אַ רחמנות איז געווען צו קוקן אויף איהם אויפֿ'ן אוגאַנ־דע־קאָנגרעס. מען האָט געדאַרפֿט זיך ענטשליסען פֿאַר „יאָ" אָדער „ניין", און גראָד איז דער בעהעלפֿער אַליין נישט געווען ענטשלאָסען בײַ זיך, און מײַן גענעראַל־רעדנער איז געווען אויס מענש.

מײַן גענעראַל־רעדנער האָט געהאַלטען צוויי רעדעס דעמאָלט: אויף דער רוסישער קאָנפֿערענץ — פֿ אַ ר, און אויפֿ'ן קאָנגרעס — ק ע ג ע ן אוגאַנדע. אין דער רוסישער פֿאַר־קאָנפֿערענץ האָט ער געפֿונען דעם בעהעלפֿער פֿאַר זײַן קאָנגרעס־רעדע. ווער איז געווען זײַן בעהעלפֿער אויף דער קאָנפֿערענץ — איז שווער צו זאָגען. אפֿשר די דײַטשע לאַנדסמאַנשאַפֿט, צו וועלכער ער האָט אויך געהאַט בעציהונגען, און אפֿשר טאַקע די ליבע צו הערצלען?

איטליכּס מאָל, ווען איך זעה דעם דאָזיגען לעבעדיגען, ווי־ציגען, פֿרעהליך־הוצפּה'דיגען רעדנער אויף דער בימה — טראַכט איך, נישט ווילענדיג, וועגען בעהעלפֿער, וואָס קומט פֿריהמאָר־גענס טראָגען דאָס יונגעל אין חדר, און אויך צו טייל ציוניסטישע גענעראַל־רעדנער.

אויפֿ'ן הײַנטיגען קאָנגרעס איז זײַן מלאך געווען דער מלאך השלום, און איך וואונדער זיך, וואָס וואָלפֿסאָן האָט הײַ־יאָהר זיך מיט איהם נישט אַזוי אָפֿיציעל צעקושט, ווי מיט אוסישקינ'ען, כאָטש פֿאַר אַ יאָהרען האָט איהם דער בעהעלפֿער געהייסען זײַן אַ מורא'דיגער געגנער פֿון וואָלפֿסאָנ'ען, פּונקט ווי אוסישקין.

ארום ליטעראַטען

מיר וואקסען.

שלעכטע וויטערונגען ווירקען נישט גוט אויפ'ן מענשענס געמיט. איז דער הימעל פערוואָלקענט, ווערט נישט גוט אויפ'ן הארצען; הויבט אָן צו גיסען און גיסען אַ נודנער רעגען פון דער הויך, ווערט מען גאָר אַ מרה־שחורה'ניק.

אָט אין אַזאַ בייזען טאָג בין איך געזעסען אין מיין צימער און געטראַכט וועגען יודישען לעזער.

דער יודישער לעזער — טראַכט איך — איז עפּעס אַ מין מאָדנע בעשעפעניש. קומט ער פון אָוועגט אין זיינע מוזיקאַליש־דראַמאַטישע חברות — שרייט ער, אַז ער וויל נישט קיין שונד, אַז ער וויל אמת'ע, עכטע ליטעראַטור. שטעהט ער אויף אין דער־פריה און דערזעהט ער אַ צייטונגס־יונגעל, בעט ער באַלד די „פּער־שפּרייטעסטע“ צייטונג ביי יודען און כאַפּט זיך באַלד לייענען די 199־טע פאָרטזעצונג פון „העכסט אינטערעסאַנטען ראָמאַן“.

געהט ער פאַר־נאַכט מיט אַ יונג כלה־מיידעל שפּאַצירען הינטערן שטאָט, מאַכט ער אַ מינע, אַז אָהן פּאָעזיע און די לידער פון אונזערע יונגע פּאָעטען קאָן ער נישט לעבען אַ מינוט. מיט גרויס געפיהל דעקלאַמירט ער פאַר דעם שוואַרץ־חנ'עוודיגען מיידעל די גראַמען פון אונזערע צעפּלאַמטע הייסע יונגע פּאָעטען. שטעהט ער אויף אין דער־פריה, וואונדערט ער זיך אַליין אויף זיך, און צו מיטאָג־צייט, ווען די קראָמען זיינען נאָך אָפען און מען קאָן נאָך אַמאָל קויפען אַ יודיש בוך — לאַכט ער מיט אַ שמייכעל פון אַ גענ'טען מענשען פון די אָרימע יודישע שרייבער און פּאָעטען, וואָס געהען אַרום פער'חלומ'טע אין די גאַסען און הויבען נישט אָן צו וויסען, וואָס עס טוט זיך אין דער וועלט, בפרט אין דער יודישער סוחר'ישער וועלט!

קומט ער אין אַ געזעלשאַפֿט, וואו מען רעדט וועגן אַ יודישען ערנסטען טעאַטער, פֿערקרימט ער די ליפּען און טענ'עט, אַז חוץ „שונד" קאָן מען אין יודישען טעאַטער קיין זאַך נישט געניסען. רוקט זיך אָבער אָן דער אָוועט און דערהערט ער, אַז היינט גיט מען אין יודישען טעאַטער „כּינקע-פּינקע", „יודעלע קלאַפּ" אָדער „אַ פּאַטש אין גוט-שבת", פֿערגעסט ער אָן זיינע דרשות מכח „דעם גוטען טעאַטער-געשמאַק, וואָס איטליכער איי-ראָפּעער דאַרף בעזיצען", און סמאַקעוועט זיך מיט די לידלעך „לעולם תקח, אַז מען גיט — פּיק איך", „גאַ דיר אַ קייטעלע, גיב מיר אַ צווייטעלע", א. א. וו.

ווי איך זיץ אַזוי און טראַכט מיינע נישט-פֿרעהליכע רעיונות, עפֿענט זיך די טיר, און עס קומט אַריין צו מיר אַן אַרויסגעבער פֿון אַ גרויסער יודישער ציַיטונג. און כאָטש די וויטערונג איז גע-ווען אַ שלעכטע, איז ער אַריינגעקומען אַ פֿרעהליכער, אַ מונטע-רער. און אַז איך האָב איהם אָנגעהויבען צו דערצעהלען מיינע אומעטיגע מחשבות, האָט ער זיך בּרייטליך צעלאַכט:

— דער יודישער לעזער איז נישט דאָס, וואָס אַמאָל, — האָט ער מיר אָנגעהויבען צו טרייסטען — גיט אַ קוק, וואָס פֿאַר אַ רעקלאַמעס עס פֿלעגען זיך דרוקען אַמאָל אין אַ יודישער צײַ-טונג און היינט. אין אַ פֿאַרצײַטיגער „הצפירה", „המליץ" פֿלעגט איהר חוץ מומחים אויף „חולה שבּר" מיט זייערע בּרוך-בּאַנדאַ-זשען, חוץ עגונות, מלמדים, חזנים אויף ימים-נוראים, אתרוגים-הענדלערס סוכּות-צייט און מצה-בעקערס פּסח-צייט, — נישט גע-פֿינען קיין איין אָנשטענדיגע רעקלאַמע. מען האָט געקאָנט מיי-נען, אַז אַנדערע בעדערפֿענישען האָט שוין נישט דער יוד.

היינט איז גאָר אַן אַנדער וועלט: ס'איז דאָ שוין רעקלאַ-מעס עקסטרע פֿאַר מאַנסבּילען און עקסטרע פֿאַר ווייבער. איהר האָט רעקלאַמעס פֿאַר איטליכען יודישען אבר בעזונדער. פֿאַר האָר בעזונדער, פֿאַר די הויט בעזונדער, פֿאַר'ן מאָגען בעזונדער און פֿאַר... נאָר וואָס איז דאָ צו רעדען?

זייט נישט אַזאַ פֿערי'אָמערטער, עפֿענט אויף בּרייט די אוי-גען וועט איהר זעהן, ווי אויסגעוואַקסען איז היינט דער לעזער. ער עסט שוין נישט קיין געוועהנליכען האָבער, נאָר אַמעריקאַ-

מער „קוואַקער-אָטס“; ער פּאַרעט זיך שוין נישט אין אַ געוועהנליכער באָד; ער קוויקט זיך שוין אין די פּאָרצעלייַענע וואַנעס פון „טעפּידאַריום“. ער בענוצט שוין נישט די אַלטע מיטלען, ער נוצט שוין „אַרמאַטין“, „מערגאַל“, אָדער „סאַלוואַרסאַן“. קורץ, ער איז שוין נישט דאָס, וואָס געווען. און אויב איהר צווייפעלט נאָך, גיט אַ קוק, וואָס עס טוט זיך אין מייַן בוזים-קעשענע, וועט איהר אַלעבעדיגער ווערען, — און ער האָט אַרויסגענומען פון בוזים-קעשענע אַ באַרג רעקלאַמעס, וואָס דאַרפען צו פרייטאָג אַריין אין צייַטונג.

דערווייַל האָט זיך דער הימעל אַביסעל אויסגעלייַטערט, און מיר איז אויך געוואָרען לייַכטער צו מוט. איך האָב חרטה געהאַט אויף מייַנע מחשבות מכח דעם יודישען לעזער און איך האָב שוין אויך אָנגעהויבען גלויבען, אַז דער יודישער לעזער איז נישט דאָס, וואָס אַמאָל. איך האָב פאַר איהם בושה בעקומען. עפּעס אַקלייניגקייַט, ער נוצט דאָך אַזעלכע טייַערע מיטלען, ווי „אַרמאַטין“ און „מערגאַל“!

חיים טינטענפאס.

עפענט זיך די טיר, און עס קומט אריין צו מיר חיים טינטענפאס, א בעקאנטער יוד אין אלע יודישע און גוישע רעדאקציעס, און פאלט אנידער אויפ'ן שטול א שטארק־פערמאטערטער. רעד איך שוין נישט קיין ווארט און גיב איהם א קליינעם פעמזען־שטיין אבצוואשען די טינט־פלעקען פון זיינע פערשמירטע פינגער, — און טראג איהם צו א גלעזעלע קאניאק מיט א קיכעל אויף אבצוחלש'ן דאס הארץ.

איך דארף שוין נישט פרעגען. איך וויס שוין, אז היינט האט ער געהאט א בייזען טאג אין דער רעדאקציע, איינעם פון די טעג, ווען מען דארף אנגרייטען וועגען דערזועלביגער פראגע צוויי ארטיקלען אויף אמאל: איין ארטיקעל, וואו עס זאל זיך הערען א יאמער און א קלאג, און א צווייטען, וואו עס זאלען טאנצען און קלינגען פרעהליכע גלעקלעך און דאס הארץ זאל צעפלאצט ווערען פאר פרייד.

מאכט זיך אמאל, אז עס האלט א גרויסער מענש, א גדול הדור, ביים שטארבען, און די דאקטוירים האפען נאך אלץ, אז אפשר וועט זיך בעוויזען מיט אמאל א נס, און ער וועט ארויס פון סכנה — לאפט חיים טינטענפאס אין דער הייסער מינוט א בלאט פאפיר און גרייט אן פאר דער רעדאקציע איין יאמער־ארטיקעל, — טאמער שטארבט דער גדול, — און א צווייטען, פרעהליכען, לעבעדיגען, פאר שמחה טאנצענדיגען ארטיקעל, — ווען דער גדול וועט אפשר דערלאנגען דעם „טשיך“, וואס דאקטוירים רופען דאס „א קריזיס צום גוטען“.

מאכט זיך ווידער אמאל, אז אין דעם טאג פון'ם גדול'ס יאהרצייט לעגט זיך אוועק זיין אייניקעל אין קימפעט און האט א יונ־

געלע — זיצט שוין טינטענפאַס בײַם שרײַב־טיש און װײנט, און יאָמערט אויפ'ן גדול'ס טויט, „װאָס דאָס לאַנד קאָן זיך נאָך נישט בערוהיגען זינט 50 יאָהר", און תיכּף ומיד צעגיסט ער זיך מיט אַ יום־טובֿ'דיגען מאמר מכּח דעם גדול'ס אייניקעל און שרײַט מיט גליקליכע טרערען אין די אויגען: „מזל־טובֿ! מזל־טובֿ! מזל־טובֿ דעם פאָלק, װאָס עס האָט דערלעבט צו נייהען װינדעלעך פאַר דעם אייניקעל פון אונזער פאָלק!".

מאַכען זיך װאַהלען ערגעץ־װאו, און מען װייסט נישט, צי עס װעט אַרויס פון די װאַהלען אַ רשע מרושע, אָדער אַ קלע־נערער רשע (און אפשר גאָר אַ יוד) — אַרבײַט שוין חיים טינ־טענפאַס אויף דרײַ אַרטיקלען מיט אַמאָל. דער ערשטער איז אַ יאָמער און אַ קלאָג מיט אַ צייהנקריטשערײַ, — דער צװייטער איז שוין אָהן צייהנקריטשערײַ און דער דריטער איז אַ שמחת־תּורה־טענצעל און אַ מבול פון פריידען־טרערען.

חיים טינטענפאַס איז אַ מאַײדים אויף אַזוינע צופאַלען. אין די רעדאַקציעס איז ער דער כּלי־זמר, װאָס שפּילט אויף אַלע אינסטרומענטען. מען װייס, אַז גאָט האָט איהם געגעבען צוגלײַך די שליסלעך פון טרערען, װי דעם בונד שליסלען פון רינה, ריצה, גילה וחדוה, און מען שעצט איהם דערפאַר, און מען נוצט איהם דערפאַר אוים טאַקע גאַנץ געשמאַק.

חיים טינטענפאַס, נאָך דעם, װי ער האָט אויסגעטרונקען דעם קאָניאַק און פערביסען מיט אַ קיכעל — איז אַ ביסעל געקומען צו זיך.

— װידער אַזאַ טאָג? — האָב איך געפרעגט מיט רחמנות.

— און נאָך װי! — האָט ער אָנגעהויבען זיפצען — צי װייסטו גאָר נישט? גליקליכער מענש! װאָלט איך בעסער אויס־געװאָרען געװאָרען, איידער איך בין געװאָרען אַזאַ תּקיף אין די רעדאַקציעס!

ער האָט אַ טיפען אָטעם געטאָן.

— אין װאַרשע זײַנען הײַנט װאַהלען, מוזטו זיך צערײַ־סען אויף דרײַ אַרטיקלען מיט אַמאָל! אַ מיניסטער איז קראַנק — צערײַס זיך װײַטער אויף צװיי שטיקער. אין אָדעס העגנט אַ יודענס קאַנדידאַטור אין דומע אויף אַ האָר — הענג איך אויך אין דער

לופטען, און שרײַב אַזוי און קאַפּויער. דער בעקאַנטער לייב-דאָקטאָר פון גערער רבי'ן איז שטאַרק קראַנק, — בין איך אויך נישט זיכער מיט'ן לעבען. איך מוז תיכף ומיד שרײַבען דרײַ אַרטיקלען אויף אַמאָל, אַז איך זאָל זײַן גרייט צו אַלע צופאַלען. איך װער הײַנט פשוט משוגע, — און ער פרעגט נאָך!

איך האָב מיט גרויס רחמנות צורעכט געמאַכט אויף דער קאַנאַפּע אַגעלעגער פאַר חיים טינטענפאַס, אַראָבגעלאָזען די גאַרדינען און שטיל אַרויס פון צימער.

זאָל ער זיך כאָטש נעביך אויסשלאָפען.

איוואַן פימאַוו.

הער פימאָוו איז בטבע אַ יוד פֿון איישישאָק. און הייסען הייסט ער אידעל איזראַעלסאָן, נאָר אַזוי ווי ער איז אַ שרײַבער אין די רוסישע זשורנאַלען און צײַטונגען, האָט ער מפני דרכי שלום זיך פֿערשטעלט אונטער דעם נאָמען איוואַן פימאָוו.

אַ גאַנץ יאָהר פֿלעגט ער זיך ווי עס איז דורכקירעווען זײַן וועלטעל: דאָ אַן ערצעהלונג, דאָרט אַ נאָוועלע, דאָ אַ נאָוועלע און אַז. וו.

זאָגען, אַז ער איז געווען דער איינציגער אין דער רוסי־שער ליטעראַטור, קאָן מען נישט. נישט אַלע זײַנע שאַפֿונגען פֿלעגען בעקומען אַ שיינעם קבלת פּנים. איזראַעלסאָן איז שוין גע־חען זעהר צופֿרידען, ווען פֿון צעהן זײַנע שאַפֿונגען פֿלעגט מען אָנגעמען איינע.

פֿלעגט ער מאַקע אַ גאַנץ יאָהר זײַן אַ נצרך נעבּיך, און פֿלעגט אָבּ׳פּטר׳ן זײַן מאָגען מיט מאָגערע גמילות־חסדים, וואָס ער פֿלעגט בעקומען פֿון זײַנע בעקאַנטע יודישע סוחרים, וואָס שטיצען אָפֿט אַן אָרימען יודישען ליטעראַט, וואָס האָט די זכיה צו ווערען געדרוקט אין די גוי׳ישקע אויסגאַבען.

איוואַן פימאָוו האָט נישט נאָר פֿערשטעלט, ווי מרדכי בשעתו, זײַן נאָמען און אָבשטאַם. ער פֿלעגט זײַנע טעמעס אויך פֿערשטעלען. למשל, אַלס יוד האָט ער נאָר גוט געקענט זײַן שטעטעל מיט׳ן גביר פֿון שטעטעל, מיט׳ן דין, מיט׳ן רב, מיט׳ן וואַסער־טרעגער, א. א. וו.

דאַרף מען אָבער זיך דאָך פֿערשטעלען פֿאַר׳ן גוי, פֿלעגט ער מאַכען פֿון גביר אַ מאָסקווער „קופּעץ“, פֿון דין אַ דיאַטשאָק, פֿון וואַסער־טרעגער אַ רוסישען פּויער אין „אָנוטשעס“, וואָס ליגט

בײַם טײַך מיט אַ פּאָר לײדיגע עמער, און דבר׳ט װי אַ גאַנצער פילאָזאָף.

אמת, עס פלעגט זיך פיהלען עפּעס אַ מאָדנער טעם פון פּימאָװ׳ס העלדען. אָבער דעם טעם פלעגט דערפיהלען נאָר אַ יוד; דער גוי פלעגט גלאַט קװעטשען מיט די פּלײצעס און פלעגט זיך װאונדערן, װאָס פאַר אַ נײַ־מאָדנע רוסישע טיפּען פּימאָװ ברענגט אַרײַן אין זײַן ליטעראַטור.

פאַר אַ גױ'ישקען יום־טוב פלעגט פּימאָװ אָבער װערען גאָר אַלעבעדיגער. דאָס איז דער סעזאָן פאַר אַלע מיני קורצע נאָ־װעלען װעגען אַ קריסטליכען יום־טוב, און דעמאָלט קלעקט ניט קײַן הענט, אום צו בעזאָרגען די פיל רוסישע צײַטונגען מיט מעשה׳לעך מכּח „ראָזשדעסטװאָ“, אָדער „פּאַסחאַ“.

אין דעם דאָזיגען סעזאָן אַרבײַט פּימאָװ פאַר אַ טוץ צײַ־טונגען אויף אַמאָל, און זשאַלעװעט נישט זײַן אָרימען מח אויס־צוטראַכטען אַלץ נײַע מעשה׳לעך פאַר׳ן רוסישען לעזער אין די טעג פון זײַן יום־טוב.

דער סעזאָן פערזאָרגט איהם כמעט אויף עטליכע חדשים אין יאָהר, און גיט איהם אַפילו די מעגליכקײַט זיך צו לאָזען אַמאָל װאויל־געהן אין אַ גוטען טײַערן רעסטאָראַן.

אין די גוטע טעג שמד׳ט ער אָב דאָס גאַנצע שטע־טעל זײַנס.

יודישע קינדער בעקומען מיט אַמאָל די פּנים׳ער פון אַ פרעהליכען שײגעצ׳ל בײַ דער „יאָלקע“, װאָס פערמאַטערט דעם טאַטען דעם גביר פון שטעטעל (דעם „מאָסקװער קופּעץ“) מיט אַזױ פיל קשיות, אַז ער האָט שױן עפּעס אַן אָנבליק פון אַ יודישען עלוי.

חיים דער װאַסער־טרעגער, װאָס הײסט מיחײ, װאַרימט זײַ־נע פערפרוירענע הענט בײַם שײַן פון די יאָלקע־ליכטלעך, און זאָגט אויף פּועריש־רוסיש אַזאַ שפּראַך: אָט די דאָזיגע ליכט־לעך דערמאָנען מיר די צײַט, װען עס איז אַראָב אַ הײליגקײַט אויף דער װעלט, און װערט אַזױ פּאָעטיש פערטראַכט, װי אַ יוד, חנוכּה־צײַט, װען ער שעפּטשעט „הנרות הללו“.

דען דין דער „דיאַטשאָק“ האַלט נישט פון „ביטערן טראָ־

פען", און ווען ער טרינקט שוין יאָ אויס אַ קעלישעק'ל אויף „ראָזש-דעסטוואָ", זאָגט ער דערביַי, ווי אַ דין שמחת-תורה-צייַט: „פרעהט זיך און יאָכצט מיט דער פרייד פון דער נייַער תורה, וואָס „דאָס קינד" האָט אונז געגעבען פאַר אַ פּאָר טויזענט יאָהר".

און די רבי'צין זעהט שוין אויס, ווי די אַלטע פירסטין יעלענאַ מאַטווייעוונאַ, וואָס גערהט אַליין קלייַבען אין די הייַזער פאַר אָרימע קריסטען, וואָס האָבען נישט אויף אַ יאָלקע.

קורץ און גוט, פימאָוו אַרבייַט אויף אַלע כּלים, שמד'ט-אָב אַ יודיש שטעטעל און שטאָפּט אָן די קעשענעס מיט קלינ-גענדע מטבעות, וואָס קלעקען אויף אַ פּאָר חדשים חיונה.

און דעמאָלט הויבט ער זיך שוין אָן אָנצוגרייטען אויף דעם קינפטיגען יום-טוב, ווען ער וועט ווידער אָב'שמד'ן אַלע זייַנע יודישע בעקאַנטע, צופּאַסענדיג זיי צום קריסטליכען פסח.

פארנאכטיגע פילאזאפיע.

... זיצט זיך מיין פריינד, חיים דער ליטעראַט, אין אַ פאַרנאַכטיגער שעה ביי זיין שרייב-טיש און פון זיין מויל שיטען זיך פילאָזאָפישע פעריל.

ער האָט אָקאָרשט צעריסען עטליכע בויגענס בעשריבען פאַפיר און ער איז שטאַרק נישט צופרידען מיט זיך. דוכט זיך, דער געדאַנק אין קאָפּ איז קלאָר... ווי נאָר אָבער ער הויבט זיך אָן אַרויסגיסען דורך די טינט פון דער איינגעטונקטער פעדער, ווערט ער אַזוי טונקעל, ווי די שוואַרצע פליסיגקייט אין זיין טינטער.

און אַז עס איז נישט היימליך אויפ'ן האַרצען, הויבט מען אָן צו פילאָזאָפירען.

— צי האָט איהר אַמאָל בעטראַכט אַ סאָלדאַטסקען שטיוועל? — גיסט זיך אין דעם פאַרנאַכטיגען האַלב-טונקעל זיין מידער קול, — זיי פאַסען צו איטליכען פוס און פאַסען נישט צו קיין פאָר פיס אויף דער וועלט. זיי זיינען אַזוי ברייט, אַז אין אַ נויט קאָן מען זיי אַרויפציהען אויף וועלכען פוס איהר ווילט, אָבער קיינמאָל האָט מען נישט דאָס געפיהל, אַז מען געהט אין אייגענע שטיוועל.

און חיים האָט מיט אַ שווערען בליק אַ קוק געטאָן אויף זיינע צעריסענע בלעטלעך.

— אונזערע געדאַנקען און געפיהלען זיינען נאַקעטע נשמות, וואָס זוכען פאַר זיך אַ גוף. מיר שאַפען פאַר זיי אַ געוועב פון ווערטער, געשריבענע, גערעדטע, מיר נייהען פאַר זיי אַ בגד, וואָס האָט כמעט דאָס אייגענע פנים פון אַ סאָלדאַטסקען שטיוועל. זיי פיהלען קיין מאָל נישט, אַז דאָס קלייד, אין וועלכען

מיר האָבען זיי אויסגעפוצט, איז ספּעציעל געמאַכט פאַר זיי, אַקוראַט צוגעפּאַסט פאַר זיי.

זײַנען מיר בייז, קאָנען מיר קיינמאָל געגוג ניט אויסמעסטען די קראַפט פון דעם קלאַפּ, וואָס מיר גיבען דעם געגנער אונזערן. אמת, דער הונט איז ווערט דעם שטעקען, אָבער ער האָט פונדעסטוועגען נישט פערדינט, אַז מיר זאָלען איבער זײַן רוקען דעם שטעקען צוברעכען.

... און זײַנען מיר גוט און וואויל, פול מיט צערטליכע געפיהלען און ליבשאַפט, דערשטיקען מיר אונזער געליבטע זאַך אין אונזערע צו פעסטע אָרעמס, לאָזען מיר זי נישט אָטעמען צוליב די צעהנדליגער קושען, מיט וואָס מיר פערזיגלען איהר מײַלכעל.

... מיר האָבען קיינמאָל נישט די ריכטיגע מאָס, און אונזערע געדאַנקען און געפיהלען מוזען זיך אייביג שפּירען, ווי מען וואָלט זיי געגעבען אַ שטאַרק ניט בעקוועמע דירה, ווען ווינטער־צײַט פײַפט דער קאַלטער ווינט פון די קוימענס און פענסטער, און זומער־צײַט ווערט זי אָנגעברענט פון די צו הייסע שטראַלען.

... די סאָלדאַטסקע פיס, איידער זיי מאַכען אַ טריט אויף דער ערד, מוזען זיי נאָך מאַכען צוערשט אַ טריט אין שטיוועל גופא. אויך אונזערע געדאַנקען און געפיהלען מוזען זיך נאָך לאַנג צאַפּלען אין צו ברייטען מלבוש זייערן, איידער זיי רוקען זיך ווײַטער — פון מענש צו מענש.

... אויב אונזער גוף ערוואַרט אַ גיהנום מיט אַ מלאך הדומה אויף יענער וועלט, — האָבען שוין די אייביג־נאַקעטע **נשמות** זייער גיהנום אויף דער וועלט.

— צײַטענווייז דוכט זיך מיר, — האָט ווײַטער חיים געפילאָזאָפירט, — אַז דער אויבערשטער מאַכט מיט אונז חוזק. ער האָט בײַ אונז דערוועקט אַ חשק צו שיסען אין ציל און דערבײַ האָט ער געמאַכט פון אונזערע הענט אַן אומגעלומפּערטע האַלב־געליימטע זאַך. דו זעהסט דאָס ציל, שטעלסט אָן דעם ביקס, און אין לעצטען מאָמענט קומט עפּיס אַ שדל און פערקירעוועט דײַן אָרעם אין אַלע שוואַרץ יאָהר.

חיים האָט זיך אַ ווײַלע פֿערטראַכט.

— איך בין ניט דער ערשטער, וואָס האָט דערפֿיהלט, ווי ווייניג עס זײַנען צוגעפּאַסט אונזערע ווערטער און טאַטען צו אונזערע געדאַנקען און געפֿיהלען.

אַ סך גרעסערע מענשען האָבען שוין דאָס נאָך פֿאַר מיר אויסגעדריקט מיט אַנדערע ווערטער. אָבער איטליכעס מאָל, ווען עמיצער דערפֿיהלט דאָס, צעגיסט זיך אין זײַן האַרצען אַ צער אויף זיך אַליין, ווי אויף אַלע מענשען, וואָס ווילען, אַז זייערע געפֿיהלען און געדאַנקען זאָלען פֿערלירען די אינעווייניגסטע נאַקעטקײַט און בעקומען אַן אייגענעם גוף.

פּלוצלונג האָט דער טעלעפֿאָן אָנגעהויבען קלינגען, און אַז חיים האָט גענומען דאָס רעהרעל צום אויער, האָב איך דערהערט, ווי ער זאָגט:

חיים האָט אַוועקגעלעגט דאָס טעלעפֿאָן-רעהרעל, טיף אָב-

— גוט, גוט, שיקט צו אַ יונגעל, 10 אַ זייגער וועט דאָס זײַן פֿאַרטיג.

געזיפֿצט, אָנגעצונדען די לאָמפּ און גענומען צורעכט מאַכען זײַנע פּאַפּירען אויפֿ'ן שרײַב-טיש.

מיט אַ פֿערשעמטען, פֿערלעגענעם בליק האָט ער מיך געבעטען איהם בעזוכען אַן אַנדערש מאָל, ווײַל ער מוז נאָך היינט פֿאַרטיג מאַכען זײַן מאַנוסקריפּט פֿאַר אַ וואָכענבלאַט.

דער יוביליאר.

... האט זיך אין דעם טאג די טיר נישט צוגעמאכט ביי איהם. אלע ווײַלע האט זיך בעוויזען א טעלעגראפיסט אין א באש־ליק, — ווײַל עס איז געווען א גרויסער פראסט — און האט גע־בראכט פון דער גאנצער וועלט גליקוואונשטעלעגראמעס.

אסך הײַזער האבען ארויסגעשטעלט פאנעס, ווי אין א טאבעלטאג, און אלע צײַטונגען זײַנען ארויס אין יענעם טאג מיט גרויסע אילוסטרירטע בײַלאגעס, וואס האבען געוויזען דעם פאעט אין אלערליי פאזעס: בײַם שרײַב־טיש, בײַם עס־טיש, צווישען די בוימער בײַם שפאצירגאנג, און א פערטראכטען בײַם ברעג פון ים.

לכבוד דעם פאעט האט מען אויך געוויזען אין דעם טאג אין די בלעטער זײַן אלטע מאמע אין ציפיק, זײַן טאטען, זײַנע זיידעס און עלטער־זיידעס, זײַנע זיידעס און עלטער־זיידעס, זײַ־נע קינדער און זײַנע אייניקלעך.

אויף דאס קליינע הײַזעל, וואו ער איז געבארען געווארען, און וואס עס שטעהט נאך ביז הײַנט א קליינע חורבה אין א הינ־טערשטע געסעל — האט מען אנגעשלאגען א מארמארנעם טא־וועל, און שטאט האט אבגעקויפט די חורבה צוזאמען מיט דעם פערלאזענעם גארטען ארום איהר. אין דעם פערלאזענעם גארטען געפינט זיך נאך דער דעמב, וואו דער פאעט האט ליב געהאט צו שטעהן א פערטראכטער, און וואו ער האט יונגעלווײַז זיך גע־שפילט מיט די זונענשטראלען, און מיט די קליינע באבעלעך, חאס קריכען אויף גרעזעלעך...

— וועגען וועמען רעדסטו? — האב איך איבערגעהאקט מײַן חבר, אויך א שרײַבער, וואס איז צעגאנגען פון מתיקות, און זײַ־נע אויגען האבען גליקליך־פערקלערט געבלאנדזשעט איבער די

ווענט פֿון מײַן נאַקעטען שלעכט געקאַלכטען צימער. — דו מיינסט דערמיט אפשר פּרץ, וואָס איז מיט מזל געוואָרען נישט לאַנג 60 יאָהר?

ווי אַ טויבער האָט ער אָבער אַ קוק געטאָן אויף מיר מיט זײַנע צעפּלאַמטע אויגען און האָט ווײַטער גענומען רעדען.

... און בײַ נאַכט — נישט געקוקט אויף דעם גרויסען פראָסט, האָט זיך צונויפגעקליבען די גאַנצע יוגענד פֿון שטאָט, — אַ טייל זײַנען נאָך עקסטרע געקומען צו פֿאָהרען אַהין, — און האָבען זיך בעוואָפֿענט מיט גרויסע פֿלעקער, וואָס די העלפֿט פֿון זיי זײַנען געווען אײַנגעטונקט אין פעך, האָבען דאָס אָנגעצונדען, און, ווי מיט גרויסע גראָבע שבת־ליכט, האָבען זיי זיך געלאָזען צום פּאָעטס באַלקאָן, איהם אָבצוגעבען אַ ליכטיגען פֿײַערדיגען מזל־טוב צו זײַן יובילײ.

אַזאַ מין קבלת פּנים רופֿען זיי פֿאַקעלצוג. און אַזאַ קבלת פּנים בעקומען נאָר די בעסטע און גרעסטע פֿון דער אומה...

— ווענען ווענען רעדסטו?! — האָב איך זיך שוין צעבייזערט. — צו פּרצ׳ס לעצטען יובילײ האָב איך אפילו קיין איין רעכטען אַרטיקעל נישט געלייענט אין אונזער פּרעסע, און בן־עמי׳ס 30־יעהריגער יובילײ איז ערשט דאָך דעם 15־טען אין שבט. זשענעווע, וואו דער פּאָעט וואױנט, האָט שוין מן הסתם בעשטעלט אַ גאַנצען זאַק באַקסער...

— מײַן חבר האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און האָט ווײַטער געזונגען:

— אַלע טעאַטערס אין שטאָט האָבען געשפּילט דעם אָוועגט זײַנע דראַמעס, אין די גרעסטע רעסטאָראַנען האָבען טויזענטער מענשען געמאַכט לכּבוד דעם פּאָעט באַנקעטען, וואו די בעקאַנטסטע קריטיקער פֿון לאַנד האָבען מיט גרויס התלהבות געהאַלטען פּראַכטיגע רעדעס.

— מן הסתם ד. פֿרישמאַן, ראובן ברײַנין, — האָב איך שוין צעקאַכטערהייט געזאָגט.

— שטאָט קלײַבט זיך איהם צוצוטראָגען אידרע אָבליגאַציעס פֿאַר 50 טויזענט און פֿרײַ מאַכען זײַנע קינדער און קינדס קינדער פֿון אַלע שטאָטישע אָבגאַבען.

— און בטל מאַכן פאַר זיי די „פּראָצענטען" אין די שולען און אוניווערסיטעטן, און זיי צו געבן פּראַוואָזשיטעל־סטוואָ אין סיביר און טורקעסטאַן, און צו ערלויבן עמיגרי־רען, וואוהין זייערע אויגן טראָגן זיי, — האָב איך איהם איבער־געשלאָגן די דרשה, מאַכענדיג יודישע פערקרימטע העויות. — וועגן וואָס פאַר אַ יובילאַר דרש'עסטו?! האָב איך שוין אַ קלאַפּ געטאָן מיט דער פויסט אויפ'ן הילצערנעם אָרעמען הינקעדיגען טיש.

— וועגן וועמען זאָל איך רעדען? — האָט ער תמ'עוואַטע געענטפערט, — אַודאי וועגן סטרינדבערג'ן! ציו ווייסט דו נישט, אַז ער איז געוואָרען די וואָך אַ יובילאַר?

— אַזוי איז די מעשה, האָב איך אַראָפּגעלאָזען די נאָז.

— אָבער וואָס איז מיט דיר אַזוי די שמחה? — האָב איך איהם שוין רוהיגער געפרעגט.

— וואָס הייסט? מיר זיינען דאָך עפּעס אויך שרייבערס, און ווי זאָל מען דאָס נישט האָבען הנאה דערפון, וואָס מען גיט אָב אַזוי פיל כבוד אַן אייגענעם קאָלעגע?

און פערקלערטערהייט האָט ער נאָך צוגעלעגט:

— איך רעכען, אַז ווען ביאַליק וואָלט געלעבט אין אַ ראשון לציון, וואָלט ער אפשר געהאַט נישט וועניגער כבוד צו זיין יובילייא, וואָלט ער אפשר דערשפירט די אייגענע דאַנקבאַר־קייט פון דער יוגענד צו זיך און צו זיין פּאָעזיע, ווי סטרינדבערג אין נאָרוועגען. אפשר נישט?

איך האָב זיך ווייטער דערמאָנט אָן פּרצ'עס פאַר־יאָהריגען יובילייא און געזאָגט:

— וואַרשע איז טאַקע צו גרויס פאַר אַ יודישען יובילאַר, מען דאַרף זיך אַריבערפעקלען אין אַן ארץ־ישראל'דיגער קאָלאָ־ניע. אַ מענש קאָן גאָר נישט וויסען. מען קען נאָך אַמאָל דער־לעבען צו אַ יובילייא.

ס'פעהלט דער מין.

האָבען מיר איבערגעלעבט אַכט טעג מיט באַנקעטען. ס'איז געווען בײַ אונז שמחות אויף שמחות.

האָבען מיר זיך משמח געווען.

און אַזוי ווי דער רוב באַנקעטען זײַנען בײַ אונז ליטע-ראַרישע, זײַנען מיר, יודישע ליטעראַטען, אַרויס פון אַלע אונ-זערע שטעלכלעך און שפּעלטלעך.

זײַנען געקומען אַלע רעדאַקציעס מיט זייערע רעדאַקטאָ-רען און ערשטע מיטאַרבײַטער.

האָט זיך געטראָגען איבער די טישען, וואָס זײַנען געווען אָנגעשטעלט מיט אַלערליי משקאות, וואו די סיפאָנעס מיט זעל-צער-וואַסער האָבען פערנומען דעם בכבוד'יגסטען פּלאַץ — דאָס פליגעל-רוישען פון מלאך השלום.

האָט מען געהאַלטען רעדעס, ערנסטע און וויציגע, קלו-גע און נאַרישע, געלונגענע און ניט געלונגענע. מוזיק האָט גע-שפּילט, פיש און גענזעס האָט מען געגעסען, לחיים'ס האָט מען געטרונקען און מענערשע לעפצען האָבען זיך געקושט איינס מיט'ן אַנדערן. אָבער פרעהליך איז נאָר געווען דעמאָלט, ווען פון די טישען האָט זיך נאָך געטראָגען אַן אָפיציעלער כאַראַקטער.

עס איז עפּעס געווען הימליך אויפ'ן האַרצען.

מען האָט געוואַרט אויף דעם אַנדער טייל פון אָוועגט, ווען די אָפיציעלע געבונדענקײַט וועט אַריבער אין אַ שטיפערי-שער פרײַהײַט.

דעמאָלט איז אָבער ביסלעכווײַז די שמחה עפּעס פערשטערט געוואָרען.

עס איז געקומען פון לאַנגווײַלע.

און ווייסט איהר פֿאַרוואָס?

עס האָט געפֿעהלט דער מין.

האָט זיך איינער פֿון דער חבֿריא מיט אַ זיפֿץ אויפֿגע־הויבען פֿון זײַן שטול, וואו בײַ די פֿיס האָט זיך געקוילערט דער נודנער גרין־גראָהער שד — די לאַנגוויילע, האָט אויך אויפֿ־געהויבען זײַן כּוס, אָנגעפֿילט איהם ביז די ברעגעס מיט זעל־צער־וואַסער און האָט געזאָגט:

— חבֿרים! האָט איהר כאָטש איינמאָל געזעהן אַ יודען, וואָס זאָל זיך בעגענוגען סוכּות מיט דרײַ מינים, וואָס זאָל געהן צו די הקפֿות אָהן די שענע הדסים? חבֿרים, מיר האָבען געזינדיגט! מיר זײַנען אַהער געקומען אָהן דעם טײַערן מין. עס פֿעהלט אונז די שענע הדסה. דעריבער איז אונז טאַקע נישט פֿרעהליך און נישט היימליך.

— קאָלעגען! — האָט איבערגעריסען דעם רעדנער אַ צוויי־טער — אמת טאַקע, אַז איך האָב נישט געזעהן, אַז אַ יוד זאָל סוכּות אַרײַן אין שול אָהן אַלע פֿיר מינים. אָבער איך האָב גע־זעהן, ווי אַ מלמד האָט געגעסען אַ פֿיינקוכען, וואו די רבּי׳צין האָט נישט אַרײַנגעלעגט נישט קיין אייער און נישט קיין פּו־טער. דעריבער, ברידער, נעמט זיך אַראָב אַ מוסר פֿון מלמד און זײַט פֿרעהליך אָהן דעם שענעם מין.

— דער מלמד איז נישט שולדיג פֿאַר׳ן שלעכטען פֿיינ־קוכען! שולדיג איז די רבּי׳צין! — האָט מען אָנגעהויבען שרײַען פֿון אַלע זײַטען.

— אַך, וואו נעמט מען כאָטש אַ רבּי׳צין! — האָט הויך אָבגעזיפֿצט אַ יונגער פּאָעט, וואָס איז געזעסען פֿערוואָמערט אין אַ ווינקעל.

דאָ האָט זיך אויפֿגעהויבען אַ דריטער פֿון זײַן אָרט.

הויך און בויגעוודיג ווי אַ לאָקש מיט אַ שפּאָטיש פֿײַערל אין די קליינע אויגען, האָט ער אויסגערופֿען:

— רבּותי! ווילט איהר, אַז עס זאָל זײַן בײַ אונז דער מין, טאָ רופֿט אַרײַן די אַמאָליגע פּורים־שפּילער, וועלען זיי אײַך ברענגען אַ הדסה און נאָך אַ ושתּי דערצו. ווילט איהר אָבער, אַז די אילוזיע פֿון דעם שענעם מין זאָל בלײַבען בײַ אײַך אויפֿ׳ן

גאַנצען אָוונט, טאָ האַלט זיך פֿון ווײַטענס פֿון די ושתּים. חאָרום אָנשטאָט אַ מלכּה קאָנט איהר נאָך מיט אַמאָל הערזעהן אַ פּאָר מענערשע שטיוועל.

דער עולם האָט זיך צעלאַכט.

עס איז פֿרעהליכער געוואָרען.

האָט נישט אַ שכּור קײַן בראַנפֿען — רעדט ער וועניגסטענס פֿונ׳ם „ביטערן טראָפּען".

און מיר האָבען נאָך אַ צײַט לאַנג גערעדט וועגען „ביטערן טראָפּען", וועגען דעם שענעם מין.

איראנישע ליפען

אַ קאנגרעס פון פערליבטע פּארלעך.

אַמאָל איז געווען אַ יודישער פֿילאָזאָף...

ווען מען האָט איהם געפֿרעגט: ווער ביסטו? פֿלעגט ער ענטפֿערן: אַ חבר פֿון דער גרויסער משפחה „מענש“.

ווען מען האָט איהם געפֿרעגט: וואָס קלערסטו וועגען דער יודענפֿראַגע? פֿלעגט ער ענטפֿערן: עס איז ניטאָ קיין יודענפֿראַגע, נאָר אַ קריסטענפֿראַגע.

און אַז מען פֿלעגט איהם דערצעהלען די מעשה מיט המן׳ען, פֿלעגט ער זאָגען: איהר געדענקט שטענדיג המנ׳ס שנאה, און פֿערגעסט דערביי, אַז אסתר איז געוואָרען אַ מלכה און מרדכי אַ משנה למלך.

געלעבט האָט ער אין אַ גרויסער דייטשער שטאָט, אָרעם, פֿערגראָבען אין שטויב פֿון זיין ביבליאָטעק.

אין די יונגע יאָהרען האָט ער געהאַט אַ סך תלמידים. זיי פֿלעגען קומען צו איהם אויפֿ׳ן 5־טען שטאָק, אויסהערען זיינע טיפֿע רייד, דיספוטירען מיט איהם, פֿרעגען עצות, וואָס צו לערנען, וואָס פֿאַר אַ דרך צו נעמען אין לעבען... וואָס אַ יאָהר שפּעטער פֿלעגען די תלמידים אַלץ קומען זעלטענער, און מיט דער צייט זיינען זיי זיך אינגאַנצען צוגאַנגען.

ער איז געבליבען אַליין, אַליין מיט זיינע אַלטע פֿארצייטיגע ספֿרים. אין די צייטען, ווען ער פֿלעגט זיך פֿיהלען פֿער־יתומ׳ט, פֿלעגט ער זיך טרייסטען דערמיט, אַז זיינע תלמידים, וועלכע זיינען זיך צעפֿאָהרען איוף דער גאַנצער וועלט, פֿערברייטען זיינע פֿילאָזאָפֿישע געדאַנקען און פֿערפֿלאַנצען זיינע אידעען אין פֿערשיידענע לענדער. און זיין פֿילאָזאָפֿיע איז געווען גאָר אַ פּשוט׳ע: מיר דאַרפֿען אַלע מענשען ליב האָבען, און אַזוי ווי

מען דאַרף אַלעמען גלײַך ליב האָבען, טאָר מען קײנעם ניט צו שטאַרק ליבען.

ווײַטער האָט ער געזאָגט: אַז ווען מען האָט ליב אַזאַך, איז קײַן חילוק ניט, ווי די זאַך זעהט אויס. ווער עס האָט ליב גאָטס וועלט, זעהט קײַן חילוקים ניט אין גאָטס בעשעפֿענישען. דער ערשטער מענש, וואָס האָט אָנגעהויבען מאַכען אַ חילוק צווישען אַ בלעטער־בוים און אַ נאָדעלבוים איז אויך געווען דער ערשטער, וועלכער האָט אַרײַנגעבראַכט שנאה אין דער וועלט. דער גאַנצער נאַציאָן־האַס, די פֿרויענפֿראַגע און די מלחמה צווישען די קלאַסען קומט נאָר דערפֿון, וואָס מיר קליגלען זיך און מאַכען חילוקים.

און דאָס האָט ער ניט נאָר געזאָגט: ער האָט אויך געלעבט נאָך דער דאָזיגער תורה. ער האָט פֿערלאָזען קרובים און עלטערן, פֿערלאָזען די נאָהענטסטע פֿרײַנד און זיך אָבגעשיידט פֿון זײַן אײגען פֿאָלק און פֿון אַנדערע פֿעלקער.

יאָהרען זײַנען אַוועק.

פֿון צײַט צו צײַט פֿלעגט אידם אַרײַנפֿאַלען אין די הענט אַ בוך, אַ זשורנאַל פֿון די לעצטע יאָהרען. און דער פֿילאָזאָף האָט געמוזט אײַנזעהן, אַז דער שטרײַט צווישען די פֿעלקער וואַקסט, אַז אין לענדער, וואו עס וואוינען פֿערשיידענע נאַציעס אין אײנעם, שטײַגט די שנאה פֿון טאָג צו טאָג. און ניט נאָר פֿעלקער אונטער זיך פֿערטראָגען זיך ניט, אויך די פֿעלקער צווישען זיך טײלען זיך אין קלאַסען, וואָס האָבען זיך מיט אַנאַנד פֿײַנט, ווי דעם טויט.

דאָס האָט אידם שטאַרק פֿערדראָסען. ער האָט אָנגעהויבען צווייפֿלען, צי טוען די תלמידים זײער פֿליכט, צי האָבען זיי גאָר געקענט ריכטיג מסביר זײַן זײַנע אידעען...

און אין אײן פֿריהמאָרגען איז ער אַרויס אין גאַס.

די גאַס האָט אידם מקבל פּנים געווען מיט אַ ברײטען נײַגעריגען שמײכעל. אַלץ איז אויף אידם געווען אַלט, אַפֿילו דער שירעם, וואָס ער האָט געהאַלטען אין דער האַנט. און בשעת ער האָט זיך געפּרובט רעדען מיט עטליכע פֿאַרבײַגעהערס, האָט מען אידם ניט באַלד פֿערשטאַנען. די שפּראַך האָט זיך שוין

געענדערט, זייט ער האט פערלאזען די לעבעדיגע גאסען און זיך פערגראבען אויפ'ן פינפטען שטאק צווישען זיינע ביכער.

ער האט גענומען עפטערס ארויסגעהן אויפ'ן גאס. און באלד טאקע איז ער דערגאנגען, וואס פאר א שינוי עס איז געווארען אין דער שטאט. איטליכער מענש פון א געוויסער נאציע האט זיך נאר געפריינדעלט מיט אייגענע, אויסמיידענדיג מענשען פון פרעמדע פעלקער. יעדע נאציע האט זיך געהאט איהר קלוב, איהר קאפע, איהר רעסטאראן. די גרויסע שטאט האט זיך צעטיילט אויף אזוי פיל קאלאניעס, וויפיל פעלקער אויף דער לאנד-קארטע.

מיט א צעבראכען געמיט פלעגט ער זיך אומקעהרען אהיים.

פון דענסטמאל אן האט ער זיך גענומען גענויער צוקוקען, וואס עס טוט זיך ארום איהם. ער האט ארונטערגענומען די שטארען פון זיינע פענסטער, וואס קומען ארויס אין הויף, און האט גענומען בעטראכטען דאס לעבען פון זיינע שכנים.

אין דעם אייגענעם הויז, וואו ער האט געוואוינט, האט געדינט א פראנצויזישע באנע. און אלע טאג, אזייגער ניין ביי נאכט פלעגט זי דער פילאזאף זעהן שטעהן אין טויער צוזאמען מיט א דייטשען אולאנער.

מיט דער צייט האט דער פילאזאף זיך געכאפט, אז דאס מוז זיין א פערליבט פארעל, דאס הייסט צווי מענשען, וואס קענען זיך א טאג ניט בעגעהן איינער אהן דעם צווייטען. און איינמאל ביי נאכט איז איהם אריינגעקומען אין מח א געדאנק... א געדאנק, פון וועלכען עס האט איהם כמעט א שווינדעל אנגעכאפט.

ס'טייטש! די צווי פראסטע מענשען, וועלכע האבען קיין מאל ניט געהערט פון זיין פילאזאפיע, לעבען ווי צווי עכטע פילאזאפען; דער גאנצער אמת פון זיינע געדאנקען שפיגעלט זיך אב אין זייער לעבען. זי, די פראנצויזישע באנע, ער, דער דייטשישער אולאנער, ווייזען בעשיימפערליך ווי צווי נאציאנען קענען זיך אויסגעצייכענט פערטראגען; זיי ווייסען ניט פון קיין ראסענהאס! ביי זיי איז ניטא קיין נאציאנאלע פראגע, קיין קלא-

סענפֿראַגע, זיי טראָגען אין זיך אַ ליבשאַפֿט צו אַלע מענשען, בײַ זיי איז אויך ניטאָ קײַן אונטערשייד צווישען מאַן און פֿרוי. זי ליבט איהם, כאָטש ער איז אַ מאַנספּיל; ער — זי, כאָטש זי איז אַ פֿרויענצימער! זאָל די וועלט אַמאָל הערען די שטים פֿון ריינער מענשליכער ליבע, זאָלען די פֿערליבטע פּאָרלעך ווערען די אַפּאָסטאָלען פֿון זײַן פֿילאָזאָפֿיע!

מען דאַרף צוזאַמענרופֿען אַ קאָנגרעס פֿון פֿערליבטע פּאָרלעך! און פֿון דעם טאָג אָן איז דער פֿילאָזאָף אפֿשר מיט צעהן יאָהר יונגער געוואָרען.

ער האָט אָנגעהויבען אין די צײַטונגען דרוקען מודעות, אַז אין אַזאַ און אַזאַ שטאָט אין דער שווייץ ווערען אין דעם און דעם טאָג אײַנגעלאַדען אַלע פֿערליבטע פּאָרלעך צו אַ קאָנגרעס, וואָס וועט זיך בעשעפֿטיגען מיט די פֿראַגען:

1) דער אידעאַלער מענש.
2) נאַציאָנאַליטעטען־פֿראַגע.
3) פֿרויענפֿראַגע.
4) קלאַסענקאַמף.

וואָכען זײַנען אַוועק און קיינער האָט זיך ניט געמעלדעט. דער פֿילאָזאָף האָט אַ צײַט לאַנג ניט פֿערשטאַנען די סיבה דער־פֿון, ביז ער האָט זיך איינמאָל דורכגעשמועסט מיט אַן אַלטער וועשין, וועלכע פֿלעגט אַלע מאָנטאָג קומען צו איהם נאָך וועש. פֿון אַלע זײַנע רייד האָט זי נאָר בעגומען, אַז ער זוכט פֿער־ליבטע פּאָרלעך.

— „פֿערליבטע האָט זי געזאָגט, — לייענען בכלל ניט קײַן צײַטונגען, און אויב איהר ווילט, — פּרובט אַרײַנשטעלען אײַער מודעה צווישען די מודעות מכח בילינע בעטען, קינדערשע וועש און הייבאַמען“.

אין אַ משך פֿון אַ חודש האָבען זיך בעוויזען אַ צעהן פּאָר־לעך, וואָס האָבען סײַ ווי סײַ געדעכענט צו פֿאָהרען אין דער שווייץ, אום דאָרטען אין די בערג צו פֿערברענגען די גוטע טעג אין ליבע און צערטליכקײַט.

דער קאָנגרעס האָט זיך געעפֿענט בײַ 19 פּערזאָן — 10 זכרים מיט'ן פֿילאָזאָף, און 9 פֿרויען. איין פּאָרל האָט צוליב

פֿערשיידענע סיבות פֿערשפּעטיגט אויף דריי שעה.

נאָך איידער מען האָט אויסגעקליבען אַ פּרעזידענט האָט מען בעשלאָסען צו געבען די פֿרויען דאָס רעכט צו וועה־לען.

און אונזער פֿילאָזאָף האָט זיך געפֿרעהט: אָט זעהט מען, ווי לייכט עס פֿערענטפֿערט זיך די פֿראַגע וועגען פּאָליטישע רעכט פֿאַר פֿרויען ביי פֿערליבטע פּאָרלעך!

ביים קלייבען אַ פּרעזידענט האָט איטליכע פֿרוי פֿאַרגעשלאָ־גען איהר געליבטען, און מען איז דעריבער באַלד געקומען צום בעשלוס, זיך צו בעגעהן אָהן אַ פּרעזידענט.

און ווידער האָט דער פֿילאָזאָף הנאה געהאַט, חייל דאָס האָט איהם בעוויזען, אַז וואו עס איז דאָ ליבע, זיינען אַלע גלייך, דאַרף מען ניט קיין איבערשטען אויף זיך, בעגעהט מען זיך אָהן אַ פּרעזידענט.

דערנאָך האָט דער פֿילאָזאָף מודיע געווען: דער ערשטער קאָנגרעס פֿון די פֿערליבטע פּאָרלעך האָט זיך געעפֿענט!

אַ שמחה, אַ גדולה ביי די פּאָרלעך, אַ פּאַטשעריי, מען פֿאַלט זיך קושען...

און ווידער האָט זיך דער פֿילאָזאָף דערפֿרעהט: דען וואו זעהט מען דאָס אַ קאָנגרעס אָהן קנאה, שנאה, פֿראַקציעס און דאָס גלייכען? דאָ אָבער קושט מען זיך!...

פּלוצלונג האָט זיך דערהערט אַ קוויטש פֿון אַ פֿרויענצימער און אַ ווילדער ברוגז פֿון אַ מאַנסביל. אין דער מהומה האָט איינער אַ קוש געגעבען אַ פֿרעמדע כלה. די אמת'ע כלה האָט דאָס געגעבען דעם קוויטש, דער אמת'ער חתן — דעם ברוגז. דער פֿי־לאָזאָף האָט דאָס ניט בעמערקט.

וויבאַלד עס איז שטיל געוואָרען, האָט מען זיך גענומען צום ערשטען פּונקט: דער אידעאַלער מענש.

צוערשט האָט גערעדט אַן ענגלענדער, און זיין אידעאַל איז געווען די קאָפּיע פֿון זיין דיקער כלה, וועלכע האָט זיך גע־שמאָלצען פֿאַר נחת.

דערנאָך האָט גערעדט אַ דייטש און זיין אידעאַל האָט אויס־געזעהן ווי זיין דייטשקע, ליזכען, מיט'ן ריין אָבגעוואַשענעם פּנים'ל

און גלאַטפּערקעמטע בלאָנדע האָר, וועלכע איז געזעסען און גע־ווישט די טרערען פון גרויס געפיהל.

דערנאָך האָבען גערעדט צוויי איטאַליענער, א פראַנצויז האָט זיך צעלאָזען ווי אַן ענדיק...

דער לעצטער רעדנער איז געווען א מעקון. פון גרויס אויפ־רעגונג האָט ער ניט געקענט אויסרעדען א וואָרט. קוים מיט מאַ־טערניש האָט ער אַרויסגעשאָסען: „דער אידדעאַללער ממענש? — אָט!“ און ער האָט אָנגעוויזען אויף א בלאַס ווייבעל מיט זעקס פינגער אויף דער לינקער האַנט.

עטליכע פרויען האָבען זיך א קרים געגעבען, עטליכע מאַנס־בילען האָבען געשמייכעלט דערביי. דער מעקון איז אראָב אין גרימצאָרן, און בעשלאָסען זיך אַמאָל נוקם צו זיין.

לסוף האָט גערעדט דער פילאָזאָף. ער האָט אָנגעהויבען קריטיקירען די פריהערדיגע רעדנער, האָט גענומען בעווייזען, אַז זייערע אידעאַלען זיינען צו סוביעקטיוו, צוגעשניטען צו איין פער־זאָן, און זייערע רעד — נאָר צו פרויען.

נאָר דאָ האָט געפּאַסירט עפּעס אַזוינס, אויף וואָס דער פי־לאָזאָף האָט זיך גאָרניט גערירט. נעבען איהם איז געשטאַנען דער ענגלענדער און האָט איהם קאַלט געבעטען צו געהן זיך מיט איהם באָקסען. איבער'ן ענגלענדערס רוקען איז געפלויגען צו איהם די וויזיטענקאַרטע פון דייטש אויף א דועל. די איטאַליענער האָ־בען זיך געריסען צו איהם מיט מעסערס אין די הענט. דער פראַנצויז האָט זיך אָנגעצונדען ווי א גאַלישער האָן.

עס איז געוואָרען א מהומה. דער פילאָזאָף איז געשטאַנען בלייך, ווי קאַלך, די דאַמען האָבען געשריען און געריסען די געליבטע צו דער טיר; עטליכע כלות האָבען בעקומען ספאַזמעס, און דער קאָנגרעס־זאַל איז פול געוואָרען פון זידלעריי און געוויין.

דערמיט האָט זיך געענדיגט די ערשטע זיצונג. צו א צוויי־טער איז שוין ניט געקומען.

דער פילאָזאָף איז שטאַרק אַראָבגעפאַלען ביי זיך.

ער איז אַהיים ניט געפאָהרען. טרויעריג האָט ער געבלאָנ־דזשעט נעבען די ברעגעס פון גרינען טייך. ער האָט געמאַכט

מיט זיך אַ חשבון־הנפש. אַ מרה־שחורה איז אויף איהם אַרויף, און טיילמאָל האָט זיך איהם געדולט, אַז ער הויבט שוין גאָר־ניט אָן צו פֿערשטעהן די היינטיגע מענשען. צי איז ער אַ חוני־המעגל? אַ מענש אויף אַ פֿרעמדען פּלאַנעט?

און איינמאָל פֿאַרנאַכט האָט ער זיך אַריינגעוואָרפֿען אין וואַסער...

* *

*

מען האָט איהם געראַטעוועט. אַרויסגעצויגען האָט איהם אַן אַרבייטער פֿון אַ זיידענפֿאַבריק. על פּי טעות האָט די רעטונגס־מעדאַל בעקומען דעם אַרבייטערס פֿאַבריקאַנט.

דער דאָקטאָר און דער סאָלדאַט.

I.

ד"ר פֿייטעלגרין האָט זיך ערשט זײַט צוויי יאָהר געשטעלט אויף די פֿיס.

10 יאָהר זײַנען אַוועק, איידער אין דער פּראָווינץ-שטאָט איז ער אָנגעגומען געוואָרען בײַם פּובליקום. עס האָט נישט געהאָלפֿען, וואָס ער האָט אַלע פֿאַר יאָהר געביטען זײַן ספּעציאַל-פֿאַך, געוואָרען פֿון אַן אַלגעמיינעם דאָקטאָר אַן אויגען-דאָקטאָר, אַ קינדער-דאָקטאָר א. אַז. וו. עס האָט איהם אויך ווייניג וואָס גענוצט, וואָס ס'איז אונטערגעקומען די רוסיש-יאַפּאַנישע מלחמה און ער איז כמעט געבליבען דער איינאיינציגער יודישער דאָקטאָר אין דער שטאָט. ווײַבאַלד עס האָט זיך געענדיגט דער קריג, און די דאָקטוירים האָבען זיך צוריקגעקעהרט אַהיים — האָט מען אָן פֿײַטעלגרינען פֿערגעסען, ווי אָן פֿאַראַיאָהריגען שניי.

מאַכט זיך אָבער אַ מעשה, אַז ער האָט צופֿעליג אויסגעקורירט אַ יודענע, וואָס איז שוין אויסגעווען בײַ אַלע דאָקטוירים, טאָטערס און האָמעאָפּאַטען. און ער בעקומט אַן אומזיסטע רעקלאַמע.

און ווידער האָט פּאַסירט מיט איהם אַ וואונדערליכער פֿאַל.

מען האָט אַרויסגעצויגען פֿון וואַסער אַ דערטרונקענעם. אַ פּאָר שעה האָבען זיך מיט איהם געמוטשעט פֿערשיידענע דאָקטוירים, — דער דערטרונקענעם האָט נישט געוואָלט קומען צו זיך, קומט גראָד אָן ד"ר פֿייטעלגרין און ראַטעוועט איהם אָב.

קורץ און גוט, מען האָט אָנגעהויבען רעדען פֿון פֿײַטעלגרינען, און ס'איז נישט אַוועק קיין צוויי יאָהר, ווי מען האָט איהם שוין געהאַלטען פֿאַר אַ מומחה צו אַלע קרענק.

כל־זמן פײַטעלגרין איז געווען פֿערנומען מיט די גרעבּ־סטע דאגות־חיונה, האָט ער אַפֿילו קײַן צײַט און קײַן חשק ניט געהאַט, צו קלערן וועגן העכערע ענינים, ווי, למשל, ערציהונג פֿון קינדער, כּללישע אינטערעסען א. אַז. וו. גראָד דעמאָלט, ווען מען זעהט ניט פֿאַר זיך קײַן זיכערע צוקונפֿט — ווילט זיך ניט קלערן וועגן אַזוינע שמאָכטעס.

ערשט שפּעטער, ווען דאָס ווײַב זײַנס האָט שוין אָבגעהיט זײַן שלאָף, און נאָך 9 אַזויגער בײַנאַכט נישט געלאָזט געהן צו קראַנקע — האָט ער זיך דערמאָנט, אַז אין די 15 יאָהר פֿון נאָך זײַן חתונה האָט ער בּעשענקט די וועלט מיט עטליכע קינ־דער; אַז זײַן זונדעל וואַקסט אויס אָהן אַ שום הדרכה, אַז זײַן טעכטערל קען נאָך אַפֿילו קײַן יודיש ניט. אַז זײַנע קינדער וואַק־סען אויף אָהן אַ שום פֿאָרשטעלונג פֿון יודען און יודישקײַט.

ד"ר פֿײַטעלגרין האָט נאָך אַמאָל געלערנט אין אַ יודישען חדר, געדענקט נאָך אַ ביסעל לשון־קודש און לייענט נאָך הײַנט מיט אינטערעס אַ יודיש בּלאַט.

זײַנע קינדער אָבער זײַנען פֿון דער קריסטליכער בּאָנעס הענט אַרײַן אין גימנאַזיע, אין שטוב איז שטענדיג געווען אַ גוי'ישע דינערשאַפֿט, און שוין פֿון קליינוויז אָן האָבען זיי ניט געהערט קיין יודיש וואָרט. און דערבּײַ ווייסט זײַן קליינער מישקאַ, אַז ס'זע־נען פֿאַראַן פּראָצענטען פֿאַר יודישע קינדער, אַז די „מאַמאַ" האָט נישט איינמאָל געוויינט פֿאַר'ן דירעקטאָר, איידער מען האָט איהם צוגענומען אין „פּריגאָטאָוויטעלנעם" א. אַז. וו.

איין זאַך האָט אָבער ד"ר פֿײַטעלגרין אָבגעהיט: — דעם יודישען פּסח.

בּײַ זיך אין דער היים האָט ער נישט געקאָנט מאַכען קײַן סדר: גוי'ישע דינערשאַפֿט, אַ טרפֿ'ע קיך. אָבער אין דער אייגע־נער שטאָט וואוינט זײַנע אַ שוועסטער, בּײַ וועלכער עס פֿיהרט זיך נאָך יודישליך: דער מאַן איהרער איז אַ סוחר. און אַלע יאָהר לאַדט ער זיך און זײַנע קינדער אײַן צו דעם שוואָגערס סדר: זאָלען די קינדער כאָטש עפּעס וויסען פֿון יודישקײַט.

II.

אויף הײַ יאָהר האָט מען פֿאַר מישען און נינען געקויפֿט

שײַנע רוסישע הגדות, יום־טובֿדיק אָנגעטאָן און צוזאַמען מיט מאַמאַ און פּאַפּאַ אַוועק צום פֿעטער.

קינדער, אַפֿילו יודישע, זײַנען בטבֿע נאַאיוו. בײַ מישען און נינען האָט געקלאַפּט דאָס הערצעל און אויף זייערע פּנים׳לעך זײַנען געלאָפֿען די שאָטענס פֿון נײַגיר. דער פֿעטער איז עפּעס איצט גאָר אַן אַנדערער געוואָרען. נישטאָ די הכנעה פֿאַר׳ן טאַטען, דעם דאָקטאָר. עפּעס אַ זיכערקײַט, אַ בּעזועסענקײַט פֿיהלט זיך אין יעדער בּעוועגונג זײַנער, ער פֿיהרט דעם סדר מיט אַ רוהיגקײַט און אַ שטאָלץ פֿון אַן אַלטען גענעראַל.

און דערבײַ איז נישט געווען נאָר דער פֿעטער אַליין, בּײַם טיש האָט זיך אויך אײַנגעפֿונען אַ יודישער סאָלדאַט מיט אַ שווערד בּײַם זײַט און אַ פּאַסעק אויף די שליפֿעס. מישע און נינע האָבּען געטרונקען פֿון אַלע פֿיר כּוסות, געזאָגט די הגדה, געשטיפֿט, געלאַכט, און בּײַם חד־גדיאָ האָבּען זיי שוין פֿערלאָרען דעם גאַנצען סמאַטיק.

פֿאַר ד״ר פֿײַטעלגרין, בטבֿע אַן אומעטיגער, שווײַגענדיגער מענש, איז דער פּסח געוואָרען איינע פֿון די ביטערסטע טעג אין יאָהר. ער האָט געקוקט אויף די קינדער, און אַן אומעט פֿלעגט צוזאַמענקוועטשען זײַן האַרץ: שוין זשע האָט ער פֿאַר זײַנע קינדער קיין זאַך ניט, מיט וואָס זיי צוצובינדען צו זייער קינדפֿטיגען שווערען יודישען מזל? וואָס קאָנען שוין העלפֿען די שוואַכע ערינערונגען אָן אַ יודישען סדר אין קאַמף פֿאַר אַ יודישען לעבּען? ער דערמאָנט זיך אָן די גרויסע שמד־בּעוועגונג, וואָס האָט זיך אין דער לעצטער צײַט פֿערשפּרייט צווישען דער יודישער יוגענד. מען זוכט אַלערליי רעליגיעס, נאָר ווי בּײַצוקומען די פּראָצענטען אין אוניווערסיטעט, מען איז גרייט אָנצוטאָן דעם טורבּאַן פֿון אַ מחמד׳אַנער, אָנצונעמען וועלכע אמונה עס איז, נאָר אַרויסצוגעהן פֿון דעם פֿערשאָלטענעם עיגול, אין וועלכען עס געפֿינט זיך אַ יוד.

פֿון צײַט צו צײַט הערט ער לויבּען דעם גײַסט פֿון דער יודישקײַט. ער וויים, אַז ס׳זײַנען דאָ מענשען, וואָס רעדען פֿון אַ „יודענטום“, ווי וועגען אַ זאַך, וואָס מען קאָן אָנטאַפּען מיט די הענט. ער וויים, אַז ס׳זײַנען דאָ בּײַ יודען פּאַרטייען, וואָס מיי־

נען איטליכער פאַר זיך, אַז זיי האָבען פותר געווען די יודישע פראַגע. אָבער צוגלייך פיהלט ער, אַז ער שטעהט ווייט פון די אַלע פּתרונות, אַז ער פיהלט ניט די היילינקייט פון יודענטום, אַז אין דער גאַנצער יודישער קולטור־בעוועגונג האָט ער קיין אָרט ניט. און דאָך בויערט ביי איהם אַן אינעווייניגסט געפיהל, וואָס זאָגט איהם: גרייט־צו דיינע קינדער צו אַ שווערען יודישען מזל.

ווי זאָל ער זיי אָבער צוגרייטען דערצו? ער האָט אַליין ניט קיין בעגייסטערונג פאַר דער יודישער פאַרגאַנגענהייט, טאָ ווי זאָל ער בעגייסטערן פאַר איהר זיינע קינדער? ער איז ניט צוזאַמענגעקניפּט מיט די פעדים פון אַ נאַציאָנאַלער יודישער צוקונפט, טאָ ווי זאָל ער מיט זיי צונויפבינדען זיין מישען און נינען?

און דערביי פיהלט ער, אַז ביי דער גאַנצער גראָהקייט, אָרימקייט פון זיין נשמה, לעבט פאָרט אין איהם עפּעס אַזוינס, וואָס מען קאָן דאָס נאָר אָנרופען דער געוויסען פון זיין היסטאָרישער פערגאַנגענהייט.

וואָכעדיג, אָרעם און גראָה ציהט זיך זיין לעבען, דאָס לעבען פון אַ דאָקטאָר אין אַ קליינער פּראָווינץ־שטאָט. נישטאָ קיין שבת, קיין יום־טוב, נישטאָ קיין טיפער צובונד צו זיין אַמאָליגער יודישער יוגענד, נישטאָ קיין בעגייסטערונג פאַר אַ ברייטערער בעסערער יודישער צוקונפט. און דערביי איז ער אַ קינד פון אַן אַלט פאָלק, וואָס טראָגט בירושה אַ גאַנצען מישמאַש פון יודיש־נאַציאָנאַלע און קאָסמאָפּאָליטישע געפיהלען, און וואָס איז, ביי דער גאַנצער גראָהקייט זיינער, פאָרט אַ צווייג פון אַן אַלטען, גראָה־אַלמען בוים, פאָרט אַ פלענצעל, וואָס טראָגט מיט זיך אַן אַלטען יחוס.

פון די אַלע געדאַנקען ציהט זיך צוזאַמען ביי ד״ר פייטעלגרין דאָס האַרץ, און ער זוכט אין שטאַרקען וויין פון די כוסות אַ צעשטרייטונג און אַ טרייסט.

.III

פון טרינקען ווערט ביי ד״ר פייטעלגרין לייכטער אויפ׳ן האַרצען. ער דערמאָנט זיך דעם דובנער מגיד׳ס אַ משל מיט אַן אַלטען מלך און אַ בת־מלכה און מיהט זיך איבערצוגעבען דעם משל

אויף רוסיש מישען און נינען. ער פערגעסט אויף א ווייַלע, אַז ער איז אַ דאָקטאָר אין אַ ליטווישער שטאָט און פערפיהרט אַ שמו־עס מיט׳ן אורח דעם סאָלדאַט.

און דאָ האָט פּאַסירט אַזוינס, וואָס ער קאָן נאָך נישט פער־שטעהן ביז היַינטיגען טאָג...

אָנשטאָט דעם דרך־ארץ, וואָס ער האָט ערוואַרט פון דעם יודישען סאָלדאַט — האָט ער פּלוצלונג דערזעהן פאַר זיך אַ לאַ־כענדיגען, אַן איראָנישען פּנים. אויף די פראַגעס, וואָס ער האָט געשטעלט דעם סאָלדאַט, האָט ער כמעט ניט בעקומען קיין ענט־פער. און ער האָט זיך מיט אַמאָל דערפיהלט אַזוי קליין און אָב־העַנגיג, בעת דער סאָלדאַט האָט מיט אַ ווייכען רחמנות־טאָן אַ פראַג געטאָן:

— „זאָגט מיר, פּאַניע דאָקטאָר, פאַר וואָס זייַנט איהר אַזוי אומעטיג, אַזאַ אומעט פיהלען נאָר מענשען, וואָס האָבען פער־לאָרען דעם וועג אין לעבען“.

ד״ר פייַטעלגרין איז שוין אַ יוד מיט אַ בייַכעל און שטילע בעזעסענע מאַנירען, וואָס נעמט זיך פון דער פּראָפעסיע. זייַט ער איז אַרויס פון אוניווערסיטעט האָט זיך קיינער ניט דערוועגט איהם צו געבען אַזאַ אָנצוהערעניש. אַדרבא, נאָך זייַן רעצעפּט האָבען אַלע געוואַרט אויף נסים; קיינעם איז ניט אייַנגעפאַלען צו קו־קען אויף איהם, ווי אויף אַ מענשען, וואָס נויטיגט זיך אין אַן עצה אָדער רחמנות. דער ליטווישער קליינער קרעמער האָט גע־קוקט אויף איהם, ווי אויף אַ מושלם אויף דעמאָלט, ווען ער האָט איהם ניט גענוצט. און דעם סאָלדאַטס טאָן און פראַגע האָט איהם באמת בעליידיגט. און דאָך האָט ער געפיהלט, אַז עס זיצט דאָ מיט איהם בייַם טיש אַ פרעהליכער, לעבעדיגער מענש, אַפשר אַ גליקליכער, כאָטש ער ליגט אין די הענט פון איטליכען „דיאַדקע“.

דאָס געשפּרעך מיט׳ן סאָלדאַט האָט זיך אָבגעבראָכען. ד״ר פייַטעלגרין איז שוין געזעסען אַ גאַנצען אָווענט אַ שווייַגענדיגער, און אַליין עפּטער אָנגעגאָסען דאָס גלאָז.

און נאָכ׳ן סדר, בשעת אַלע זייַנען זיך שוין צוגאַנגען אַהיים — האָט פייַטעלגרין זיך מיט דעם סאָלדאַט גיך אָבגעזעגענט. ער האָט מורא געהאַט, אַז דער חצוף וועט זיך בעהעפטען צו איהם

אויפ'ן גאַס.

און דער „חצוף" האָט זיך טאַקע בעהעפּט. מישע און נינע זיינען אַוועק פאַראויס מיט דער „מאַמאַ", און ד"ר פייטעלגרין איז געבליבען אַליין מיט'ן סאָלדאַט.

צי האָט דאָס געווירקט דער וויין, אָדער עפּעס אַן אַנדער צויבער־קראַפט, נאָר ד"ר פייטעלגרין האָט זיך פּלוצלונג געפיהלט, ווי צוגעשמידט צום סאָלדאַט. און ער איז איהם נאָכגעגאַנגען טריט ביי טריט, כאָטש ער איז שוין לאַנג פאַרביי זיין וואוינונג.

אין זיינע אויערן האָבען געקלונגען עפּעס מאָדנע ווערטער, און די ווערטער זיינען אַרום מיט אַ מאָדנער ווייכער און ליבער שטים.

— „איך האָב ליב די וואָלעדיגע מענשען. גראָה און פאַרשטויבט, ווי אַ שטיין אין מיטען שלאַך, שטעהען זיי אין סאַמע געדיכטען פון לעבען. זייער לעבען איז פיל טיפער און קליגער, ווי זיי שטעלען זיך פאָר", — האָט וויך גערעדט דער יוד אין סאָלדאַטסקע קליידער.

„וואָס קאָן זיין שטומער און דומפער, ווי דאָס לעבען פון אַ בוים. און זעהט, הער דאָקטאָר, ווי שען און ברייט צעוואַקסט ער זיך אויף אַלע זייטען? וואָס פאַר אַ טיפע חכמה עס ליגט אין איטליכען שאָרך פון זיינע בלעטער?!

„אידר אָרעמע, וואָלעגדיגע נשמות זייט מקנא די „איבער־געשפּיצטע מוחות", וואָס קלערען אוים אַלערליי „איזמען" און שלעפּען מענשען אונטער דעם יאָך פון זייערע פּלענער. גלויבט מיר, אַז זיי זיינען פיל איינזייטיגער, ווי דער מענש פון אַלע טאָג.

„דער, וואָס קוקט אויפ'ן לעבען נישט פון דעם ריין ענג־מענשליכען שטאַנדפּונקט, לויט וועלכען דער מענש האַלט זיך פאַר די קרוין פון דער נאַטור — פיהלט אַ געוויסען עקעל צו די, וואָס לייקענען אָב דעם גראָהען וואָלענדיגען טאָג, צו־ליב דער צעפּלאַמטער שטימונג פון אַ געבאָרענעם פאַנאַטיקער.

„איך האָב פיינט אַ וואַסער־פאַל, וואָס קלאַפּט אייביג אָב אַן איינציגע מעלאָדיע. איך האָב פיינט אַלע אויסנאַמען אין דער נאַטור. אין דעם אויסברוך פון עטנא הערט זיך דער גערוך פון שוועבעל און פעך. איך האָב פיינט דעם פייער פון אַ גיהנום, ווי

די רוהיגע זאַטקייט פון אַגן-עדן. מיך אינטערעסירט נאָר דאָס אייביגע שפּיל פון דעם געוועהנליכען טאָג. און קיין יום-טוב אין לעבען איז נישט אַזוי רייך אין פאַרבען, — כאָטש שטילע, עניות'דיגע פאַרבען — ווי דער טאָג פון אַגאַנץ וואָך.

„די לעצטע צייט איז אויפגעשטאַנען אַ יודענטום, וואָס זוכט טויזענטער אויסנאַמס-מיטלען, ווי צו ראַטעווען די יודישקייט פון פערניכטונג. און מען פערגעסט, אַז קיין זאַך האַלט נישט אויף אַזוי די יודישקייט, ווי די וואָכענדיגע טעג פון לעבען.

„דרעהט און קעהרט די יודענפראַגע אויף אַלע זייטען — סוף כל סוף מוז יעדער מודה זיין, אַז יודען, אַלס אַלטע נאַציע, לעבען, ווי אַ געוויסע מענשליכע וואַריאַציע, לעבען אַן אייגענעם לעבען און קאָנען נישט אויסגעראָט ווערען. זייער לעבענס-אינסטינקט איז אַזאַ רעטעניש פאַר'ן מענשען, ווי דער לעבענס-אינסטינקט פון די בלימעלעך אויפ'ן פעלד, פון די נאָדעל-בוימער אין וואַלד. עס איז לעכערליך צו שטיצען דעם הימעל-קופּעל מיט באַלקענס, אַז ער זאָל נישט אַראָבפאַלען. ס'איז לעכערליך צו שטיצען דעם קיום היהדות מיט ענגע מענשליכע פּלענער, אַז ער זאָל נישט פערשוועכט ווערען.

„האָט בושה פאַר די קלוגקייט פון געוועהנליכען טעגליכען לעבען, דאָס איז קליגער און טיפער, ווי מען שטעלט זיך פאָר.

— „איהר האָט מורא, הער דאָקטאָר, — רעדט ווייטער דער יודישער סאָלדאַט — אַז אייער מישע און נינע, וועלען נית זיין צוגעגרייט צו זייער קינפטיגען יודישען מזל? און מיט וואָס זייט איהר דאָס אַזוי צוגעגרייט צו אייערע יודישע צרות? גראָה און וואָכעדיג ציהט זיך אייער טאָג. נישט איהר ליבט אייער פערגאַנגענהייט, נישט איהר לעבט מיט דער אמונה פון אונזערע עלטערע זיידעס, און איהר זייט שוין נישט מקבל יעדע צרה באהבה. און פונדעסטוועגען לאָזט איהר נישט צו דעם געדאַנק, וועגען פערלאָזען אייער פאָלק. צי האָט דאָס דער „פקד-פקדתי" געמאַכט פון אייך אַזאַ איבערגעגעבענעם יודען?

קוקט זיך צו צו זיך, און איהר וועט בעגרייפען, אַז אייער צובונד צו אייער פאָלק איז פיל טיפער, וויפיל אייער דאָקטאָר-שער שכל קאָן דאָס בענעמען.

„אין די לעצטע צײַט האָט זיך בעוזעצט אַ שרעקליכע מרה־שחורה אין די הערצער פֿון אַ טייל יודישע נאַציאָנאַליסטען. זיי זוכען מיטלען, ווי צו דערהאַלטען דעם „קיום האומה“. זיי קאָנען נישט וואַרטען אַרגע, און זײַנען גרייט אויף אַלע ווילדע פּלענער, ווען עס גיט נאָר אַ האָפֿענונג, אַן ענגע מענשליכע האָפֿענונג. און די מרה־שחורה צוגיסט זיך אויך אין האַרצען פֿון געוועהנליכען בשר־ודם. מען נעמט צו פֿון איהם די לעצטע און איינציגע קראַפֿט זײַנע: דעם נאַטירליכען וואָכענדיגען אָפּטימיזם.

„נאָך מײַן מיינונג אָבער, וועט קײַן זאַך נישט אַזוי פֿערגיפֿטען דאָס פֿאָלק, ווי דער אייביגער פּחד פֿאַר אַ גיכען אונטערגאַנג.

צום גליק אָבער, איז דער טאָג מיט זײַנע געוועהנליכע וואָכענדיגע אינסטינקטען נישט מסוגל זיך אונטערצוגעבען אַ פּעסימיסטישער שטימונג.

„און איהר וועט זעהן, הער דאָקטאָר, — אַלע אײַערע אומעטען וועגען דער יודישער צוקונפֿט פֿון אײַערע קינדער וועלען פֿערגעהן, ווי שוים, ווען איהר וועט זיך דערמאָנען זיך אַליין און אײַערע אייגענע שוואַכע בעוואוסטזיניגקײַט, וואָס איז נוגע צו דער יודישקײַט.

„מיר זײַנען, ווי די בלימעלעך אויפֿ'ן פֿעלד, אַ מענשליכע וואַריאַציע פֿאַר זיך, און אונזער פֿיהרער איז דאָס גרויסע געטליכע רעטעניש, וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזען ביז איצט אַ סך קליגער, ווי אַלע דאָקטוירים, פֿילאָזאָפֿען און רבנים צוזאַמען“...

ד״ר פֿײַטעלגרין האָט זיך געפֿיהלט וואונדערליך. שוין לאַנג האָט ער נישט געהערט אַזוינע ווערטער. און כאָטש נישט אַלץ האָט ער פֿערשטאַנען, און נישט מיט אַלץ איז ער געווען איינשטימיג, האָט ער געפֿיהלט, אַז עמיצער רעדט צו די טיפֿענישען פֿון זײַן געמיט. און וואונדערליך איז איהם געווען, וואָס דער סאָלדאַט האָט, נישט פֿרעגענדיג, כמעט געענטפֿערט אויף אַלע זײַנע אומעטיגע געדאַנקען. און דער סאָלדאַט האָט איהם זיך פֿלוצלונג אויסגעדוכט, ווי אַ פֿערמאַסקירטער. אין קאָפּ איז גע־

שטאַנען אַ שווערער וואָלקען פֿון די אויסגעטרונקענע ווײַנען, און פֿונדעסטוועגן איז איהם עפּעס געוואָרען אַזוי לײַכט צו מוט.

— „ווער זײַט איהר?“ — האָט ד"ר פֿײַטעלגרין דאַנקבאַר און פֿערוואונדערט אויסגערופֿען, ווען ער איז שוין מיד געוואָרען שפּרײַזען דורך די שטילע גאַסען, און האָט זיך אָפּגעשטעלט בײַ זײַן וואוינונג — „מיט וועמען האָב איך געהאַט די עהרע?“

און דער סאָלדאַט האָט געענטפֿערט מיט אַ ווייך געלעכטערעל:

„הײַנט איז אַ ליל שמורים, מיר און טויער זײַנען אָפֿען, און ווען מען זאָגט „שפֿוך חמתך“, גיסט מען אָן אַ כּוס פֿאַר אליהו הנביא... זײַט מיר געזונט, הער דאָקטאָר. אַבּער בּין איך גאָר אליהו הנביא?!“ און דער סאָלדאַט האָט זיך גיך אָפּגעזעגענט.

צום צווייטען סדר איז שוין דער סאָלדאַט נישט געקומען. די סיבּה דערפֿון איז מען נישט דערגאַנגען.

בײַם טײַך.

אַלע דרײַ האָבן זיי געשטודירט אין די אויסלענדישע אוניווערסיטעטן. אַלע דרײַ פֿלעגן זיי קומען נאָר איינמאָל אַ יאָהר אַהיים, פּסח-צײַט, ווען דער פֿריהלינג פֿלעגט זיך צעשפּילען אין אַלע זײַנע וואונדערליכע צאַרטינקע פֿאַרבען.

זייערע עלטערן האָבן געוואוינט אין דער שענער ליטווישער שטאָט ק., וואָס האָט זיך צעלעגט אין אַ טאָל צווישען צוויי טײַכען און איז געווען אַרומגערינגעלט מיט גרינע וואַלדיגע בערגעלעך.

צוזאַמענגעפֿיהרט האָט זיי דער טײַך ניעמאַן, וואָס האָט ווי אָבגעגרענעצט די שטאָט און נישט דערלאָזט, אַז צו זײַנע ברעגעס זאָל דערגרייכען דער הו-האַ פֿון שטאָטיגען קרעמער און דאָס געקלאַפּערײַ פֿון פֿערדישע פּאָדקאָווען אויף די שלעכט געברוקירטע גאַסען.

פֿאַר'ן סטודענט איז דאָס געוועהנליך בעל-הבתיש לעבען אַן אָבשטויסענדיגע זאַך. ער האָט פֿײַנט די פּראַזע פֿון די טאַטעס און מאַמעס, וואָס לעבען אין אַזעלכע נישטיגע דאגות און וואָס ווערען צערייצט און דערפֿרעהט פֿון איטליכער נאַרישקײַט, פֿון איטליכער קלייניגקײַט, וואָס אַ יונגער סטודענט איז מבטל מיט'ן ערשטען בליק.

און זיי פֿלעגען אַנטלויפֿען פֿון דער שטאָט און פֿון דער היים צו די ברעגעס פֿון טײַך, וואו אַלץ איז אַזוי פֿריש, ריין, רוהיג, שטיל און וואו דאָס וואַסער האָט זיך צעגאָסען איבער די גרענעצען זײַנע מיט אַזאַ ברייטער גאוה.

פֿאַרמיטאָגען און אין די פֿאַר-פּסח'דיגע פֿריהלינגס-פֿאַרנאַכטען פֿלעגען זיך שטענדיג בעווײַזען בײַם ברעג דרײַ יונגע סטו-

רענטישע פנימ׳ער, וואָס פלעגען שעה׳ן לאַנג אָבשטעהן בײַם טײַך און קוקען אויף זײַנע לויפענדיגע וואַסערן און שפּינען זייערע געדאַנקען און פירען ויכּוחים, וואָס זײַנען אַזוי ווײַט געווען פון דער שטאָטיגער פשטות.

איינער איז געווען אַ פערביסענער סאָציאַל-דעמאָקראַט, דער אַנדערער אַ ציוניסט, און דער דריטער אַ פּוילישער פּאַטריאָט (זײַן טאַטע האָט געשטאַמט פון פּוילען, אין שטוב האָט מען גערעדט פּויליש, און אין די אויסלענדישע סטודענטן-קרײַזן האָט ער אָנגעהערט צו דער פּוילישער קאָלאָניע).

ווען דערוואַקסענע מענשען טרעפען זיך צוזאַמען, גלוסט זיך זיי צו וויסען, צו וואָס פאַר אַ סביבה דער נײַער בעקאַנטער געהערט אָן, טאַפּען זיי זיך אַנאַנד אין די קעשענעס און פּרובען טרעפען די מעלות און חסרונות פון כאַראַקטער איינער בײַם אַנדערן.

ווען יונגע סטודענטן טרעפען זיך צוזאַמען, אינטערעסירט זיי הויפּטזעכליך די פּאָליטישע און געזעלשאַפטליכע געזינונגען איינער בײַם אַנדערן.

אין די אויסלענדישע קאָלאָניעס וואָלטען די דרײַ געזינונגען קיינמאָל נישט אַזוי לאַנג פערבראַכט אין איינעם. איטליכע פערטיידיגט זיך איהר קרײַזעל, האָט זיך אַפילו איהר קאַפע, וואו זי בלײַבט שולדיג דעם קעלנער פאַר אַן איבעריג גלאָז קאַווע.

אין דער ליטווישער פּראָווינץ-שטאָט אָבער, וואו די דרײַ סטודענטן זײַנען כמעט „די איינציגע מענשען פון איראָפּע אין טיף אַזיען" — האָבען זיי געמוזט זײַן שעה׳ן לאַנג צוזאַמען אינאיינעם.

אַזוי ווי אַלע דרײַ זײַנען געוועזן יודישע סטודענטן, פלעגט מען פערברענגען בײַם טײַך די פּאַרמיטאָגען, ווי די פאַרנאַכטען אין הייסע טיפע ויכּוחים.

און וואָס עפטער זיי פלעגען זיך טרעפען, אַלץ ווייניגער פלעגען זיי געניסען די שענקײַט פון טײַך פרילינגס-צײַט, און אַלץ מעהר פלעגט זיך צעברענען דער אַגיטאַטאָר אין זיי.

דער סאָציאַל-דעמאָקראַט האָט אַ פערביסענער בעוויזען, אַז דער טײַך איז ניט קײַן פרײַער, אַז די בלוטזויגער, די בורזשואַזיע האָט איהם גענומען אין געפאַנגעשאַפט, אַז אַלע די מענשען,

װאָס דרעהען זיך אַרום טײַך, זײַנען עקספּלואַטירטע אַרבײַטער, אָדער עקספּלואַטאַטאָרט, אַז אַן עהרליך־דענקענדיגער און פֿיה־לענדיגער מענש קאָן בײַ הײַנטיגע צײַטען נישט געניסען גאָר די שענקײַט פֿון טײַך, װײַל דאָס שװימט נישט קײַן פּראָסט שטאָל־גראָהעס װאַסער, נאָר ס'טראָגט מיט'ן שטראָם שװײס און בלוט, מאַרך פֿון די בײנער און די קרבנות פֿון קאַפּיטאַליזם.

— נישט דעריבער, קאָלעגע, — האָט ער אײנמאָל געזאָגט, — געה איך צום טײַך, װײַל איך װיל זיך אײַנװיקלען אין די װאָלקענס פֿון פּאָעזיע און שענקײַט, נאָר װײַל איך קען נישט אויס־שטעהן די שטאָט מיט אירע קרעמער, װײַל עס ציהט מיך צו די צוקונפֿטס־מענשען פֿון דער בענײַטער קולטור, צו די אַר־בײַטער, צו די עקספּלואַטירטע, װאָס טרײַבען איצט, װי שקלאַ־פֿען, די פּליטען קײַן מעמעל און דאַנציג אום פֿול צו מאַכען די שרענק פֿון די אָנגעפּרעסענע קאַפּיטאַליסטען. דער טײַך איז פֿאַר מיר אַ סימבאָל פֿון געפֿאַנגענשאַפֿט און אַ סימבאָל פֿון דער צו־קונפֿטיגער בעפֿרײַאונג.

דער פּױלישער סטודענט, װידער, האָט אומעטיג ערקלערט, אַז ער איז נישט מסכּים מיט זײַן סאָציאַליסטישען קאָלעגע. אויך ער געהט נישט צום טײַך, װײַל עס ציהט איהם די שענקײַט אַהער, אויך ער האַלט דעם טײַך פֿאַר אַ געפֿאַנגענעם, װײַל ער שטעהט אויפֿ'ן שטאַנדפּונקט, אַז דער ניעמאַן, װי די װײַכסעל זײַנען פּױלישע טײַכען. און נאָר די פּױלישע פֿרײַהײַט קען איהם אויסלייזען. אָבער ער גלויבט נישט, אַז דער אַרבײַטער װעט אַמאָל קענען איהם אויסלייזען. כּל זמן אַ נאַציע געפֿינט זיך פּאָ־ליטיש נישט פֿרײַ, קאָן איהר נאָר העלפֿען די נאַציאָנאַלע פּאַטריאָ־טישע אידעע, נישט דער סאָציאַליזם. מיר טאָרען איצט נישט רעדען װעגען רײַכע און אָרעמע, מיר טאָרען זיך איצט נישט טײלען אין קלאַסען.

— פֿאַר מיר איז דער טײַך דער געפֿאַנגענער פּרינץ, אַרום װעלכען מיר מוזען זיך אַלע פֿעראײניגען, אום איהם ענדליך אויס־צולייזען פֿון דער געפֿאַנגענשאַפֿט — האָט געענדיגט אַמאָל דער פּױלישער סטודענט נאָך אַ לאַנגען ויכּוח.

דער ציוניסט װידער האָט געשמײכעלט אין די יונגע װאָנ־

סען אין האָט רוהיג, געלאַסען, אָבער פעסט ערקלערט, אַז דער טײַך איז נישט קײן געפֿאַנגענער, נאָר אַ פֿרעמדער.

— דאָס איז נישט מײַן טײַך, דאָס איז אויך נישט אײַער טײַך, — האָט ער אַגיטירט, — אונזערע טײַכען זײַנען דער גרויסער ירדן און די, וואָס פֿאַלען אַרײַן אין איהם, האָט ער גערעדט מיט התלהבות, — אין מײַנע אָדערן רינט דאָס בלוט פֿון מײַנע עלטער=זיידעס, וואָס האָבען געשניטען מיט די שיפֿלעך די וואַסערן פֿון אַ ירדן, אָבער איך פֿיהל קײן שום צובונד נישט צו דעם טײַך, וואו עס זײַנען נאָר געפֿלאָסען די טרערען פֿון מײַנע זיידעס און עלטער=זיידעס. דער דאָזיגער טײַך דערמאָנט מיר די צײַט, ווען די פוילישע שליאַכטע האָט געמאַכט פֿון מײַן פֿאָלק, וואָס איז געקומען מיט'ן שפּאַנישען שטאָליץ פֿון אַן אַברבנאל, — אַ מה=יפית=פֿאָלק. איך האָב פֿײַנט דעם טײַך. און ווען איך פֿערקוק זיך אויף איהם, חלום איך פֿון מײַן אייגענעם. איך לאָז בלאָנדזשען מײַן בליק איבער די בערג אַרום און איך שטעל זיך מיר פֿאָר דעם כרמל און דעם הר הזיתים. איך טו דאָס אייגענע, וואָס אַמאָל אברהם מאַפּו. איך זיץ אויף אַ באַרג בײַם ניעמאַן, און זעה פֿאַר מיר דעם ירדן אַ בעליבטען פֿון די פּרעהליכע פֿרויען=געשטאַלטען און מיידלעך=געזיכטער פֿון מײַן בעפֿרײַט פֿאָלק.

אָט אַזוי פֿלעגען די דרײַ פערברענגען זייערע פֿאַרמיטאָגען און פֿאַרנאַכטען אין הייסע ויכּוחים, פֿלעגען שטענדיג בענוצען דעם טײַך צו זייער אַגיטאַציע, און פֿלעגען קוים געניסען די שענקײַט פֿון טײַך גופֿא.

נאָהענט בײַם טײַך איז געשטאַנען אַן אײַנגעהויקערט הילצערן הײַזעל, וואו עס האָט געוואוינט אַן אָרעמער ליטווישער שוסטער מיט אַ 10 יאָהריגען יונגעל, וואָס האָט אין די ערשטע יאָהרען פֿון זײַן קינדהײַט אָנגעוואָרען דעם כח אויף זײַנע פֿיסלעך. מיט געלעהמטע פֿיסלעך פֿלעגט זיך דאָס קינד בעוועגען פֿאָרווערטס אין אַ זיצענדיגער פּאָזע, אָנשפּאַרענדיג די הענטלעך אָן דער ערד און שטויסענדיג פֿאָראויס זײַן קליינעם קערפּערל. דעם גאַנצען ווינטער פֿלעגט ער ערגעץ וואו ליגען בעהאַלטען הינטערן אויווען. ווי נאָר עס פֿלעגט זיך בעווײַזען דער ערשטער וואַרעמער

פֿריהלינגס־טאָג פֿלעגט ער אַרויסקריכען אויף דער זון, ווי אַ ווערעמעל פֿון דער ערד.

אַלע טאָג, ווען די סטודענטען פֿלעגען קומען צום טײַך, פֿלעגען זיי איהם שוין געפֿינען זיצענדיג דאָרטן, אָדער שטויסענדיג זײַן שוואַכען קערפּערל באַרג אַראָב צום ברעג צו.

שעה'ן לאַנג פֿלעגט ער אָבזיצען אין זײַן קאָמישער זיצענדיגער פּאָזע מיט די מיאוס־אויסגעקרימטע מאָגערע פֿיסלעך און קוקען און קוקען. קײנער האָט נישט געאַכט אויף איהם, און דאָס שטיק ברויט, מיט וואָס ער פֿלעגט זיך וואַרעמען אויף דער זון, ווי אַ פֿויגעל מיט אויסגענעצטע פֿעדערן, און פֿלעגט זויגען די פֿריהלינגס לופֿט, ווי אַ מענש, וואָס איז אָקאָרשט אַרויס פֿון דער געפֿאַנגענשאַפֿט. אויף זײַן קראַנק פּנים'ל איז געווען אויסגעגאָסען אַזאַ גליקליכער צופֿרידענער שמייכעל, ווי מען זעהט דאָס נאָר בײַ מענשען, וואָס ווערען גענעזען נאָך אַ לאַנגער קראַנקהײַט.

פֿאַר'ן סאָציאַל־דעמאָקראַט איז אָבער דאָס יונגעל געווען דער לעבעדיגער קרבן פֿון קאַפּיטאַליזם, פֿאַר'ן פּאָלאַק — די פּוילישע געלעהמטקײַט, וואָס קען נאָר שטויסען די פּוילישע קולטור זיצענדיג, אָנגעשפּאַרט מיט די הענט צו דער ערד, און פֿאַר'ן ציוניסט איז דאָס גלאַט געווען אַ פּערזעהעניש פֿון אַ פֿאָלק, וואָס שטעהט אַזוי נידעריג אין דער קולטור.

און אײנמאָל האָבען זיי אַלע דרײַ זיך דערנעהנטערט צום קאַליקע און איהם אָנגעהויבען אויספֿרעגען. דער סאָציאַליסט פֿרעגט איהם מיט רחמנות:

— צי קענסטו שרײַבען און לייענען, יונגעלע?

— ניין, — ענטפֿערט דאָס קינד, — איך קען אָבער פֿאָהרען אויף אַ שיפֿעל, און זיצען אויף אַ פֿערד, — זאָגט דאָס קינד שטאָלץ.

— צי האָסטו ליעב דעם טײַך? פֿרעגט איהם דער צווייטער.

דער קאַליקע פֿערשטעהט נישט, וואָס מען וויל פֿון איהם, און ווערט אַ ביסעל אויפֿגערעגט.

— צי איז דיר דאָ גוט בײַם טײַך. צי האָסטו הנאה צו זיצען דאָ? מישט זיך אַרײַן דער ציוניסט.

דאָס יונגעל קוקט אויף איהם מיט אַזאַ שמייכעל, ווי מען

װאָלט איהם געפֿרעגט, צי איז געשמאַק צו עסען ברויט מיט פּוטער, און ער הויבט זיך אָן מיט די הענט אָבצורוקען פֿון די דרײַ לאַנגװײַליגע סטודענטען, װאָס שטערען איהם זײַן פֿערגעניגען, װאָס לאָזען איהם נישט קוקען שטיל אויפ׳ן טײַך און די ברעגעס, װעלכע הויבען שוין אָן זיך צו בעציהען מיט גרינס.

און דער ציוניסט, װאָס האָט געקענט אַמאָל זאָגען אַ גוט װאָרט, האָט פּלוצלונג אַ פֿרעג געטאָן זײַנע קאָלעגען: — װי מיינט איהר, װער האָט מעהר הנאה פֿון עקספּלואַטירטען, געבאַנגענעם און פֿרעמדען טײַך, ער, אָט דער קאַליקע, אָדער מיר, יודישע סטודענטען, װאָס פֿיהרען אַװעלכע הייסע װיכּוחים װעגען טײַך, און זעהען קיינמאָל נישט אָהן די פֿאַרבען פֿון פּאַרטייאישע געזינגען?

און װידער האָט זיך צעבּרענט בײַ די סטודענטען אַ לאַנגער הייסער װיכּוח.

דער משוגע׳נער ראָטשילד.

דאָס האָט געפּאַסירט אין פּאַריז. זיי זײַנען געזעסען זאַלבע־דריט אין אַ קליינעם קאַפע אויפ׳ן מאָנמאַרטר, און האָבען גע־צויגען דורך שטרויעלעך אַ קיהלען לימאָנאַד־געטראַנק.

איינער אַן אָקאָרשט געענדיגטער יוריסט, וואָס האָט געהאַט פאַר זיך די שענע אויסזיכט צוגעלאָזען צו ווערען אין רוסלאַנד צום עקזאַמען און נישט צוגעלאָזען צו ווערען צו דער אַדוואָ־קאַטור.

דער צווייטער — אַ יונגער דאָקטאָר, אָרעם און פערחוב׳עט און מיט אַ קנאַפּער האָפענונג, וואו עס איז צו בעקומען אַ בע־צאָהלטע שטעלע.

און דער דריטער איז געווען אַ יודישער קינסטלער, וואָס האָט זיך געהאַט „זײַן אייגענעם וועג" אין דער קונסט (ווי אַלע קינ־סטלער פון די 30 טויזענט, וואָס בעפעלקערן פּאַריז), און אָפט פלעגט איהם אויספעהלען דאָס קליינגעלט אויף די נויטיגע פאַרבען.

זײַנען זיי אָבער אַלע דרײַ געווען יונג, יונג אין יאָהרען און יונג אין שׂכל.

האָבען זיי זיך נישט שטאַרק אָבגעגעסען דאָס האַרץ, און פלעגען אָפט מיט פערוואָרפענע קעפּ און פערחלומ׳טע בליקען שפּרײַזען דורך די פּאַריזער רײַכע און אָרעמע גאַסען.

אין די אָרעמע גאַסען האָבען זיי געהאַט זייער רעאַלע דירה, אין די רײַכע — פלעגען נאָר אַרומשוועבען די שענע גליקליכע חלומות און בענקענישען, וואָס מאַכען פול אַ יונגען קאָפּ און אַ יונג האַרץ.

יעדע שענע פּאַריזערין, וואָס פלעגט לײַכט און שלאַנק זיך פאַרבײַטראָגען פאַר די בליקען, — איז געווען אין די יונגענד־חלומות — זייערע.

אַלע די שענע רײַכע פֿליטערלעך, וואָס פֿלעגען אַרויסשײַנען פֿון די גרויסע מאַגאַזינען — זײַנען אין זייער בליק געווען דאָס, מיט וואָס זיי וועלען בעפוצען זייער געליעבטע פֿרוי, זייער גליקליך היים.

און ווען זיי פֿלעגען שפּאַצירען אין די רײַכע קונסט־גאַלערעען, פֿלעגט זיך זיי דאַכטען, אַז דעם טיפֿען אײַנדרוק וועלען זיי איך אײביג אַזועקטראָגען מיט זיך אַהיים, אַז זיי וועלען דאָס קײנמאָל ניט פֿערגעסען, אַז די גאַנצע גאַלערעע איז אַרײַן בײַ זיי אין האַרצען און וועט בלײַבען אײביג זייער אינעווייניגסטע גײַסטיגע בעפּוצונג.

בקיצור, זיי זײַנען געווען יונג.

אָבער טייל מאָל פֿלעגען קומען טעג, ווען נויט און מאַנגעל פֿלעגען צערײַסען זייער האַרץ אין שטיקער.

אַהונגעריגער חלומ׳ט נישט פֿון ברויט, נאָר פֿון די פֿײַנסטע מאכלים, אַבענקענדיגע מאַטעריעל־אָרעמע יוגענד חלומ׳ט ניט וועגען אַפּשוט בעקוועמע חיונה, נאָר פֿון מיליאָנען...

גראָד אין אַזאַ טאָג זײַנען זיי געזעסען זאַלבעדריט אין אַ קליינעם קאַפֿע אויפ׳ן מאָנמאַרטר. —

זײַנען זיי געזעסען און פֿיל געצויגען דעם זאַפֿט פֿון די שטרויעלעך (צאָהלען האָט מען נישט געדאַרפֿט, זיי האָבען געהאַט קרעדיט בײַם בעל־הבית).

האָט זיך איטליכער געמאַכט אַמינע, אַז די בייזע צײַט האָט פֿאַר איהם קײַן ממשות נישט, אַז ער לאַכט פֿון די שלעק, וואָס עס שיקט אָן איף איהם עפּעס אַ שלימזל אין הימעל, אַז ער בויט אויף זײַן יוגענד און זײַן קראַפֿט, — און פֿלעגט מיט אַ פֿערטראַכטען אויסדרוק אָנשטעלען זײַנע פֿער׳חלומ׳טע אויגען אויף ערגעץ אַפּינטעל פֿון דער פֿערשטויבטער וואַנט.

קיינער האָט זיך נישט געקלאָגט. אַדרבה, איטליכער האָט זיך בעריהמט דערמיט, ווי ווייניג ער דאַרף, אום זיך צו פֿיהלען גוט.

איינער האָט זיך בעריהמט, אַז איהם איז קיין חילוק נישט, צי דאָס בעט איז ווייך אָדער האַרט, ווי אַברעט: ער שלאָפֿט שטענדיג ווי אַדער׳הרג׳עטער.

דער צווייטער האָט מיט גאוה גערעדט מכּח זײַן געזונטען מאָגען. פעטע פלייש, קעצישע פלייש — אַלץ אײנס. אַפילו ציגעל וועט זײַן מאָגען פערדײַען.

דער דריטער, וואָס פלעגט זיך דערהאַלטען פון שטונדען־געבען, האָט מיט שמאָלץ דערצעהלט, אַז ער ניצט קיין מאָל נישט קיין טראַמוויי, קיין אָמניבוס. וואָלטען נאָר זײַנע שטיוועל געקענט אַזוי פיל פערטראָגען, ווי עס ווערען זײַנע פיס נישט פערמאַטערט.

כאָטש איטליכען האָט שטאַרק געפיקט אין האַרצען, נאָר אין זייער מוּת האָט אַרומגעטאַנצט די גאוה פון דער יוגענד, וואָס קוקט אויף זיך, ווי אויף דעם אָנהויב פון דער וועלט.

אין קליינעם קאַפע איז שפּעטער צוועלע צוגעקומען צו דער קאָמפּאַניע נאָך איינער אַן אַלטער סטודענט פון אַ יאָהר 40, מיט אַן אָבגעבלאַקירטער פעלערינע, אָבגעבלאַקירט ווי זײַנע בלאָהע אויגען, און ווי די צמאָליגע פרישע פאַרב פון זײַנע באַקען — און האָט זיך צוגעזעצט צום טישעל.

ער האָט אָהן ווערטער, מיט אַ וואונק עפּעס בעשטעלט, און האָט זיך מיט אַ מידען בליק גענומען צוהאָרכען צו די בעריהמערײַען פון די יונגע סטודענטען.

נאָר פּלוצלונג האָט ער איבערגעהאַקט די קאָלגען זײַנע און האָט געפרעגט:

— קינדער, איהר האָט געהערט די מעשה פון „משוגענעם" רויטשילד?

— אַלע רויטשילדס זײַנען משוגעים, — האָט זיך געוויצעלט דער מאַלער. — נאָך ביז הײַנטיגען טאָג האָבען זיי מיר נישט אָבגעקויפט קיין איין בילד.

— ווען איך וואָלט געהאַט רויטשילדס אייגענס, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס צו טון, — האָט זיך פערקלערט דער יוריסט.

— אפשר דאַרף דער משוגענער רויטשילד אַ לייב־דאָקטאָר? — האָט געחוזק'ט דער יונגער מעדיצינער.

נאָר דער אַלטער סטודענט האָט ווידער איבערגעהאַקט דעם שטרוים פון זײַנע יונגע חברים'ס וויצען.

— מען דערצעהלט אייך אַן אמת'ע מעשה און אידר מאַכט פּוילע וויצען, — האָט ער זיך ווי כּלומר'שט געבייזערט. — פאַרמאַכט אייער לויזען מויל און הערט!

און דער אַלטער אָבגעבלאַקירטער סטודענט האָט אָנגעהויבען:

— ערשט היינט דערגאַנגען. אַ מאָדנע מעשה!

צווישען די יונגערע רויטשילדס איז דאָ איינער, וואָס זאַמעלט — פליי, שיקט ער ספּעציעלע עקספּעדיציעס אין די הייסע לענדער צו געפינען זעלטענע מינים פון פליי. ס'איז דאָ איינער, וואָס זאַמעלט נאָר דאַמען-ציגערלעך פון אַלטצעהנטען יאָהרהונדערט.

נאָר זיי אַלע זיינען פאַר אייך נישט אינטערעסאַנט. עס איז אָבער דאָ איינער, וואָס איז אין אַלגעמיינעם אַ קלאָרער בעזעסענער מענש, נאָר ער האָט אַ מאָדנע משוגעת, וואָס דויערט אינגאַנצען עטליכע מינוט, און דאָס — נאָר פריהמאָרגענס.

איטליכען פריהמאָרגען, ווי ער שטעהט נאָר אויף, נעמט ער אַרויס זיין טשעק-ביכעלע, שרייבט אַ קוויט אויף אַ מיליאָן פראַנק, חתמ'עט אונטער מיט זיין נאָמען, רייסט דאָס אָב פון ביכעלע, צעקנייטשט דאָס און מאַכט דערפון אַ מין רונדען פּאַפּיר-קניידעל, און לאָזט זיך אַרויס צופוס איבער די פּאַריזער גאַסען, איטליכען טאָג אין אַן אַנדער גאַס. מיט אַמאָל נעמט ער אַרויס פון קעשענע דאָס צוקנייטשטע פּאַפּירעל און וואַרפט דאָס אַוועק...

— און צי האָט שוין עמיצער אַמאָל געפונען דעם דאָזיגען טשעק?! האָבען די דריי אַלע אין איינעם אַ פרעג געטאָן.

— שוין צעהן יאָהר, — האָט דער אַלטער סטודענט רוהיג געענטפערט — ווי דער משוגענער רויטשילד וואַרפט אַרויס אַלע טאָג אַ טשעק אויף אַ מיליאָן פראַנק, און נאָך ביז היינטיגען טאָג האָט זיך נישט געפונען אַזאַ גליקליכער מענש, וואָס זאָל דאָס אויפהויבען.

די דריי זיינען מיט אַמאָל אַנטשוויגען געוואָרען, אויך דער אַלטער סטודענט האָט מעהר נישט גערעדט.

שטיל און פערטראַכט האָט מען געצויגען דעם זאַפט פון

די שטרויעלעך, און עפּעס האָט זיך געדולט, אַז איטליכער מײַדט אויס דעם חבֿרס בליקען.

און פּלוצלונג האָט זיך אויפֿגעהויבן דער יוריסט און האָט זיך אָהן ווערטער גיך געזעגנט מיט זײַנע חבֿרים, און זיך געלאָזט ערגעץ לויפֿען.

נאָך איהם האָט זיך אויך אויפֿגעהויבן דער יונגער דאָקטאָר. ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ער מוז נאָך הײַנט זײַן אויף אַ פֿערזאַמלונג.

אין אַ ווײַלע אַרום האָט זיך, מיט אַ געמאַכטער איראָניע אויפֿ'ן געזיכט, אויפֿגעהויבן דער מאַלער, לאַכענדיג ממזריש צום אַלטען סטודענט.

— מען דאַרף געהן זוכען, ברודער, דאָס פּאַפּירעל פֿון מישוגע'נעם רויטשילד.

דער אַלטער סטודענט איז איבערגעבליבן אַליין בײַם טישעל פֿון קאַפֿע. אין זײַנע אָבגעבלאַקירטע אויגען האָט געשפּילט אַ פֿײַערל. זײַנע ליפּען האָבען זיך געקרימט אין אַן איראָנישען שמייכעל.

ער האָט שוין אין זײַן דמיון געזעהן ווי די „דרײַ" שלעפּען זיך מיט אײַנגעבויגענע קעפּ צו דער ערד און צו די רינשטאָקען און וואַרפֿען זיך אַלע ווײַלע מיט האַרצקלאַפּעניש אויף איטליך צעקנייטשט פּאַפּירעל.

ער האָט שוין אַזאַ שפּיצעל נישט איינמאָל אָבגעטאָן, ווען עס איז איהם מיאוס געוואָרען די בעריהמערײַ פֿון אַ באַנאַלער יוגענד.

די זילבערנע קארעטקע.

ביז צו מײן צוג איז איבערגעבליבען דרײ שעה צײט. אײגענטליך, גאר נישט אזוי פיל, ווען מען זיצט בײ זיך אין דערהײם. אבער די פאר שעה ווערען א בלײערנע משא, ווען מען איז אין דער פרעמד, ווען די זאכען ליגען שוין אויפ'ן וואקזאל, און די קעשענעס זײנען אנגעשטאפט מיט אלערלײ פעקלעך, וואס האבען קײן מקום מנוחה ניט געפונען אין דעם בײליגען טשעמאדאן.

איך האב גענומען בלאנדזשען איבער דער גרויסער קאלעדיגער גאס פון דער פרעמדער שטאט; און אזוי ווי די שטאט איז מיר געווען לחלוטין פרעמד — האט זיך מיר אויסגעדולט, אז דער גאנצער ברען, קאך, הו־הא האט עפעס קײן ציל ניט פאר זיך, אז מענשען לויפען, רעש'ן, שפרינגען אראב און ארויף אויף טראמס, ווי אין עפעס א ווילדער מהומה, אז דא האוועגען עפעס ארום פער'משפט'ע נשמות אין קאפעלושען און רעק, ווערען געשלײדערט פון אײן עק צום אנדערן, נישט ווײל עס טרײבט זײ אן אינעווײניגסטער כח, נאר א מורא'דיגע האנט פון עפעס א מלאך הדומה, וואס שפילט זיך מיט גופים פון זינדיגע מענשען, ווי די קינדער אין גארטען מיט א גומענער פילקע. אט פליהט די פילקע צום הימעל, אט פאלט זי ארײן אין א קאלושע און ווערט צעריסען מיט א הילכיגען קנאק, ווײל איהר גומענער מלבוש איז געפאלען אויף דעם שארפען קאנט פון א הארטען גרויסען שטײן.

מײן אויג פאלט מיט אמאל אויף א ווײס שילד, אויף וועלכען עס שטעהט אויסמאלירט דער נאמען פון מײנעם אן אלטען בעקאנטען, און איך ראטעווע זיך פון מײן געדריקטער שטימונג אין דעם טויער פון מײן אלטען בעקאנטען.

מען דאַרף אַרויף צו איהם. שוין צעהן יאָהר, ווי מיר האָבען זיך נישט געזעהן. מיר האָבען זיך צעשיידט אין דער צייט, ווען דער יונגער דור האָט דורכגעלעבט זיין גרעסטע אָפּטימיסטישע צייט, ווען יעדער איז אַרומגעגאַנגען מיט זיין איינציגען רעצעפּט אויף צו ראַטעווען כלל־ישראל. אונזערע וועגען זיינען געווען פערשיידענע. אָבער איטליכער פון אונז האָט געשעצט דעם ריינעם אידעאַליזם פון צווייטען. מיר האָבען זיך ליב געהאַט. אין דעם גרעסטען ברען פון אונזער אַני־מאמינ׳ס־אַגיטאַציע פלעגען מיר שטענדיג וואַרפען אַן אויגעל אויף די פערשיידענע בימות, וואו איטליכער פון אונז איז געשטאַנען און געדרש׳ענט. די פיינע דינע פעדים פון סימפּאַטיע צווישען אונז זיינען אויך דאַן נישט צעריסען געוואָרען, ווען די פלאַמענדיגע דרשות האָבען זיך צעברענט אָהן שום רחמנות, ווי אַ שׂרפה.

שפּעטער זיינען מיר מיט אַמאָל אַלע פערשטומט געוואָרען, נאָך דער שׂרפה איז געבליבען נאָר אַ הייפעלע אַש. מיר האָבען זיך איינער די אַנדערע פערלאָרען. מיר זיינען געוואָרען בעלי־הבתים און זיינען מיט אַמאָל ווי עפּעס נעלם געוואָרען...

מען דאַרף אַרויף צו איהם.

מיין אַלטער בעקאַנטער איז אין דער היים נישט געווען, אויפגענומען האָט מיך זיין פרוי, וואָס האָט געמאַכט אַ מינע, אַז זי פרעהט זיך צו זעהן אַן אַלטען פריינד פון איהר מאַן, און האָט מיר געבעטען וואַרטען, ביז דער מאַן וועט קומען. אין בישלעכווייז האָבען מיר אָנגעהויבען פּלוידערן, ווי נאָהענטע מענשען... זי איז אַ היינט־מאָדישע יודישע טאָכטער. איהר איינציגע שפּראַך איז רוסיש. טאַטע און מאַמע האָבען נאָך יודיש גערעדט. מיט די קינדער האָבען זיי שוין גערעדט רוסיש, פערבייטענדיג דעם „שין“ און דעם „סמך“, אָדער דייטש — מיט׳ן „פּתח“. איין שוועסטער איהרס איז קאַטויליש; זי האָט חתונה געהאַט מיט דעם בעריהמטען גרויסען פּוילישען ראַדיקאַל, וואָס האָט... א. אַז. ו. איהר ברודער איז אַ פּראַוואָסלאַוונער; ער האָט זיך פערליבט אין אַ רוסישער קורסיסטקע, אַ פּלימעניצע פון גענעראַל פּ., דעם גרויסען מוחס. זי אַליין מאַכט אויך קיין חילוק ניט צווישען אמונות. צופעליג איז איהר „מישא“ אַ יוד, נאָר דאָס אַרט איהר ניט. אַמאָל, אין די

סטודענטישע יאָהרען איז ער געווען אַ ס.-ס., געהאַלטען פון נאַציאָנאַליזם, איצט אָבער איז ער שוין נישט קיין „שאָוויניסט“. א. אַז. וו. א. אַז. וו....

פון סאַלאָן זיינען מיר אַריין אין מאַנס קאַבינעט, דערנאָך אין עס-צימער, דערנאָך אין קינדער-צימערל, וואו די אָנגעוואָרפענע שפּיל-צאַצקעס און דאָס ליידיגע בעטעל האָבען שוין מיר געוויזען, אַז עס דרעהט זיך שוין אַרום אויף דער וועלט אַ דריי-יעהריגער מאַנסביל אין אַ גערטעל ערגעץ-וואו.

מיינע אויגען האָבען געוואָלט עפּעס אַ סימן, עפּעס אַ זכר, וואָס זאָל מיר דערמאָנען אַ יודיש הויז, ווייניגסטענס, אַ זכר פון אַ מענשען, וואָס איז אַמאָל געשטאַנען אויף אַ יודישער בּימה. אומזיסטע אַרבּייט.

איך האָב זיך געפיהלט, ווי אין אַ גוטען האָטעל, וואו עס בּייטען זיך די געסט, אָבער קיינמאָל נישט די בּילדער אויף די ווענט און דער שטיוועל-אויסציהער בּיים שלאָף-טיש.

צי פיהלט מען אין אַ האָטעל די אַטמאָספערע פון משפּחה'דיגקייט? צי פיהלט מען דאָרט דעם נישט-זיכטבּאַריגען שאָטען פון אַן אייגענער אָדער אַ כּלל'ישער פערגאַנגענהייט? צי איז בּכלל דאָ אין האָטעלען, חוץ אויסערליכער ציוויליזאַציע, אַ שטיקעל איינערליכע קולטור?

און איך האָב שוין חרטה געהאַט, וואָס איך בּין געגאַנגען אויפזוכען אַ מענשען, וואָס איז נעלם געוואָרען, וואָס האָט, ווי אַמאָל שאַמיסאָ'ס „פּעטער שלעמיל“, פערלאָרען דעם אייגענעם שאָטען...

מיט אַמאָל האָב איך דערזעהן אויפ'ן שרייב-טיש צווישען די צעהנדליגער שענע אָנגעשטעלטע זאַכען אַ זילבּערנע קאַרעטקע, — די קאַרעטקע, וואָס טאַטע און מאַמע פון יודישע בּעל-הבּת'ישע הייזער פלעגען אין די 80-ער יאָהרען זיך בּרענגען אַנאַנד זומער-צייט אַ מתּנה, ווען זיי פלעגען זיך צוריקקעהרען פון קאַרלסבּאַה אָדער מאַריענבּאַד.

די דאָזיגע זילבּערנע קאַרעטקע, מיט אַ צוגעלייטער פּושקע פאַר שוועבּעלעך און מיט אַ שאַרפען קאַנט — אַ ציגאַרען-שפּיץ אָבצושניידען, — און מיט אַ כּלי'לע, אַש אַריינצוואַרפען, —

די דאָזיגע זילבערנע קאַרעטע איז דעמאָלט געווען אַ סימן פֿון אַ פֿעסטער בעל־הבית׳ישקייט. נוצן מיט איהר פֿלעגט מען זיך נישט, אָבער יום־טוב, ווען מען מעג רייכערן, פֿלעגט מען מיט איהר פֿערפוצען דעם טיש, וואָס איז געווען אַ גאַנצען טאָג אָנגעשטעלט מיט אַלערליי בעל־הבית׳ישען כיבוד.

די קאַרעטע האָט מיט אַמאָל עפּעס דערוואַרימט דעם קאַל־טען האַטעל פֿון מיין אַלטען בעקאַנטען. מיר האָט זיך מיט אַ מאָל אויסגעדוכט, אַז איין זכר, איין וואָרצעל האָב איך פֿאָרט געפֿונען אין די קאַלטע צימערן.

פֿאַר מיינע אויגען האָט זיך שוין געמאָלט אַ בילד פֿון אַ יודישער בעל־הבית׳ישקייט, איך האָב שוין, דוכט זיך, געקוקט אין די פּנים׳ער די טאַטע־מאַמעס, וואָס האָבען בעשענקט דער וועלט מיט אַזעלכע גלייכגילטיגע שאָטען־אָרימע יודעלעך; איך האָב שוין געהערט זייער דייטש מיט׳ן „פּתח“, און ווי זיי ברעכען די צונג, רעדענדיג מיט די קינדער אויף רוסיש, און ווי עס צע־גיסט זיך זייער לשון, ווען זיי קומען אַריין ביי זיך אין שלאָף־צימער און הייבען־אָן צו רעדען מאַמע־לשון. איך האָב דערזעהן פֿאַר זיך דעם „פֿרייען“ יודען אין ענדע פֿון פֿאָריגען יאָרהונדערט, און די פּוסטקייט אַרום איז מיט אַמאָל עפּעס פֿולער געוואָרען.

פֿון דער זילבערנער קאַרעטקע, וואָס איז אַזוי תמ׳עוואַטע געשטאַנען אויפֿ׳ן שרייב־טיש, האָט זיך דערהערט אַ שטילע, שטי־לע מעלאָדיע.

— ווי קומט צו אייך דער דאָזיגער אַש־בעכער? — פֿרעג איך דאָב וויבעלע פֿון מיין בעקאַנטען, וואָס האָט, חוץ אַלערליי גוטיגקייטען, נאָך אַ דאָקטאָר־דיפּלאָם און פֿון אַ שווייצער אוני־ווערסיטעט, — מן הסתם, האָט דאָס דער מאַן אַריינגעבראַכט אין דער בעל־הבית׳ישקייט?

— ניין, — אַ ירושה־זאַך פֿון מיין פֿאָטער — האָט זי געענט־פֿערט. און דערביי האָט זי, ווי אַ „געבילדעטע פֿרוי“, שטאָלץ אַ קוק געטאָן אויף מיר. זי האָט מן הסתם געטראַכט:

— איך ווייס, אַז דאָס איז נישט לויט דעם היינטיגען גע־שמאַק, אָבער עס איז מיינס אַ ירושה־זאַך, אַן אַנטיקע זאַך, און דאָס מעג שטעהן אין פֿיינסטען סאַלאָן.

אונזערע היינטיגע „געבילדעטע“ שעצען הויך „אַנטיקע“ זאַכען.

די פאַמיליע קוקורעווסקי.

איטליכס מאָל, ווען איף אַ באַזעלער ציוניסטישען קאָנגרעס פלעגט ווערען אַ טומעל, אַ געפילדער, אַ קריגעריי צווישען די לאַנדסמאַנשאַפטען און צווישען די פערשיידענע פראַקציעס איף די רוסישע פאָרקאָנפערענצען — דעמאָלט פלעג איך גיך פערלאָזען די קאַזינאָ-זאַלען און פלעג אַוועקגעהן מאַכען אַ בעזוך דער בעריהמטער באַזעלער טויב-שטומען-שולע.

דאָרט, ביי די טויב-שטומע, וואו דער רעדעוודיגער לעהרער רעדט אויך נאָר איפּ'ן וואונק און מיט די פינגער, דאָרט, אין דער טיפער שטילקייט פון אַ טויבען-אויער און אַ שטומער צונג פלעג איך זיך אויסרוהען און איינשטילען אַ ביסעל מיינע צערייצטע נערווען, וואָס האָבען געפלאַטערט און געציטערט ווי טעלעגראַפען-דראָט נאָך אַ דונער.

היין באַזעל האָב איך נאָך געלעבט אין פיל אַנדערע שטעט, וואו יודישע און ניט יודישע פּאָליטיקער קלייבען זיך צונויף און צערייצען זייערע נערווען אין אַלערליי ויכוחים און אינטריגעס. אָבער אין ערגעץ האָב איך נישט געוואוסט אַזוי גענוי דעם וועג צו אַ רוהיגער אינזעל פון אַ טויב-שטומען-שולע, וואו איך זאָל זיך קאָנען אַ ווייל ראַטעווען פון דעם געפילדער אויף אונזער פּאָליטישער גאַס.

און דעריבער איז מיר טאַקע באַזעל אַזוי איינגעבאַקען אין האַרצען. וויל איך דעם היץ, דעם ברען, דעם קאָך, דאָס געפילדער פון אַ יודישען לעבען — לויף איך אַריין אין אַ זאַל פון קאַזינאָ; וויל איך די מנוחה, די שטילקייט פון אַ געשמאַקען שלאָף מיט וואַטע אין די אויערן, — מאַך איך אַ וויזיט די טויב-שטומע, וואָס זיינען פאַר מיר טאָפּעלט שטום, ווייל איך פערשטעה נישט די

שפּראַך פֿון די ליפּען-צייכען אין דעם טאַנץ פֿון געשיקטע טויב-שטומע פֿינגער. אין באַזונדער קאַזינאַ האָט שטענדיג פֿערהילכט מיינע אויערן אַ הונערדיגער „שמע ישראל", בּיי די טויבע און שטומע האָט זיך געטראָגען אין דער לופֿטען אַ תּפֿילה בּלחש, אַ מין „ברוך שם כּבוד מלכותו לעולם ועד".

* * *

נישט אין איטליכער שטאָט, ווי געזאָגט, געפֿינט זיך אַזאַ מין געבענשטע שול, וואָס זאָל קאָנען מיך איף אַ ווילע בערוהיגען די צעררייצטע נערווען, און אין טייל לענדער איז אַפֿילו בּיי די טויב-שטומע נישט שטיל.

מיר געדענקען נאָך אַלע די צייט, ווען אַפֿילו בּלינדע, הינקענ-דיגע, טויבע און שטומע האָבען געשיקט זייערע פֿאָדער-גען צו דער „פּמליה של מטה", און געהאַט זייער פֿערטרעטער אין דער „חברה פֿון אַלע חברות".

אין אַזעלכע צייטען און אין אַזעלכע ערטער ראַטעווע איך מיינע צעררייצטע נערווען פֿון אַ מיאוס'ן סוף דורך אַן אַנדער מיטעל.

איך טו אָן דעם מאַנטעל איף די פּלייצעס און לאָז זיך גערן צו איינעם פֿון מיינע בעקאַנטע פֿון דער פֿאַמיליע קוקורעווסקיס אין פֿערברענג בּיי איהם צו עטליכע שעה.

די פֿאַמיליע קוקורעווסקים האָבען אַ מאָדנע טבע. זיי לעבען קיינ-מאָל נישט מיט דער צייט, נאָר מיט עטליכע יאָרהונדערטער פֿריהער. דאָס זיינען וואונדערליכע נשמות, וואָס האָבען על פּי טעות פֿער-שפּעטיגט געבאָרען צו ווערען מיט עטליכע הונדערט יאָהר.

דאָס זיינען אַזוינע לייט, וואָס האָבען אַ גוסט דערינו, צו וואָס עם האָבען געהאַט אַ חשק אונזערע אור-אור-עלטער-זיידעס. זייערע הייבער ווייסען גענויער דעם נישט בּרוקירטען וועג צו דער דער מקוה, ווי די געפּלאַסטערטע גאַס, וואָס פֿיהרט צום טעאַטער. די מענער האָבען נאָך בּירושה פֿון דורות די „שטעט" בּיי דער מזרח-וואַנט אין בּית-המדרש. און ווען זייער פֿיס פֿערטראָגט זיי איף אַ היינטיגער בערזע, זוכען זייערע בּענקענדיגע אויגען דעם פֿאַרצייטיגען מאַרק, און דעם פּרנס-חודש'ס שטוב בּיים מאַרק, וואָס פֿלעגט וואַרפֿען

איך אים אַזאַ בכבודיגען שאָטען. און זייערע קינדער, כאָטש זיי בעזוכען שוין גימנאַזיעס, אוניווערסיטעטן א. אַז. וו., האָבען אַ פנים פון אַ פאַרצייטיגען בחור, וואָס האָט נאָר געקענט דעם חדר, דעם רבין, דעם בית־המדרש, דעם שוועהר, וואָס גיט אייביגע קעסט. און ווידער דעם בית־המדרש און אָבער דאָס שטיבל.

טייל־מאָל שפּרינגט אָבער אַרויס איינער פון די קוקורעווסקיס, וואָס, נישט וויסענדיג דעם סוד פון זיין שפּעטערן געבוירען ווערען, — הייבט ער אָן צו פילאָסאָפירען און זיך אויסצוקליגלען אַזאַ וועלט־אָנשויאונג, וואָס פּאַסט פאַר זיין אַרכאַאיסטישער נשמה.

און טאַקע דער האָזיגער קיקורעווסקי בערוהיגט מיך אַמאָל נאָך מעהר, ווי מאַנכער געבוירענער טויב־שטומער.

* * *

חיים קוקורעווסקי — אַזוי איז זיין כשר'ער נאָמען — איז זיך אַ בחור אין די יאָהרען, וואָס פערלעבט אין רוהיגקייט און אין שטילקייט אַ קליינע רענטע פון זיין פערמעגען צוזאַמען מיט אַן אַלטער מוטער.

ער לייענט נישט קיין צייטונגען, קיין היינטיגע זשורנאַלען. ער האָט אפשר אויך קיינמאָל נישט געהערט דעם נאָמען פון אַ היינטיגען בערימטען שרייבער. ער איז אַ גרויסער ליבהאָבער פון אַלטע גראַווירען, פון פאַרצייטיגע בילער, בעזונדער פון אַזויגע אַלטע בילער, וואָס גיבען איבער די זכרונות פון אַמאָליגע, אַמאָליגע פאַרצייטיגע מענשען. וויל ער לייענען אַ דראַמע, לייענט ער שעקספּיר: וויל ער לייענען אַ לוסטיג מעשה'לע, נעמט ער באָקאַטשיאָ אין אַן אַלטען הויז־לעדער־בונד.

אויף זיין שרייב־טיש וועט איהר נישט געפינען קיין היינט־מאָדישע קאָנווערטען און פּאַפּיר. אָנשטאָט שטאָל־פעדערן בענוצט ער זיך מיט גענזען־פעדערן און צווישען זיינע מגילות (ער האָט ליב פאַרמעטענע מגילות) וועט איהר אויך געפינען אַן עלטען פּאַפּירוס, אויף וועלכען עס האָבען נאָך אַמאָל געשריבען די חרטומים פון מצרים.

און זיין חדר דרינגט נישט אַריין די לופט פון אַ נאַפט־לאָמפּ

(פון עלעקטרי, גאז וויל ער בכלל נישט וויסן). זיין טשובעק פערוויכערט ער נישט מיט קיין שוועבעלע און ווען עס רוקט זיך אן די נאכט, צינדט ער אן וועקסענע ליכט אין א קאנדעלאבער, וואס האט דאס פנים פון א מנורה.

חיים קוקורעווסקי האט נישט ליב צו קומען מיט׳ן היינטיגן לעבן אין גרויסע מחוקות. ער האט ליב איבערצוחזרן דאס ווערטעל: „פון צו־גרויס מחותנ׳שאפט קומט אפט ארויס, אז מען צעכריגט זיך שטארק". און ער וויל זיך נישט צעקריגן מיט׳ן לעבן, דערום קוקט ער אויף איהם פון דער ווייטענס. היימיש פיהלט ער זיך נאר, ווען ער האט צו טון מיט די סימנים, מיט די סימבאלען פון אן אלטער געשטארבענער צייט.

* * *

קום איך אריין צו חיים קוקורעווסקי א צערייצטער, א צעכאלעמטער און א פערביטערטער פון צו־פיל ליבע, און א פערבייזטער פון צו־פיל רחמנות, — קיהלט ער מיך שוין אפ מיט זיין חוזק׳דיגן ניגונ׳דעל פון דייטשען פאעט שילער:

„זייט אומשלונגען מיליאנען!
דיזער קוס דער גאנצער וועלט!"

און איך ווייס שוין, וואס ער מיינט דערמיט. דען חיים קוקורעווסקי, וואס האט ליב דאס לעבן נאר פון דער ווייטענס, שמייכעלט שפעטיש פון נא״ישען פאעט, וואס וויל אומארמען מיליאנען מענשען, וואס וויל קומען אין אזא נאהענטקייט מיט דער וועלט, אז ער זאל זיך מיט איהר קאנען צוקושען.

— „ס׳אר א פערלאנג פון א מענשען, — האט איינמאל חיים געחוזק׳ט, — ער וויל גיך אפקושען די גאנצע וועלט, ווי א שענע שיקסע אויפ׳ן הויף, ביי וועמען ביידע הענט זיינען פערנומען מיט א פאר עמער וואסער"...

קורץ, ווי נאר איך דערזעה דאס רוהיגע געזיכט פון מיין חיימ׳ן, בעשטראלט פון די וועקסענע ליכט ביי נאכט, און ביי טאג פון האלב־טונקעל, וואס רייסט זיך ארויס דורך די שווערע זיידענע גארדינען — ווער איך אן אפגעקיהלטער, ציהט זיך אויף מיר ארויף אן אנדער הויט.

איך פֿערגלײַך מײַן קערפּער אין אַ בעקוועמען אַלט־מאָדישען ווייכען פֿאָטעל־שטול און לאָז גיסען אויף זיך די באַלזאַם־פֿילאָסאָפֿיע פֿון די פֿילאָסאָפֿען אין דער פֿאַמיליע קוקורעווסקי.

. . . .

. . . .

— „אַז איך קוק אויף אייך, ווי איהר קומט אַזאַ צעפּלאַמטער, צעקאָכטער, ווי אַ זודיגער טאָפּ, פֿערשטעה איך שוין, אַז איהר האָט זיך געפּרובט צעקושען מיט דער גאַנצער וועלט, — הוזק'ט חיים'ס רוהיגע בנעימותדיגע שטים.

— ....ס'איז נאַרישקייט, וואָס אַ קופּערנער טאָפּ שטעלט זיך אַזוי נאָהענט צום פֿייער. עס איז נישט מעהר הכמה, וואָס איהר נעמט אַזוי נאָהענט צום האַרצען דאָס פֿייעריל פֿון טאָגיגען לעבען.

— ....אויפֿ'ן לעבען דאַרף מען קוקען פֿון דערווייטענס, און אַזוי ווי מיר זיינען נישט קיין נביאים, וואָס זעהען קלאָר די צו־קונפֿט, מוזען מיר קוקען הינטערווייל'עכם.

— ... „דאָס לעבען איז ווי אַ שענע פֿרוי אויף דער גאַס. כל זמן די שפּרייזט, בעוועגט זיך, שמייכעלט פֿון דער ווייטען אין עטעמט אויף אונז מיט איהרע חנ'דלעך — האָבען מיר פֿון איהר פֿערגעניגען. ווי באַלד אָבער מיר געהען צו איהר צו נאָהענט, דער־זעהען מיר די פּודער אויף די בעקלעך, די פֿאַרב אויף די לי־פּעלעך, און די שטאַנגען, וואָס שפּאַרען אַרויס פֿון איהר קאָרסעט דורכ'ן כלייד. און ווען מיר געהען צו נאָך נעהענטער — ווערט די עפּעס גאָר אַן אַנדערע — עס פֿערשווינדט איהר פֿריהערדיגע פֿרייע, לייכטע בעוועגליכקייט, עס ווערט עפּעס פֿערשוואונדען די זיסקייט פֿון איהר חן, אויך איהרע אויגען בעקומען גאָר אַ נייעם, נישט־אָנגענעמען איינדרוק.

— ....„עס איז בכלל אַ גרויסער טעות, וואָס מען וויל דאָס לעבען טאַפּען מיט די הענט, לעקען מיט דער צונג, מאַכען פֿון איהם עפּעס אַנדערש ווי עס איז, צופּאַסען עס צו די געפֿיהלען פֿון אונזער האַרצען, צו די געדאַנקען פֿון אונזער מח. אויף דאָס לע־בען דאַרף מען נאָר קוקען, נאָר קוקען. דעמאָלט קאָן מען עס אויך אַמאָל געניסען.

— ....„געוועהנליכע מענשען מיינען, אַז דער געדאַנק, דאָס

געפֿיהל איז שנעלער ווי דער בליק. אַ טעות, ליידער. די שנעלקייט פֿון דעם לופֿט־שיפֿל האָבען מיר געמאָסטען; ער שפּרייזט אין איין סעקונדע אַ מהלך פֿון 300 טויזענט מייל, די גיכקייט פֿון געדאַנק האָבען מיר נאָך דערווייל נישט אויסגעמאָסטען, און אַז אונזער געפֿיהל איז אַ הינקעדיג בעשעפֿעניש, ווייסען שוין אַפֿילו אויך די היינטיגע פֿיזיאָלאָגען. עס קריכט ווי אַ קרעבס און מאַכט שטענדיג צוויי טריט הינטערווײלעכס, נאָכדעם ווי עס מאַכט איין שפּרייז פֿאָראויס.

— ...„אַלץ, וואָס עס איז נאָהענט אין דער וועלט־געשיכטע, איז אַזוי ווילד־צעטומעלט, אַז דאָס פּשוט׳ע קוקען גיט אייך נישט קיין בילד. מיך האָט ניט געקאָנט אינטערעסירען דער דרייפֿוס־פּראָצעס, כאָטש מיך האָט שטאַרק בעשעפֿטיגט דער עהעמאַליגער פּראָצעס פֿון קאַלאַ אין וואָלטערס צייטען. מיך אינטערעסירט נישט דער באַלקאַנישער קריג. איך האָב אָבער מיט פֿערגעניגען געלייענט, ווי אַמאָל, פֿאַר 2000 יאָהר, ביי דעם פּערסער־קריג, האָבען זיך אַלע גריכישע שטאָטען, ספּאַרטאַ, אַטען״, א. אַז. וו.

חיים האָט זעהר ליב צו רעדען וועגען דעם ענין פֿון קוקען, און זיינע ווערטער גיסען זיך אויף מיין צעוועלט האַרץ, ווי אַ לייכטער, רוהיגער קיהלער שטורים. בּיסלעכווייז קלעפּען זיך צו ביי מיר מיינע אויגען, און איך שלאָף זיך אויס אַ ווײלע אין ווייכען פֿאָטער־שטול פֿון דער פֿאַמיליע קוקערס.

דער חלום פֿון מײַן פֿאָלק.

...דער חלום פֿון מײַן פֿאָלק, — האָט ער אָנגעהױבען מיט אַ נידעריגער שװאַכער שטים און מיט אומעטיגע פֿערצױגענע אױגען — זײַנען די ימות המשיח, — דער טאָג, װען עס װעט קומען צו רײַטען אױף אַן אײזעל דער אמת'ער, דער צװײטער משיח (װאָרום דער ערשטער װעט זײַן אַ פֿאַלשער) און װעט מאַכען אַ פֿרעהליך, גליקליך איבערקערעניש איבער דער גאַנצער װעלט.

דער משיח־געדאַנק בײַ מײַן פֿאָלק, — און װען איך זאָג דאָס װאָרט „פֿאָלק", מײן איך דאָס פּשוטע פֿאָלק, נישט די הױכע גײַסטער, װאָס פּיקען זיך אַמאָל אַרױס פֿון זײַן װאַרימען לײַב, — איז נישט די לאַנגזאַמע ענטװיקלונג פֿון שלעכט צו גוט, פֿון גוט צו בעסער און פֿון בעסער צו גאָר דעם בעסטען, נאָר דער פּלוצלונגדיגער איבערגאַנג פֿון שלעכט, פֿון אַ חושך מצרים אין דער ברײַטער זונענדיגער װעלט פֿון אַן ארץ־ישראל.

דער דאָזיגער געדאַנק איז די אמונה אין אַ נס, די האָפֿענונג, אַז דער אײנציגער װעט איבערקערען מיט אַמאָל דײנע מעשי בראשית, װעט אַראָפּנעמען מיט אַמאָל די אײביגע קללה פֿון „מיט'ן שװײס פֿון דײַן געזיכט זאָלסטו עסען דײַן ברױט", און די גאַנצע חכמת הבאָטאַניקע מיט אירע לאַבאָראַטאָריעס, פּראָפֿעסאָר'ען און מיקראָסקאָפּען װעט מיט אַמאָל בעקומען גאָר אַן אַנדער פּנים. אױף די בײמער װעלן װאַקסען פֿאַרטיגע בולקעס, און די פֿאָנטאַנען װעלען גיסען מיט יין המשומר, און דער לויתן, שױן אַן אײנגעזאַלצענער, װעט אַלײן קומען בעטען רחמים, מען זאָל מיט איהם פֿאַרבײַסען נאָך דעם גוטען גלעזעל ארץ־ישראל־דיגען קאָניאַק, װאָס רינט פֿון די רעבער.

דער משיח־גערַאנק בײם פֿאָלק איז, פּשוט'ער גערעדט, װי די האָפֿענונג אויף אַ געװינס פֿון 200,000 רובל בײם אָרימאַן. ער האָט נישט קײן שום געשעפֿטען, ער האָט איך ניט קײן לאָטעריי־צעטעל, נאָר ער האָט די האָפֿענונג, אַז אין טאָג פֿון געװינס װעט איהם אַרײנפֿאַלען אַזאַ צעטעל דורך דעם קומען פֿון זײן צובראָכענעם איװועך.

* * *

איך האָב געקענט אײנעם אַ גרויסען בעל־דמיון, אַ משוגע'נעם פֿאַנטאַזיאָר, װאָס האָט געהאַט דעם כּח צו קוקען אויף אַ שאָטען און זיך קאָנען גענוי אויסמאָלען די ממשות'דיגע זאַך, װאָס בּעשאַפֿט דעם שאָטען.

האָט ער געזעהן דעם שאָטען פֿון אַ פֿרויענצימער אויף דער װאַנט — פֿלעגט ער שוין פֿיהלען די װאַרימקײט פֿון איהרע אָרעמס אויף זײן האַלז. איז געפֿאַלען אויף זײן אָרימען װענטעל דער שאָטען פֿון אַ קאַרעטע, װאָס איז פֿאַרבײגעפֿאָהרען, — האָט שוין דער קבצן, דער בעל דמיון געפֿיהלט איף זײן האַרטען בּענקעל די װײכקײט פֿון דעם װאַטירטען געפּעדערטען געזעם אין דער טײערער קאַרעטע.

ער האָט ליב געהאַט, שטאַרק ליב געהאַט די פֿליהענדיגע שאָטענס אויף דער װאַנט פֿון זײן נישט־טאַפּעצירטען אָרימען חדר. די שאָטענס האָבען פֿול געמאַכט זײן צימערל מיט אַלערלײ פֿרויען און פֿרײלינס (ער איז נאָך געװען אַ בּחור), מיט אַלערלײ גוטיג־קײטען און בּעקװעמליכקײטען, מיט װאָס ס'איז אַזױ אָרים געװען זײן חדר. און אָפֿטמאָל פֿלעגט ער זינגען, װי פֿאַרצײטען אָדם הכּהן לעבענזאָהן, דאָס לידעל פֿון פֿרעהליכען קבצן, װאָס איז אַ סך רײכער פֿאַר'ן גרויסען גביר אין שטאָט.

ער פֿלעגט דאָס זינגען אַפֿילו מיט אַן אַנדער נוסח. נישט דערפֿון איז ער געװען צופֿרידען, װאָס דער אָרימאַן האָט װעניגער דאגות, װי דער גביר, נאָר ער פֿלעגט זינגען פֿון זײן האַרצענס־גליק, װאָס קאָן בּעלעבען די פֿליהענדיגע שאָטענס און נאָך זײן רײכער װי דער רײכסטער אַמעריקאַנער מיליאַרדער. מײן בּעקאַנטער האָט קײנ־מאָל נישט גענאָסען די גוטיגקײטען פֿון לעבען. ער האָט תּופֿס

געווען דאָס גוטע אין אים דורך דעם, וואָס עס פעהלט איהם. דער שאָטען פון אַ בייגעל האָט אַרויסגערופען אין איהם די פאָרשטעלונג פון אַן אייגענעם בייגעל. די שאָטענס אויף די ווענט האָבען איהם דערצעהלט פון די גוטיגקייטען, וואָס זייגען דאָ אויף דער ממשות'דיגער וועלט.

ציטענווייז דוכט זיך מיר, אַז איך מיין פאָלק מיט זיין משיח־געדאַנק איז אַזאַ מין בעל דמיון, וואָס שאַצט די גוטיגקייטען לויט די שאָטענס נאָך, וואָס פאַלען אויף דיינע ווענט פון עמעצענס אַ ממשות'דיגען קיום.

עס חלומ'ט פון פאַרטיגע בולקעס אויף די זאַנגען, ווייל עס האָט נישט קיין כח זיך אַליין אַ בולקע אויסצובאַקען.

עס שטעלט זיך פאָר אַ פאַרטיגען ווייַן אין די וויינגערטענער, ווייל עס האָט נישט קיין חשק און קיין געזונטע שטאַרקע פיס אַליין דעם ווייַן אויסצודריקען אין די קעלטערס, וועלכע ער האָט נישט קיין כח צו בויען.

עס חלומ'ט איך פון אַ פרייען גערעכטען פּאָליטישען לעבען, וואו אַלט בייזע גויים וועלען זיך האַלטען אָן די אַלט פעדים פון דער ציצה זיינער — ווייל עס פיהלט נישט די קראַפט אַליין זיך צו דערשלאָגען צו אַ פרייען גערעכטען לעבען איף אייגענער ערד. עס דערלייכטערט זיך זיין צוקונפט מיט דעם משיח־געדאַנק, וואָס נעמט איהם אָב אַ סך אַרבייט מיט אַמאָל, וואָס ערלויבט איהם צו זיצען איף אַ האַרט בענקעל און אָהן מיה און מאַטערניש זיך צו פיהלען איף אַ ווייכען געפעדערטען געזעס אין אַ קאַרעטע.

* * *

אין די אויגען פון מיין בעל־שמועס האָט זיך פלוצלונג בעוויזען אַ פייערל, אַ געמיש פון אַ שמייכעל אין אַ חוזק'ל. ער האָט פערוויכערט אַ פאַפיראָס אין ווייטער גערעדט:

— דער משיח־געדאַנק פון מיין פאָלק איז, זאָלסט מיר מוחל זיין, די פאַנטאַזיע פון אַן אומה אַ פערמיטלער, וואָס האָט קיינמאָל נישט געהאַט קיין שייכות צו די זאַכען, וואָס די פערמיטעלט. און דערום איז איהר אַזוי לייכט זיך פאָרצושטעלען אַ פעלד, וואו עס וואַקסען די בולקעס, אַ ווייַן־באַרג, וואו דער ווייַן גיסט זיך אַ פאַר־

טיגער אין די מיילער פון דעם דאָרשטיגען, און וואו דער קאָניאַק רינט פון די דעכער.

— ???

— וואָס וואונדערט איהר זיך? שטעלט זיך פאָר, מען וואָלט געוואָגט אַלאַנדס-מאַן, אַז בולקעס וועלען וואַקסען פאַרטיגע אויף די זאַנגען — וואָלט ער זיך דאָך מיאוס פערקרימט. ער וואָלט זיך גאָר געמיאוס׳ט צו עסען אַזוינע בילקעס.

אַזאַ פאַנטאַזיע קאָן נאָר אויסטראַכטען אַ פאָלק, וואָס האָט קיינמאָל נישט געזעהן וואַקסען אַ זאַנג, וואָס האָט קיינמאָל נישט געהאַט דאָס פערגעניגען צו אַקערן, זייהען און שניידען.

אין זוהר (דוכט זיך, פרשה שמות) איז דאָ אַ גוטע שטעל העגען משיח-געדאַנק און זיינע פאַנטאַסטישע איינצעלהייטען ביי יידען.

ער שרייבט: דער משיח-געדאַנק ווייזט, אַז דאָס חלומט אַ בעטלער, וואָס וויל זיך פשוט אָנעסען. דאָס רעדט „די תאוה פון הונגער“.

און איך זאָג, אַז אין דער גאַנצער פאַנטאַזיע האָט זיך קלאָר און בולט אויסגעדריקט דער הענדלער-גייסט פון אַ פאָלק.

דער הענדלער האָט קיינמאָל ניט געזעהן, ווי די זוימען, ווי די בולקעס ווערען בעשאַפען. ער האָט אייביג צו טון מיט אַ פאַר־טיגער בולקע, ער האָט קיינמאָל נישט דורכגעלעבט דעם נחת פון וואַקסען, פון גרינעם בליהען, פון פּראָדוצירען, פון ווערען, ער האָט שטענדיג צו טון מיט פאַרטיגע זאכען, וואָס קאָנען אַריבער פון איין מאַרק אויף דעם אַנדערן.

דער חלום פון מיין פאָלק איז אַ פאַרטיגע בולקע אויף אַ זאַנג. עפּיס אַן אומגעלומפּערטע זאַך, פון וואָס אַ געזונטער גומען מיאוס׳ט זיך.

דאָס פאָלק האָט נאָך די חלומות פון אַמאָליגען מדבר-לעבען, ווען דער מן האָט געהאַט אַלערליי טעמים. מען האָט נאָר געדאַרפט עפענען דאָס מויל און לאָזען רעגענען אויף דער צונג דעם מן, און ער איז שוין געווען סיי בעצוקערט, סיי בערעטעכט, סיי בעצי־בעלט, ווי איינעם שמעקט. זיין מויל איז געווען אַזאַ מין לאַבאַראַ־טאָריע, וואו אַלץ איז געוואָרען כעמיש פעראייניגט פון זיך אַליין.

דער חלום פֿון מיין פֿאָלק איז עפּעס אַזוינער, וואו אַרבייט איז אַ קללה און וואָס האָט איך קיין הנאה נישט פֿון זיינע פֿינף חושים. אַ וואונדער, וואָס אינ'ם חלום איז נישטאָ קיין רמז אויף קינדלעך און נאָך אַזוינע גוטיגקייטען.

מיין בעל־שמועס האָט זיך שוין צערעדט אויף טיש און אויף בענק, איך האָב געפֿילט, אַז עס הייבט זיך שוין אָן אַ ביסעל ניבול־פה, און, ווי אַ געטריי קינד פֿון פֿאָלק, וואָס חלומט וועגן פֿאַרטיגע בולקעס, בין איך ברוגזדיג אַוועק.

אויפ׳ן שיף.

(וואַרשעווער איינדרוקען).

I

... האָט מיך שוין אין ברעמען פערשלונגען אַ שיף פון נאָרד־דייטשען לאָיד מיטן שענעם נאָמען „נבוכדנצר" און איך פאָהר שוין אינאיינעם מיט נאָך אַ טויזענט יודען קיין קעסעל־גאַרדען.

פאָהרען פאָהר איך אַפילו קיין ניו־יאָרק צו מיינעם אַ פעטער, אָבער איידער מען איז דורך קעסעל־גאַרדען, טאָר זיך אַ יוד נישט דערוועגען דאָס אַרויסצורעדען.

האָט מיך פערשלונגען דאָס שיף, ווי אַמאָל דער פיש יונה הנביא, און איך דרעה זיך אין זיינע געדערים אַן אומעטיגער, אַ פערטראַכטער, אַ צעטראָגענער.

כל זמן איך האָב נאָך נישט קיין „שיפס־ברודער", וואָס פאָהרט מיט די אייגענע געהאַקטע וואונדען, ווי איך — איז נאָך מיין גאַנצער „מענש" צוגעבונדען מיט טויזענטער פעדים צו דער שטאָט, וואָס איך האָב אָקאָרשט פערלאָזען. וואַרשע איז געווען די לעצטע שטאָט, וואו מיינע פיס האָבען געטראָטען דעם הילצערנעם ברוק און וואו מיינע אויגען האָבען געבלאָנדזשעט איבער זומערדיג־אויסגעפוצטע מיידלעך און ווייבלעך מיט פערשייטע קאַפּעלושען, פראַנטעוואַטע האַלב־שיכלעך און שפּינוועבס־דינע שטרימף און שלאַנקע אָרעמס אין צאַרטע דורכזיכטיגע הענטשקעס. און ווי יונה הנביא אויף נגוה, האָב איך זיך געבייזערט אויף דער שטאָט, וואָס האָט זיך צעהוליעט אַזוי שטאַרק און וואָס פערפאַרבט מיט אידיע הטאים דאָס שטאָל־גרויע וואַסער פון דער ווייסעל.

קוקענדיג אויף דעם שטאָלצען גאַנג פון דער וואַרשעווער פרוי, וואָס האָט זיך אַזוי הנ׳עודיג אויסגעפוצט פון קאָפּ ביז צו די

טאַנצענדיגע פּיסלעך, דערמאָהן איך זיך אָן די טעלטער פון ציון, וואָס זיינען געגאַנגען „נטויות גרון" און יצר-הרע'דיג צוגעקלונגען מיט די גאָלדענע קייטעלעך אויף די שיכלעך.

איך דערמאָהן זיך אָן דער עלטער, אָדער פאַלשער צירונג, וואָס עס פלעגט אויף זיך אָנהענגען א קווינקע פון ישעיהו הנביא, ווען זי פלעגט אַרויסגעהן אויפ'ן גאַס.

איך זעה אין מיין פאַנטאַזיע אַלע די טויזענטער מענער און טאַטעס, וואָס שוויצען גאַנצע טעג ביי די קאָנטאָרקעס און ווערען גאַנצענע נעכט כמעט נישט משוגע פון גראָהע זאָרגען, — נאָר גאַנץ צו מאַכען דעם שטאַט פון זייערע פרויען און טעכטער

און די טעכטער און פרויען אָהן שום דאַנקבאַרקייט-געפיל אין האַרצען געהען אַרויס אויף די גאַסען, צעשפּרייטען זיך אין די גערטנער און פאַרקען, איילען זיך וואָס גיכער צו אַנטלויפען פון דעם לאַנגווייליגען פער'דאַגעטען מאַנספּיל, וואָס האָט אַזוי בעהנ'ט זייער יוגענד, וואָס האָט אַזוי אויסגעפּוצט די שטאָלצע פּליצעלעך מיט די געקאָלירטע בענדער פון דער באָבע לילית.

אַ רחמנות נעמט מיך אָן אויף דעם שטאַרקען (?) מאַנסביל, וואָס האָט אַליין אַרויסגערופען אויף זיך דעם שונא.

זיין זכר'שע תאוה האָט ביסלעכוויז, ביסלעכוויז בעוואָפענט דעם שוואַכען (?) מין, איהם אָנגעטאָן אין יצר-הרע'שע כלי-זין פון קאָפּ ביז די פיס, און דאָס, וואָס פאַר טויזענטער יאָהרען צוריק פלעגט ער פראָסט אַוועקשלעפען אין נאָהענטען וועלדעל פאַר די האָר — איז היינט געוואָרען אַזוי שטאַרק, אַזוי שטאָלץ און אַזוי טייער.

ווי דער אָפיציר צו אַ פּאַראַד, — אַזוי געהט היינט אַרויס אַ וואַרשעווער פרוי אויפ'ן גאַס.

עס ליגט אויסגעגאָסען די איינענע מעכטיגע דיסציפּלין אין איהר טואַלעט, ווי אינ'ם מונדיר ביי דעם פראַנטעוואַטען קאַוואַלעריע-אָפיציר. קיין פעלדעלע, קיין קנייטשעלע וועט איהר נישט געפינען אין דעם לייכטיגען דורכזיכטיגען צייג, מיט וואָס זי פערהילט כלומר'שט די גלידער. און אַזוי פעסט ווי עס זיינען אָנגעצויגען איהרע שטרימף איבער די קניה, — איז אָנגעצויגען ביי איהר דער

היסער, ברענענדיגער פערלאנג צו געפעהלען, צו בריגען דעם מאנס רוקען אין צו זיגען.

און דעם מאנס רוקען בויגט זיך און בויגט זיך. ער קניהט מיט הכנעה פאר דעם שונא, וועמען ער האט אליין מיט די נויטיגע כלי-זין פערזארגט.

— ווארשעווער פרויען! — שרייט אין מיר א קול פון א מענשען, וואס ליגט אין די געדערים פון א שיף, — איהר זאלט אבער וויסען זיין, אז אייער נצחון איז נאר א האלבער. די אייגענע סיבות, וואס מאכען אייך אזוי ליב און חנ'עווריג, האבען אייך געבוירען אזוינע ערשיינונגען, וואס מען געפינט דאס קוים אין אן אנדער שטאט. עס לויערן אויף אייך די באנדעס אויסווארפען, וואס פערלויפען אייך, ווי קעלבלעך אין די פינע הייזער, עס לויפען נאך נאך אייערע שאטענס מיזענטער אלפאנסען, וואס שפילען מיט אייערע לייבער אין לאטעריי און שטעלען אייך ארום אויפ'ן אויקציאן, ווי א שטיק מעבעל.

דאס גאנצע שמוציגע לעבען פון מאנסביל, וואס בריגט דעם רוקען צו אייער העגטעל, מאכט אייך קראנק אין דעם ערשטען מאָ-נאט פון אייער חתונה, און זיינע אמאליגע חטאים פרעסען זיך א-יין אין אייערע צארטע לייבער און מאכען זיי צעקנייטשט און אלט, נאך איידער עס בייט זיך די מאָדע פון סעזאן. איהר זייט מנצח אין די גאסען, פארקען און סאלאנען. אבער איהר ווערט בעזיגט און צעניסט געמאכט אין די הייזער, אין די אלקאווען, אין דער מינוט, ווען איהר נעמט אראב פון זיך אויף א ווילע אייער כלי-זין.

ס'איז שוין אזוי די טבע פון דער וועלט, אז קיינער איז נישט מנצח אינגאנצען.

און אפשר איז נאך אייער נידערלאגע, ליבע בעזהנטע ווארשעווער פרויען, א סך, א סך גרעסער, ווי אייער ערשטער קליינער נצחון.

און עס נעמט מיך אן ארחמנות אויף די ווארשעווער פרויען, זוי פריהער אויף דעם מאנסביל. איך דערמאן מיך צעהנדליגער פנימ'לעך אין „רענעסאנס”, אין „אקוואריום” מיט איילען-לאנגע פעדערן אויף די קאפעלושען און עמאלירטע טויטע, מענשליך-טויטע מאסקעס-געזיכטער אויף די נאקעטע שולטערן.

איך זעה אין דמיון די טויזענטער עקרות, וואָס האָבן פֿאַרלאָרען דעם גוסט צו זיין מאַמעס צו קינדער, און עס ווילט זיך מיר בעווינען זייער יוגענד, זייער הוילען חן, זייערע שענע לייבער, פֿון וואַנען עס איז אַרויסגעפֿלויגען די נשמה פֿון אַ מאַמעס האַרץ. און מיט עקעל טראַכט איך וועגן די טויזענטער, טויזענטער ווייבער, וואָס שטעהען מיט הכנעה פֿאַר דעם פֿרוי־דאָקטאָר און בעטען זיך ביי איהם מיט טרעהרען אין די אויגען, אַז ער זאָל זיי מאַכען אויס מוטער.

פֿון גרויס צעטראָגענקייט הויב איך אָן שפּרייזען איבערן דעק. טרעט קינדערלעך מיט די פֿיס, צעוואַרף די טשייניקעס פֿון יודען־עמיגראַנטען, וואָס פֿערבריהען איצט אין זיי וויסאָצקי׳ס טיי.

פּלוצים שטעלט מיך אָב אַ בילד: אין אַווינקעל זיצען דריי פֿרויען, רעדען אַ פּוילישען יודיש מיט „יאַך", „עטיך" און אַלע ווילע קוקען זיי אויף עפּעס אַן עלטערן מאַנספּאַרשוין, וואָס שפּאַצירט זיך רוהיג אַרום אויפֿ׳ן דעק פֿ׳ן שיף.

און איך דערמאָן זיך אַ מעשה פֿון עמעצען אַ „פֿרויען־הענדלער", וואָס פֿיהרט מיט זיך מיט אויף איין פּאַס עטליכע וואַרשעווער פֿרויען, טעכטער כלומר׳שט. די קעלבלעך, די פֿרויען, האָבען געוואָלט פֿערשפּאָרען פּאַס־געלט און זיינען אַזוי אַריינגעפֿאַלען אין נעץ פֿון אַ געניטען סוחר.

עס ווערט מיר אַ ביסעל שווער אויפֿ׳ן האַרצען, און איך וויל שוין אָנהויבען מאַכען אַ חקירה ודרישה. נאָר מיט אַמאָל זעה איך זיך אַרום, אַז איך בין אויפֿ׳ן שיף „נבוכדנצר", וואָס געהט נישט קיין אַרגענטינע. חוץ דעם, איז ביז צו קעסעל־גאַרדען נאָך צייט גענוג.

II

... און עס איז שוין דער פֿערטער טאָג, ווי דער שיף „נבוכדנצר" שווימט צווישען הימעל און ערד. איך האָב שוין צייט געהאַט אַוועקצוגעבען דעם איקנוס אַלע מאכלים פֿון די יודישע באַרען און פּוילישע מלעטשואַרנעס. אַלע האָבען זיי געהאַט איין פּנים, און דער טאָלעראַנטער ים האָט אַלץ פֿערשלונגען, צו מילכיגס, צו פֿליישיגס.

אינאיינעם מיט די וואַרשעווער מאכלים האָב איך אַוועקגעגעבען דעם גאַנצען גאַל מיינעם, דעם ביטערן גרינעם גאַל פֿון אַ יודישען עמיגראַנט אין די געדערים פֿון אַ שיף.

איך האָב זיך אַ ביסעל בערוהיגט און מיין אינעווייניגסטער בליק האָט זיך אָבגעשטעלט אויף דאָס פּנימ'ל פֿון אַ וואַרשעווער חסידישנגידיש כלה־מיידעל, מיט וועלכען איך האָב זיך בעקענט אין „שוויי־צער־טאָל", נעבען פּאַרקאַנדעל פֿון סקעטינג־רינק.

די וועלט מאַנסבילען האָט זיך צעטיילט אין איר הערצעלע אין צוויי מינים; דער ערשטער מין טראָגט לאַנגע קאַפּאָטעס, פֿערברענגט די יונגעלשע יאָהרען אין די ישיבות און ביי די רביים, קוקט אויף דער פֿרוי ווי אַ טערקישער סולטאַן. און דער צווייטער מין טראָגט קורצע רעק און מאַרינאַרקעס, שלייפֿט אויס די צונג אויף אַלערליי קאָמפּלימענטען און קען די מלאכה, ווי אומצוגעהן העפֿליך, צאַרט און איידעל מיט דעם שוואַכען געשלעכט.

פֿערמאַכט זי הינטער זיך די טיר פֿון איהר לאַנג־קאַפּאָטיגען פּאַטענט'ס הויז, — פֿיהלט זי זיך, ווי אין אַזיען, דערנידעריגט און פֿערשקלאַפֿט, מיט דער אויסזיכט צו קריגען אַזאַ מאַן, ווי איהרע

ברידערלעך, די אידיאָטען, וואָס ווייסען אַפֿילו נישט פֿון אַן אילוזיאָן אָדער אַן אַנדער פֿערווײלונג.

גיט איהר זיך איין אָבצונאַרען טאַטע־מאַמע און אַריינצופֿאַלען אין געזעלשאַפֿט פֿון היינט־מאָדישע פֿרויען און מענער, פֿיהלט זי דעם זיס־ביטערן טעם פֿון אַ פֿער׳משפּט׳ן, וואָס מען האָט איהם אויף אַ שעה צייט אַרויסגעלאָזען פֿון געפֿענגעניש.

עס ליגט אויסגעגאָסען אין איהרע אויפֿגערעגטע, לאַבֿעדיגע אויגלעך דער טרויער פֿון אַ נשמה׳לע, וואָס פֿיהלט, אַז אַלץ אין דער וועלט איז נאָר אויף אַ ווײלע, אַז בעהאַלטענע פֿעדים ציהען אונז מיט אַן עקשנות׳דיגער מאַכֿט פֿון דער ליכטיגקייט אין דער פֿינסטערניש. אין איהר קעפּעלע איז די ליכטיגקייט — די מאַרשאַלקאָווסקע, אויאַזדאָווסקע, „ראָזמאַאיטאָשטשי“ און „נאָוואָסטשי“ מיט מעבלירונגען אין דער הויפּט־ראָלע. — און די פֿינסטערניש — איז דער טאַטע מיט דער מאַמען, די ברידערלעך מיט די שוואָגערס אין סאַמעטענע קאַשקעטען און זיידענע גאַרטלען אויף די אַטלאַסענע זופּעצעס.

און כאָטש איהר בעגריף וועגען ליכטיגקייט און פֿינסטערניש איז קינדיש, אָבער פֿיהלען פֿיהלט זי דעם איבערגאַנג נישט ווייניגער טיף, ווי דער פּאָעט, וואָס פֿערגלייכט דאָס מענשליכע לעבען „מיט אַ חלום, וואָס פֿליהט אַוועק, מיט אַ שאָטען, וואָס פֿערגעהט“. עס איז נישט וויכטיג, וואָס פֿאַר אַ בילדער עס מאָלען זיך אין איהר קעפּעלע, וויכטיג איז דאָס געפֿיהל, דאָס ביטערזיסע געפֿיהל פֿון אַן אייביג פֿער׳משפּט׳ן.

און אַזוי ווי איך פֿיהל זיך אויך שטענדיג פֿאַר אַ פֿער׳משפּט׳ן, פֿער׳משפּט צוליב מיין יודישקייט, פֿער׳משפּט צוליב מיינע יאָהרען, וואָס טראָגען זיך שוין צו דער פֿינסטערקייט פֿון אַ קבֿר, פֿער׳משפּט צוליב דער היסטאָרישער עפּאָכע, וואָס וועט מיך קיינמאָל נישט בעגליקען דורך אַ גרויסען סאָציאַלען ליכט, פֿער׳משפּט דורך די אייביגע וואַנדערונגען פֿון מיינע געפֿיהלען און שטימונגען — פֿערשטעה איך דעם טרויער פֿון דעם יונגען כלה־מיידעל און פֿיהל זיך מיט איהר פֿאַר אַ שטיקעל קרובֿ, אפֿשר פֿאַר אַ נעהנטערן קרובֿ, ווי טאַטע־מאַמע און די ברידערלעך אין די קאַשקעטען.

איך צעלעג זיך אויף די פּעקלעך פֿון מיין באַגאַזש, קעהר־

אָב דעם בליק פון די טויזענטער שיף־דעק־פּאַסאַזשירען, וואָס ליגען צעוואָרפען ווי די טראַנטעס און קאָלדרעס פון אַ וואַרשעווער „האַנדעל"־יוד און פּידר מיט דעם חסיד'ישען כלה־מיידעל אַ שמועס בזה הלשון:

— דו, מיידעלע פון אַ חסיד'יש נגיד'יש הויז, דו, ליבינקע כלה־מיידעל, דו ווייסט גאָר אַליין נישט, וואָס פאַר אַ חן עס ליגט אויסגעגאָסען איצט אין דיינע אויגלעך!

כל זמן דו ביסט נאָך אַ כלה־מיידעל, און עס צערייסט זיך דיין הערצעל צווישען צוויי וועלטען, צווישען אַ לאַנגער קאַפּאָטע און אַ קורצער מאַרינאַרקע, האָט נאָך דיין נשמה'לע אַ פּאָר ווייסע פליגעלעך, וועלכע הערען נישט אויף צו פּאָכען אין דיר און וועלכע רינגלען זיך אַרום פאַר מיין געמיט מיט אַ פרישען מחיה'דיגען ווינטעלע.

גלויב מיר, קינדעשי, אַז עס איז קיין גרויסער הילוק נישט — ווער וועט אַמאָל דיין מאַן זיין. סיי די לאַנגע קאַפּאָטע, ווי די מאַרינאַרקע טראָגען אין זייערע פּאַלבען דעם גאַנצען כלי־זין, מיט וועלכען זיי וועלען דיך אַמאָל פערשקלאַפען, צונעמען אַ שטיק פון דיין לעבען און גלאַנץ פון דיינע מיידעלשע פאַרבען און חן.

און אויך דו אַליין, וואָס קוקסט מיט אַזוינע נייגעריגע אויגען אויף אַ וועלט, וואָס איז נאָר אין „שווייצער־טאָל" דיינע — וועסט גיך געוואָר ווערען, אַז די וועלט איז גאָר נישט אַזוי פערמאַכט פאַר דיר.

צווישען טוואַרדע און מאַרשאַלקאָווסקע וועט וואוינען דיין חבר'טע, אויך אַזאַ חסידקע אין פּאַרוק ווי דו, וואו דו וועסט אָבלעגען דיינע פרעמדע האָר, און אָנטון אַן אַנדער פּאַרוק פון היינטמאָדישע צעפּ און לאָקען, און אַוועקגעהן אין די אַלעען גלייך מיט אַלע דאַמען פון דער נישט־חסיד'ישער וועלט.

דו וועסט נאָך מיט דער צייט זיך געוויער בעקענען מיט דער מאַרינאַרקע, ווי איצט — כלה־וויז. ער טויג פאַר דיר איצט נישט פאַר אַ חתנ'דעל, אָבער שפּעטער וועט ער טויגען פאַר אַ גוטען פריינד. און דער גוטער פריינד וועט דיר נאָך אפשר אַמאָל זיך אַרויסווייזען אַ סך ערגער אין כאַראַקטער, ווי דיין צוקינפטיגער חתנ'דעל.

געדענק־זשע, ליבינקע, אז עס וועט נאך קומען א טאג, ווען דו וועסט זיך מיט אומעט דערמאנען אן די יאהרען, ווען דיין לעבען איז געווען צעריסען אין צוויי וועלטען, ווען איין וועלט האט דיין פאנטאזיע צעדריבעלט און צענישט ווי אן אלטע זאק, און די אנדערע האסטו בעפוצט מיט אלערליי גלאנציגע פליטערלעך.

דו וועסט מיט הארץ־וועהטאג צוריקרופען די „געהיימניספולע אווענטען", ווען, בעהאלטענדיג דאס פנימ'ל אונטער א בריטען שטרויהענעם קאפעלוש, האסטו געקוקט אויף די היינט־מאדישע קאוואלערען, וואס האבען זיך דיר אויסגעוויזען אזוי שען און אזוי ווייט, ווי די ארטיסטען אין טעאטער.

די קומענדיגע יאהרען וועלען ארונטערדייסען א שלייער נאך א שלייער, און ביידע וועלטען וועלען שטעהן פאר דיר נאקעט אין דייער גאנצער מיאוס'קייט.

דו וועסט ווערען דיק און שווער, וועסט פאהרען אין די בעדער זיך אפרוהען פון מאן און צו פערמינערן די פעטס ביי די זייטען, וועסט מיט שרעק אין די אויגען זעהן, ווי עס ווערט אלץ גרעסער דער נומער פון דיין קארסעט און קלענער דאס „שפילקע־געלט" פון דיין גוטען פריינד.

און אז עס וועט אויסוואקסען דיין טעכטערל, וועסטו מיט א בליק, וואס ווייסט שוין צו־פיל, בערוהיגען איהר געמיט, ווען מען וועט איהר אויך, ווי דיר, ברענגען א התנ'דעל אין א זופעצע מיט א גארטיעל.

וועסט פאר איהר אפשר א וואך פאר דער התונה־נאכט מיט ווייבערשע הנ'דלעך אויסשיטען דעם גאנצען שמוץ, וואס האט זיך אנגעקליבען אין דיין לעבען צווישען די צוויי וועלטען — און איהר ביסלעכווייז בערוהיגען.

איצט אבער, לאהלע, איז גראד די צייט, ווען דו ביסט הונדערט מאל בעהנטער און טייערער, ווי אלע די געוועהנליכע נישט הסיד'ישע כלה־מיידלעך.

פון דיר איז שוין אראפגעפאלען דער שטויב פון זייערע פליגעלעך, און די פליגעלעך אליין בעוועגען זיך קוים.

אין זייערע אויגען וואוינט שוין קיין טהייער, זייער בליק האט פערלארען די גאנצע צניעות זיינע אין זיי גרייטען זיך שוין צו דעם

התונה־בעט מיט דער רוהיגקייט פֿון אַ באָבען, וואָס בעט־אוים דעם זיידען אַ נאַכט־געליגער.

גלויב מיר, זיי ווייסען שוין גענוי דעם שפּיצען־מוסטער פֿון זייער התונה־העמד און האָבען שוין לאַנג אויסגעקליבען די פֿאַרביגע בענדער דערצו.

בּיי דיר אָבער, קינד, לעבט אַ געפֿיהל, וואָס וועט אייביג בּעוועגען אַ טיפֿער מענשליך האַרץ. דו פֿיהלסט זיך אַ פֿאַר־משופּט'ע, פֿער'משפּט אויף אייביג.

דיין נאַריש קעפּעל מיינט, אַז דער טאַטע מיט דער לאַנגער קאַפּאָטע האָט דיך אַזוי אַכזריות'דיג פֿער'משפּט. אין דער אמת'ן אָבער, ווייסטו אַליין נישט, אַז עס לעבט אין דיר דאָס אייגענע טיפֿע געפֿיהל פֿון פֿילאָזאָפֿען און פּאָעטען, וואָס פֿיהלען, אַז די וועלט, דאָס לעבען איז אַ מין קאַטאָרגע, וואו מיר זיינען אויף אייביג פֿער־משפּט געוואָרען. בּודאַי, שאָפּענהויער און אייך דער יודישער תּנא, וואָס האָט געזאָגט: נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, ד. ה. בּעסער נישט בּעשאַפֿען צו ווערען, איידער בּעשאַפֿען צו ווערען, זיינען דיר איצט, אין דער רגע, ווען דו בּיסט נאָך אַ חסידיש כּלה־מיידעל אין אַ מאָדערנעם הויז — אַסך, אַ סך נעהענטער אין די גע־פֿיהלען, ווי די גאַנצע פֿרעהליכע וועלט, וואָס רעדעלט אויפֿ'ן סקע־טינג־רינק, און צו וועמען עס ציהט דיך אַזוי דיין האַרץ".

אַ פּוס פֿון אַן עמיגראַנט, וואָס האָט געטרעטען איבער מיין לייב, האָט איבערגעריסען מיין שמועס מיט דעם מיידעל.

און אויפֿ'ן פֿינפֿטען טאָג האָב איך מיט אַמאָל דערפֿיהלט, אַז מיינע פֿעדים מיט וואַרשע זיינען עפּעס לויזער געוואָרען. פֿאַר מיין נערוועאישען בּליק האָט זיך שוין געטראָגען קעסעל־גאַרדען און די פֿרייהייטס־געטין פֿון אַמעריקע.